

МАКЕДОНСКА АКАДЕМИЈА НА НАУКИТЕ И УМЕТНОСТИТЕ
ИСТРАЖУВАЧКИ ЦЕНТАР ЗА АРЕАЛНА ЛИНГВИСТИКА „Б. ВИДОЕСКИ“

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ

(СПОРЕД МАТЕРИЈАЛИТЕ НА ОПШТОСЛОВЕНСКИОТ ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС - ОЛА)

МАНУ
СКОПЈЕ 2020

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ
(СПОРЕД МАТЕРИЈАЛИТЕ НА ОПШТОСЛОВЕНСКИОТ ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС – ОЛА)

Скопје, 2020

MACEDONIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
RESEARCH CENTER FOR AREAL LINGUISTICS "BOŽIDAR VIDOESKI"

LINGUISTIC ATLAS OF MACEDONIAN DIALECTS
(BASED ON DATA FROM THE COMMON SLAVIC LINGUISTIC ATLAS – OLA)

Skopje, 2020

МАКЕДОНСКА АКАДЕМИЈА НА НАУКИТЕ И УМЕТНОСТИТЕ
ИСТРАЖУВАЧКИ ЦЕНТАР ЗА АРЕАЛНА ЛИНГВИСТИКА „БОЖИДАР ВИДОЕСКИ“

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ
(СПОРЕД МАТЕРИЈАЛИТЕ НА ОПШТОСЛОВЕНСКИОТ ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС – ОЛА)

Скопје, 2020

Уредник:

доп. член Марјан Марковиќ

Меѓународни рецензенти:

проф. д-р Јануш Шатковски, Полска

проф. д-р Татјана Вендина, Русија

проф. д-р Слободан Реметиќ, Србија

проф. д-р Павол Жиго, Словачка

проф. д-р Кармен Кенда-Јеж, Словенија

Редакциски одбор:

Истражувачки центар за ареална лингвистика „Б. Видоески“ – МАНУ

акад. Зузана Тополињска

доп. член Марјан Марковиќ

д-р Ангелина Панчевска

м-р Соња Миленковска

м-р Давор Јанкулоски

Одделение за дијалектологија, Институт за македонски јазик „К. Мисирков“

проф. д-р Веселинка Лаброска

проф. д-р Светлана Давкова-Ѓоргиева

проф. д-р Гоце Цветановски

проф. д-р Еленка Стоевска-Денчова

Печат:

„Арберија дизајн“ – Тетово

CIP – Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

811.163.3'286(497)084.4)

ЛИНГВИСТИЧКИ атлас на македонските дијалекти : (според материјалите на ОЛА) / [уредник Марјан Марковиќ]. - Скопје : Македонска академија на науките и уметностите, 2020. - 118 стр. : илустр. ; 29x42 см

На стр. 2: Linguistic Atlas of Macedonian Dialects : (based on data from OLA). - Библиографија: стр. 115-116

ISBN 978-608-203-292-4

а) Македонски јазик - Дијалекти - Атласи

COBISS.MK-ID 112444170

Предговор

За Општословенскиот лингвистички атлас – ОЛА

Општословенскиот лингвистички атлас (ОЛА) е еден од проектите на Меѓународниот комитет на славистите и има меѓународен, мултилатерален карактер. Во МАНУ, уште од 1971 година, се работи на меѓународниот проект *Општословенски лингвистички атлас (ОЛА)*, кој претставува еден од најголемите меѓународни проекти во словенскиот јазичен свет и е под покровителство на Меѓународниот комитет на славистите. Проектот е реализиран од страна на академиите на науките од сите словенски земји: во ОЛА се застапени 13 национални академии на науки и/или соодветни институти од сите словенски земји. Во објавуваните лексички и фонетско-граматички атласи на ОЛА се картографираат резултатите од 3.454 дијалектни прашања собирани во преку 850 населени места на целата словенска јазична територија, при што македонската јазична територија е застапена со 24 населени места. Со овој меѓународен проект, првпат во историјата на словенската лингвистика, според единствена програма и единствена транскрипција, се истражуваат сите словенски јазици и нивните дијалекти на огромна територија, која тие ја зафаќаат на европскиот континент. Во рамките на овој проект, од страна на Македонската национална комисија, се врши теренска ексерпција и историска и типолошка интерпретација на македонскиот дијалектен материјал, како и мериторна и компјутерска обработка на лингвистички карти од целата словенска територија. ИЦАЛ е еден од центрите во кои се врши компјутерска обработка и картографирање на материјалите на ОЛА.

Историјат на ОЛА

Работата врз Општословенскиот лингвистички атлас (ОЛА) започна врз основа на одлуката на 4-тиот Меѓународен конгрес на славистите (Москва, септември 1958 г.). При Меѓународниот комитет на славистите се организираше Комисија за ОЛА, во која влегоа претставници на одделни славистички центри. Комисијата од своја страна создаде меѓународна работна група.

Предмет на истражување на ОЛА е група сродни јазици – словенските, а не еден јазик. Оваа разлика, во однос на другите проекти од областа на лингвистичката географија, не носи количествен туку качествен карактер, бидејќи се менува објектот на картографирањето. Додека националните атласи истражуваат дијалектни разлики во границите на еден јазик, ОЛА се концентрира врз разлики релевантни од гледна точка на целата јазична територија, разлики со општословенско значење.

Колективот на ОЛА е соочен со два типа проблеми: историско-споредбени и синхроно-типолошки. Теренската ексерпција носи материјал што ќе дозволи да се одговори на прашањата од тие две различни научни области.

Во првата област спаѓаат такви прашања како создавањето на словенската јазична заедница и нејзината натамошна дијалектна диференцијација, и натаму: создавањето на современите словенски јазици. ОЛА донесува материјал кој дозволува да се реши проблемот на појдовната словенска јазична територија и нејзиното подоцнежнo ширење на контактите меѓу словенските и несловенски јазици и култури, т. е. контактите со Германите, Балтите, Келтите, Тракијците, Иранците, Финоугријците, Турците, Илирите, Грците, Романците. Сета тоа во поголема или помала мера се одразува на картите на ОЛА.

Втората задача, не помалку важна, а истовремено и релативно нова, е синхроно-типолошка. Типолошката диференцијација на словенските јазици на сите нивоа од нивната структура е прилично голема, иако се работи за група блискородни јазици.

Согласно на концепцијата на самото издание, колективот на ОЛА работи во две секции: лексичко-зборообразувачка и фонетско-граматичка. Во организациската структура на ОЛА постои и поткомисија за обопштувачка транскрипција – тука се врши морфонолошка анализа на материјалот, се отклонува регуларната фонолошка диференцијација и се утврдуваат обопштени легенди за лексичко-зборообразувачките карти. Во последно време, организирана е и поткомисија за проблемите на компјутеризацијата на работата врз атласот.

Во работата врз ОЛА учествуваат: Академијата на науките и уметностите на Босна и Херцеговина, Белоруската академија на науките, Бугарската академија на науките, Институтот на лужички јазик, литература и култура (Бауцен – Budyšin), Македонската академија на науките и уметностите, Полската академија на науките, Руската академија на науките, Словачката академија на науките, Научно-истражувачкиот центар на Словенечката академија на науките и уметностите, Српската академија на науките и уметностите, Украинската академија на науките, Хрватската академија на науките и уметностите, Црногорската академија на науките и уметностите и Чешката академија на науките.

Македонските дијалектни материјали, собирани според прашалниците на ОЛА, се запишувани од македонските дијалектолози во период од десетици години. Тие материјали се чуваат во форма на прашалници и опфаќаат 24 населени места (16 на територијата на РС Македонија, 1 во Р Албанија, и 7 во Егејска Македонија, денешна Р Грција).

Македонски пунктови во ОЛА:

90. **Лазарополе**. РМ, оп. Дебар.

92. **Вруток**. РМ, оп. Гостивар.

93. **Теарце**. РМ, оп. Тетово.

94. **Ракотинци**. РМ, оп. Скопје.

95. **Љубанце**. РМ, оп. Скопје.

96. **Радожда**. РМ, оп. Струга.

97. **Звечан**. РМ, оп. Македонски Брод.

98. **Шлегово**. РМ, оп. Кратово.

99. **Пештани**. РМ, оп. Охрид.

100. **Извор**. РМ, оп. Велес.

101. **Дихово**. РМ, оп. Битола.

102. **Витолиште**. РМ, оп. Битола.

103. **Радовиш**. РМ, оп. Радовиш.

104. **Берово**. РМ, оп. Берово.

105. **Фурка**. РМ, оп. Гевгелија.

106. **Бобошчица** (алб. Boboshtica). Албанија, обл. Корча.

107. **Вџмбел** (грч. Μοσχοχώριον). Грција, р-н Костур.

108. **Нестрам** (грч. Νεστορίον). Грција, р-н Костур.

109. **Тиолишча** (грч. Τοίχιον). Грција, р-н Костур.

110. **Тремно** (грч. Καρδιά). Грција, р-н Кајлар.

111. **Кронцелево** (грч. Κερσεσσαι). Грција, р-н Воден.

112. **Висока** (грч. Οσσα). Грција, р-н Солун.

113. **Секавец** (грч. Λιβადοχώριον). Грција, р-н Серез.

113а. **Плевна** (грч. Πετρούσσα). Грција, р-н Драма.

Вовед

Во *Лингвистичкиот атлас на македонските дијалекти (според материјалиите на ОЛА)* се поместени 50 карти и легенди, кои ја покриваат македонската дијалектна територија, претставена во мрежата на населени пунктови во рамките на Општословенскиот лингвистички атлас – ОЛА. Изборот е направен во однос на тоа колкава е разнообразноста на називите, кои се јавуваат на македонската дијалектна територија, и во однос на нивната поврзаност со другите словенски дијалекти. Иако картите на ОЛА се објавувани со знаци и симболи, во картите на овој Атлас се давани целосните називи (во кирилична транскрипција), кои се јавуваат на македонската дијалектна територија (според ОЛА). При изработката на легендите се водеме од неколку основни начела: објаснување на прашањето според Прашалникот на ОЛА, во кој том е објавено и обработено; потоа следуваат литературните називи во сите словенски јазици; доколку има потреба, се пренесува и речничка одредница за соодветниот назив; се izdelуваат називите на македонската територија и се дава нивната географска дистрибуција со соодветните ареали; се врши етимолошка (и семантичка) анализа на македонските називи; доколку на другата словенска територија (а особено во непосредната околина) се јавуваат називи од истата основа, се дава објаснување и нивна географска дистрибуција; доколку има видлива семантичка мотивација на одредени називи, се дава соодветно објаснување. Некои називи, за кои не е најдена соодветна етимологија и/или оние кои се јавуваат како поединечни, не се предмет на анализа во легендите. На тој начин, следејќи ги наведените начела, авторскиот колектив се обиде одново да го интерпретира и картографски да го прикаже македонскиот дијалектен материјал, кој веќе е објавен во повеќе лексички томови на Општословенскиот лингвистички атлас. Подолу ги наведуваме томовите во кои се објавени обработените карти.

Од Првиот лексички том на ОЛА „Животински свет“ (Выпуск 1. Животный мир) се обработени следните карти: 7 верверица (LSI 23 ‘белка’ /*Sciurus vulgaris*/ белка – veverica – wiewiórka), 8 твор (F24 дџхорџ хорџ, хорек – tvor – tchórz), 9 ласица (LSI 25 ‘ласка’ /*Mustela nivalis*/ ласка – lasica, nevestica – łasica), 13 стаорец (L 38 ‘крыса’ /*Rattus domesticus*/ крыса – štakor, racov – szczur), 20 клукајдрвец (F 58 дџџџџ || дџџџ || дџџџ, дятел – detao, dual djeteo – dzięcioł), 22 препелица (LSI 66 ‘перепелка’ /*Coturnix coturnix*/ перепелка – prepelica – przepiórka), 32 крастава жаба (L 86 ‘жаба’/Bufo/ жаба – krastava žaba, krastača – gorucha), 33 полноглавец (L 87 ‘головастик, то, что развивается из икри лягушки, жаби’ головастик – punoglavac – kijanka), 35 гол полжав (L 94 ‘улитка без раковины’ улитка – golač – ślimak), 44 бубамара (L 112 ‘божья коровка’ /*Coccinella*/ божья коровка – bubamara – biedronka), 48 светулка (L 117 ‘насекомое, которое светится в летние ночи’ /*Lampyris noctiluca*/ светляк – svitac, kresnica – świetlik).

Од Вториот лексички том на ОЛА „Сточарство“ (Выпуск 2. Животноводство) се обработени следните карти: 1 пастув (L 156 ‘некастрированный самец лошади’ жеребец – pastuh, pastuv – ogier), 4 брав, овен (L 225 ‘некастрированный самец овцы’ баран – ovan – baran), 6 прч, ярец (L 242 ‘некастрированный самец козы’ козел – prč – kozioł), 7 нерез (L 246 ‘некастрированный самец свиньи’ кабан – nerast – knur), 13 патор, шатор (LSI 314 ‘самец утки’ селезень – patak, plovan – kaczor), 49 рилка (L 265 ‘то, чем свинья роет землю, рыло’ рыло – njuška, čuša, rilo – ryj), 56 бодџ (L 206 ‘бодает’ /корова/ бодает – bode – bodzie).

Од Третиот лексички том на ОЛА „Растителен свет“ (Выпуск 3. Растительный мир) се обработени следните карти: 2 стебло (L 345 ‘ствол, часть дерева от земли до кроны’ ствол

– stablo, deblo – pień), 4 и 5 гранка (L 357 ‘ветвь хвойного дерева’, L 358 ‘ветвь лиственного дерева’ ветвь, ветка – grana – gałąź), 9 грмушка (L 371 ‘куст’ /о. н./ куст – žbun, džbun, grm – krzew, krzak), 10 честак (L 374 ‘густые заросли в лесу’ чаща – čestar, guštara, gušta – gąszcz, gęstwina), 11 шума (L 375 ‘лес’ /о. н./ лес – šuma – las), 20 смрча (L 386 ‘ель’ /*Picea excelsa* ель, елка – smrča, smreka – świerk), 45 јагода (LSI 439 ‘земляника’ /*Fragaria*/ земляника – jagoda – poziomka), 54 печурка (L 447 ‘съедобный гриб’ /о. н./ гриб – pečurka, gljiva – grzyb), 57 трат (L 449 ‘гриб-паразит, растущий на дердвях’ трутовик – guba, trud – huba).

Од Осмиот лексички том на ОЛА „Професии и општествен живот“ (Выпуск 8. Профессии и общественная жизнь) се обработени следните карти: 4 столар, дрводелец (LSI 2007 ‘человек, который строит деревянный дом или деревянную часть дома’ плотник – drvodeljа, tesar, tesač – cieśla), 7 тенекеџија (LSI 2010 ‘человек, который делает печи’ печник – pečar – zdun), 8 бочвар (LSI 2011 ‘человек, который делает деревянные бочки и кадки’ бондарь – bačvar, kačar – bednarz), 13 кондураџија, чевлар (LSI 2017 ‘человек, который шьет и чинит обувь’ сапожник – obučar, postolar – szewc), 16 шивач, кројач (LSI 2021 ‘человек, который шьет одежду’ портной – krojač – krawiec), 22 готвачка (SI 2035 ‘женщина, которая готовит еду’ кухарка, повариха, стряпуха – kuharica, kuvarica – kucharka), 23 пастир, овчар (SI 2036 ‘пастух, человек, пасущий скот’ пастух – pastir – pasterz), 35 тетратка (L 2082 ‘тетрадь’ тетрадь – sveska – zeszyt), 36 молив (L 2083 ‘карандаш’ карандаш – olovka – ołówek), 37 мастило (L 2084 ‘чернила’ чернила – mastilo, tinta, crnilo – atrament), 55 крадец (L 2153 ‘человек, который крадет’ вор – kradljivac, lupež, lopov, tat – złodziej), 59 просјак, питач (L 2164 ‘человек, который просит милостыню’ нищий – prosjak – żebrak), 67 војна (L 2176 ‘война’ война – rat – wojna).

Од Деветтиот лексички том на ОЛА „Човек“ (Выпуск 9. Человек) се обработени следните карти: 8а, 8б, 8в зеница (L 1345 ‘зрачок’ зрачок – zenica, gledeče – żrenica), 9 клепка (L 1363 ‘глазное веко’ веко – očni kapak – powieka), 17 усни (L 1388 ‘губы’ /Npl/ губы – usne, usnice – wargi), 23 брчки L 1305 ‘морщины’ /Npl/ морщины – bore – zmarszczki), 26 плетенка (L 1298 ‘коса, заплетенные волосы у женщины’ коса – pletenica, vitica – warkocz), 33 тупаница (L 1520 ‘кулак’ кулак – pesnica – pięść), 41 зглоб (L 1544 ‘запястье, часть руки между предплечьем и кистью’ запястье – članak, zglob – przegub), 47 трага, стапалка (L 1575 ‘след стопы’ след – trag, sled, stopa – stopa), 48 табан (L 1576 ‘подошва, нижняя часть стопы’ подошва, ступня – taban – podeszwa), 50а, 50б стомак, мев (L 1647 ‘живот человека’ живот – trbuh, kulja – brzuch).

Се надеваме дека овој Атлас ќе го најде своето место не само кај научната туку и кај пошироката читателска публика и ќе придонесе за расветлување на некои процеси во развојот на лексиката на македонските дијалекти. Исто така, со овој Атлас сакаме да го прикажеме лексичкото богатство и разнообразност на македонските дијалекти и да одредиме во колкава мера тие се надоврзуваат на словенскиот јазичен континуум.

Од
Авторскиот колектив

Опис на македонските пунктови во Општословенскиот лингвистички атлас – ОЛА
(Според: Б. Видоески, *Фонолошки бази на говорите на македонскиот јазик*, МАНУ, 2000)

90. ЛАЗАРОПОЛЕ

Порано општина Дебар, денеска Ростуше.
Западно наречје, западни периферни говори.
Македонски дијалектен атлас – МДА 69.

Населбата се наоѓа на планината Бистра, на надморска височина од 1.300 м. Во 1961 г. таа имала 720 жители, православни Македонци. Населението се занимавало главно со сточарство. Имало осмолетка. Денеска населбата е речиси потполно раселена. Населбата првпат се спомнува во XVI век.

92. ВРУТОК

Порано општина Гостивар, денеска Горни Полог.
Западно наречје, западни периферни говори.
Горнополошки (гостиварски) говор.

Селото се наоѓа во Горни Полог, околу 7 км југозападно од Гостивар. Во 1961 г. селото имало 1.386 жители, од кои 820 Албанци муслимани, 513 православни Македонци, 35 Турци. Населението се занимава претежно со земјоделство. Од 1944 г. има осумгодишно училиште. Економски селото тежи кон Гостивар. Населбата првпат се спомнува во XIII век.

93. ТЕАРЦЕ

Општина Тетово.
Северни говори. Вратнички говор.
МДА 43.

Селото се наоѓа во Долни Полог, од Тетово е оддалечено околу 10 км. Во 1961 г. селото имало 2.883 жители, од кои 1.353 Македонци, 805 Албанци, 652 Турци, 14 Срби. Населението се занимава главно со земјоделство. Од 1944 г. во селото има осмолетка. Населбата првпат се спомнува во втората половина на XV век.

94. РАКОТИНЦИ

Порано општина Скопје, денеска Сопиште.
Западно наречје, централни говори, скопско-велешка група.
МДА 155.

Селото се наоѓа во југозападниот дел на Скопската Котлина, на надморска височина од 480 м. Во 1961 г. селото имало 541 жител, од кои 529 православни Македонци. Населението се занимава со земјоделство и лозарство. Економски центар е Скопје. Од 1944 во селото има осмолетка, дел од младите учат во средни училишта во Скопје. Селото прв пат се спомнува во половината на XV век.

95. ЉУБАНЦИ

Порано општина Скопје, денес Чаир.
Северни говори, скопско-црногорски говор.

МДА 37.

Селото е оддалечено од Скопје околу 15 км. Во 1961 г. тоа имало 1.312 жители, од кои 1.298 православни Македонци. Главно занимање е земјоделството. Во селото има осмолетка. Селото прв пат се спомнува во половината на XV век.

96. РАДОЖДА

Општина Струга.
Западно наречје, западни периферни говори.
МДА 86.

Селото се наоѓа покрај брегот на Охридското Езеро, 11 км од Струга кон албанската граница. Во 1961 г. селото имало 866 жители, од кои 859 православни Македонци, двајца Срби, двајца Хрвати и тројца Албанци. Населението се занимава главно со риболов и со градежништво. Од 1944 г. во селото има основно училиште – 4 класа, од 1960 г. – осмолетка. Населбата прв пат се спомнува во првата половина на XIV век.

97. ЗВЕЧАН

Порано општина Македонски Брод, денеска Самоков.
Западно наречје, централни говори, кичевско-поречка група.
МДА 147.

Селото Звечан се наоѓа во областа Поречје, на надморска височина над 800 м. Во 1961 г. имало 294 жители, сите Македонци православци. Населението се занимава со сточарство и земјоделство. Економски тежи кон Прилеп (70 км), Тетово (40 км), Гостивар (30 км). Од 1945 г. има основно училиште – 4 класа. Населбата прв пат се спомнува во XIV век.

98. ШЛЕГОВО

Општина Кратово.
Северни говори, источна група. Кратовски говор.
МДА 10.

Селото се наоѓа на патот Кратово – Пробиштип. Во 1961 г. тоа имало 846 жители, православни Македонци. Населението се занимава со земјоделство, сточарство, занаети. Економски центар е Кратово. Во селото има основно училиште до 4 одделение. Населбата прв пат се спомнува во XIV век.

99. ПЕШТАНИ

Општина Охрид.
Западно наречје, западни периферни говори.
МДА 96.

Селото се наоѓа покрај брегот на Охридското Езеро, на патот Охрид – Свети Наум. Во 1961 година селото имало 1.147 жители, православни Македонци. Населението се занимава со риболов, сточарство, земјоделство. Во селото од 1944 г. има осумгодишно училиште, младите го продолжуваат своето школување во Охрид. Населбата прв пат се спомнува кон средината на XIV век.

100. ИЗВОР

Општина Велес.
Западно наречје, централни говори, скопско-велешка група.
МДА 170.
Селото Извор се наоѓа во средното сливно подрачје на реката Бабуна, околу 25 км од градот Велес. Во 1961 г. селото броело 872 жители, меѓу нив 7 Турци, 4 Срби, 4 Црногорци, 1 Хрват, останатите Македонци православци. Населението се занимава со земјоделство и сточарство. Економски центар е Велес. Од 1944 г. во селото има училиште, осмолетка.
Населбата прв пат се спомнува во половината на XV век.

101. ДИХОВО

Општина Битола.
Западно наречје, централни говори, прилепско-битолска група.
МДА 116.
Селото Дихово се наоѓа 6 км западно од градот Битола. Во 1961 г. селото имало 686 жители, Македонци, православци. Некои семејства се доселени од соседните села и од Преспа, има и 3 српски семејства од Врањско. Населението се занимава главно со земјоделство. Економски центар е Битола. Од 1944 г. во селото има училиште, осмолетка.
Дихово е стара населба. Прв пат се споменува во 1468 г.

102. ВИТОЛИШТЕ

Порано општина Битола, денеска Витолиште.
Југоисточно наречје, тиквешко-мариовска група говори.
МДА 187.
Селото се наоѓа во прилепскиот дел на областа Мариово, на надморска височина од 830 м. Во 1961 г. имало 1.291 жител, од кои 1.286 православни Македонци. Населението се занимава со земјоделство и сточарство. Економски центри се Прилеп и Битола. Од 1944 г. во селото има осмолетка.
Витолиште прв пат се споменува во втората половина од XV век.

103. РАДОВИШ

Општина Радовиш.
Југоисточно наречје, штипско-струмичка група говори.
МДА 226.
Во 1961 г. градот имал 6.246 жители, од кои 5.183 православни Македонци, 39 Срби, 5 Хрвати, 5 Црногорци, 7 Југословени (неопределени), 529 Турци, 2 Албанци...
Населението се занимава со земјоделство и занаетчиство. Соседен поголем економски центар е Штип. Во градот работи осмолетка и гимназија.
Населбата прв пат се спомнува во XI век.

104. БЕРОВО

Општина Берово.
Југоисточно наречје, малешевско-пиринска група говори.
МДА 261.
Во 1961 г. градот имал 4.289 жители, од кои 3.995 православни Македонци, од другите националности најбројни биле Турците (134). Населението се занимава со земјоделство, сточарство, развиено е занаетчиството. Има економски контакти со Струмица, Радовиш, Штип, Виница и Кочани. Од 1946 г. има осмолетка.
Берово прв пат се спомнува во XVI век.

105. ФУРКА

Порано општина Гевгелија, денеска Стар Дојран.
Југоисточно наречје, тиквешко-мариовска група говори.
МДА 203.
Селото се наоѓа недалеку од патот Нов Дојран – Валандово. Во 1961 г. имало 715 жители, од кои 694 православни Македонци, а 20 Срби. Населението се занимава главно со земјоделство, помалку со сточарство. Економски центар е Гевгелија. Во селото има основно училиште од 4 класа.
Населбата прв пат се спомнува во XVI век.

106. БОБОШЧИЦА (Boboshçica)

Корчанско, Албанија.
Југоисточно наречје, костурско-корчански говори.
Корчански говор.
МДА 391.
Селото е оддалечено 8 км од Корча. Во триесеттите години на овој век имало 187 куќи. Жителите биле главно православни Македонци. Населението се занимава со земјоделство и сточарство, развиено било печалбарството. Во XIX век имало грчко училиште, во црква службата се држела на грчки.
Населбата прв пат се спомнува во XVI век.

107. ВАМБЕЛ (Μοσχοχώριον)

Костурско, Грција.
Југоисточно наречје, костурско-корчански говори.
Костурско-корешчански говор.
МДА 377.
До 1949 г. селото имало околу 700 жители, сите православни Македонци. Имало доста доселеници од околните села. Во селото имало грчко основно училиште со 4 класа. Постарите жители знаеле албански, помладите и грчки. Порано економски центар била Корча, подоцна Костур и Лерин. Денеска селото е напуштено, летно време доаѓаат овде Власи да ги пасат овците.
Постои предание дека селото пред 200–300 години било влашко. Го опустошила некоја епидемија, а подоцна се населиле Македонци.

108. НЕСТРАМ (Νεστοριον)

Костурско, Грција.
Југоисточно наречје, костурско-корчански говори.
Нестрамски говор.
МДА 373.

Селото Нестрам се наоѓа во горниот тек на реката Белица, 25 км југозападно од Костур на надморска височина од 870 м. До 1949 г. селото имало околу 3.500 жители, православни Македонци. По 1949 г. голем дел од нив емигрирале. Во 1971 г. статистиката бележи само 1.143 жители. Населението се занимава со сточарство и градежништво. Има грчко училиште од 6 класа.
Населбата прв пат се спомнува во 1445 година.

109. ТИОЛИШТА (Τοιχίον)

Костурско, Грција.
Југоисточно наречје, костурско-корчански говори.
Костурско-корешчански говор.
МДА 362.

Селото Тиолишта (дијал. *Тиол'ишча*) се наоѓа 4 км северно од Костурското Езеро во подножјето на планината Вичо. Населено е со македонско население. До 1949 г. селото имало околу 900 жители, православни Македонци. Населението се занимавало главно со земјоделство, развиено било печалбарството. Економски центри биле Нестрам и Костур. По 1949 г. дел од старото население се иселило, а доселени се Грци од разни страни. Во селото има грчко основно училиште. Според податоците од 1971 година, тогаш (1971) тоа имало 572 жителя (сп. Тодор Симовски, *Населениите месџа во Егејска Македонија*, I, Скопје 1978).
Населбата прв пат се спомнува во половината на XV век.

110. ТРЕМНО (Καρδια)

Кајларско, Грција.
Југоисточно наречје, солунско-воденски (долновардарски) говори.
МДА 348.

Селото Тремно е оддалечено помалку од 4 километри од патот што води од Кожани за Кајлари, на неговата источна страна. До 1948 г. селото имало околу 400 жители, сите биле православни Македонци. Населението се занимавало со земјоделство и сточарство. Во селото имало грчко основно училиште. Економски центар е Кајлари.

111. КРОНЦЕЛЕВО (Κραστεαλ)

Воденско, Грција.
Југоисточно наречје, солунско-воденски (долновардарски) говори.

До 1948 г. селото имало околу 500 жители, повеќето од нив биле православни Македонци, триесетина Грци се доселиле во 1922 г. од Мала Азија. До 1923 г. во селото живееле голем број Турци коишто се отселиле во Турција. Населението се занимавало со земјоделство. Во селото имало грчко основно училиште.
Кронцелево прв пат се спомнува кон крајот на XV век.

112. ВИСОКА (Οβσα)

Солунско, Грција.
Југоисточно наречје, серско-лагадински говори.
Лагадинско-богдански говор.
МДА 306.

Во 1933 г. селото имало околу 2.000 жители, од кои 113 Грци доселени во 1922 г. од Мала Азија, останатите се православни Македонци. Населението се занимавало со земјоделство и сточарство. Во селото имало грчко училиште. Материјалот е ексерпиран од работите на М. Małeckі *Dwie gwary macedońskie. Sucho i Wysoka w Soluńskim*: I. Teksty, Kraków 1934, II. Słownik, Kraków 1936.

113. СЕКАВЕЦ (Λιβαδοχωριον)

Серско, Грција.
Југоисточно наречје, серско-лагадински говори.
МДА 304.

Селото Секавец (дијал. *С'аковиц*) се наоѓа недалеку од градот Серез, 18 километри северозападно од Нигрита во непосредна близина на десниот ракав на реката Струма. Неговото население до 1924 г. било чисто македонско. Во 1920 г. има 327 жители, а во 1940 – 561 жител (Тодор Симовски, *Населениите месџа во Егејска Македонија*, I, Скопје 1978). Населението се занимавало со земјоделство. Во селото имало грчко училиште. Дијалектниот материјал е собран од емигрантите кои сега живеат во Република Македонија.
Варијанта на овој опис е објавена во IJSLP XXV-XXVI, Columbus, OH 1982.

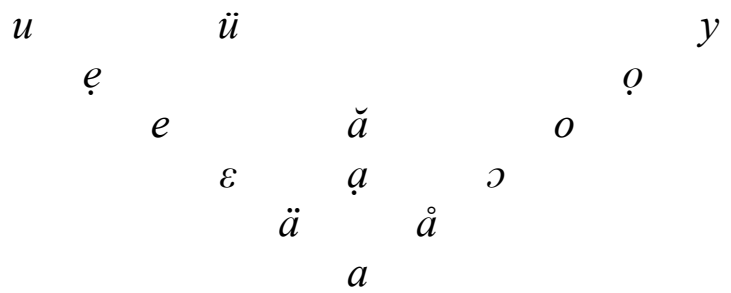
113а. ПЛЕВНА (Πετρουσσα)

Серско, Грција.
Југоисточно наречје, серско-лагадински говори.
Драмски говор.
МДА 299.

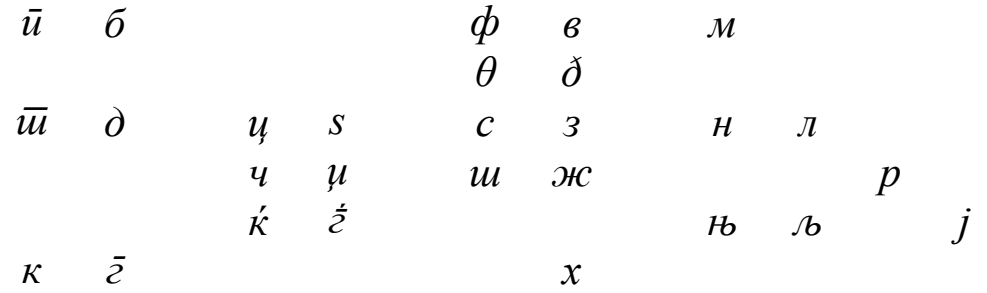
Селото Плевна се наоѓа нешто малку позападно од градот Драма. До 1944 г. во селото имало околу 1.000 семејства, од кои само десетина грчки, доселени во 1922 г. од Мала Азија. Во 1944 г. голем дел од македонското население се раселило. Околу 600 семејства емигрирале во Бугарија и во Југославија. Населението се занимавало со земјоделство. Во селото имало грчко основно училиште од 4 класа.
Описот е првпат објавен во ГЗБФ-лФ 4, Скопје 1978.

Фонетска транскрипција

Вокали

Консонанти

Функции на дијакритичките знаци:

- назалност: *е̣, а̣*
- неслоговност: *ј̣, љ̣*
- слоговност: *р̣, л̣*
- должина: *а̄, е̄, ӣ, о̄, ӯ*
- лабијализација: *а̂*
- поместена артикулација кон напред: *ä*
- поместена артикулација кон горе: *а̃, е̃, о̃*
- полузвучност: *б̣, д̣, з̣, ж̣, в̣*
- палаталност: *ӣ́, о̄́, д̄́*
- палатализираност: *б̣́, и̣́, л̣́*
- ослабена артикулација: *с̣̌рце, ле̣̌а, зме̣̌х*
- акцент: *в̣'икам, уф̣ч'ар, вик'аше, вод'еница*
- спореден акцент: *в̣'ечерница, з̣'адушници, с̣'еверница*

ЛЕГЕНДИ И КАРТИ

Список на карти

Бр. на карта	Прашање по ОЛА	Автор	
1.	LSI 23 ‘белка’ / <i>Sciurus vulgaris</i> / белка – veverica – wiewiórka верверица	Давор Јанкулоски	baran брав, овен
2.	F 24 дъхогъ хоръ, хореk – tvor – tchórz твор	Марјан Марковиќ	14. L 242 ‘некастрированный самец козы’ козел – grč – kozioł прч, јарец
3.	LSI 25 ‘ласка’ / <i>Mustela nivalis</i> / ласка – lasica, nevestica – łasica ласица	Давор Јанкулоски	15. L 246 ‘некастрированный самец свиньи’ кабан – nerast – knur нерез
4.	L 38 ‘крыса’ / <i>Rattus domesticus</i> / крыса – štakor, racov – szczur стаорец	Соња Миленковска, Давор Јанкулоски	16. LSI 314 ‘самец утки’ селезень – patak, plován – kaczor патор, шатор
5.	F 58 dětъljъ dęteljъ dętyъ дятел – detao, <i>дуал</i> djeteo – dzięcioł клукајдрвец	Давор Јанкулоски	17. L 265 ‘то, чем свинья роет землю, рыло’ рыло – njuška, ćuša, rilo – guj рилка
6.	LSI 66 ‘перепелка’ / <i>Coturnix coturnix</i> / перепелка – prepelica – przepiórka препелица	Ангелина Панчевска	18. L 206 ‘бодает’ /корова/ бодает – bode – bodzie боде
7.	L 86 ‘жаба’ / <i>Bufo</i> / жаба – krastava žaba, krastača – gorucha крастава жаба	Соња Миленковска	19. L 345 ‘ствол, часть дерева от земли до кроны’ ствол – stablo, deblo – pień стебло
8.	L 87 ‘головастик, то, что развивается из икри лягушки, жаби’ головастик – rinoglavac – kijanka полноглавец	Соња Миленковска	20. L 357 ‘ветвь хвойного дерева’/L 358 ‘ветвь лиственного дерева’ ветвь, ветка – grana – gałąź гранка
9.	L 94 ‘улитка без раковиной’ улитка – golać – ślimak гол полжав	Соња Миленковска	21. L 371 ‘куст’ /о. н./ куст – žbun, džbun, grm – krzew, krzak грмушка
10.	L 112 ‘божья коровка’ / <i>Coccinella</i> / божья коровка – bubamara – biedronka бубамара	Давор Јанкулоски	22. L 374 ‘густые заросли в лесу’ чаща – čestar, guštara, gušta – gąszcz, gęstwina честак
11.	L 117 ‘насекомое, которое светится в летние ночи’ / <i>Lampyris noctiluca</i> / светляк – svitac, kresnica – świetlik светулка	Соња Миленковска	23. L 375 ‘лес’ /о. н./ лес – šuma – las шума
12.	L 156 ‘некастрированный самец лошади’ жеребец – pastuh, pastuv – ogier пастув	Ангелина Панчевска	24. L 386 ‘ель’ / <i>Picea excelsa</i> / ель, елка – smrča, smreka – świerk смрча
13.	L 225 ‘некастрированный самец овцы’ баран – ovan –	Ангелина Панчевска	25. LSI 439 ‘земляника’ / <i>Fragaria</i> / земляника – jagoda – poziomka јагода
			26. L 447 ‘съедобный гриб’ /о. н./ гриб – pečurka, gljiva – grzyb печурка
			27. L 449 ‘гриб-паразит, растущий на дердвях’ трутовик – guba, trud – huba трат

28.	LSI 2007 ‘человек, который строит деревянный дом или деревянную часть дома’ плотник – drvoделja, tesar, tesač – ciešla	Давор Јанкулоски	44.	L 1305 ‘морщины’ /Npl/ морщины – bore – zmarszczki	Зузана Тополињска
	столар, дрводелец			брчки	
29.	LSI 2010 ‘человек, который делает печи’ печник – rešar – zdun	Марјан Марковиќ	45.	L 1298 ‘коса, заплетенные волосы у женщины’ коса – pletenica, vitica – warkocz	Зузана Тополињска
	тенеќеџија			плетенка	
30.	LSI 2011 ‘человек, который делает деревянные бочки и кадки’ бондарь – bačvar, kačar – bednarz	Ангелина Панчевска	46.	L 1520 ‘кулак’ кулак – pesnica – pięść	Соња Миленковска
	бочвар		47.	L 1544 ‘запястье, часть руки между предплечьем и кистью’ запястье – članak, zglob – przegub	Соња Миленковска
31.	LSI 2017 ‘человек, который шьет и чинит обувь’ сапожник – obušar, postolar – szewc	Зузана Тополињска		зглоб	
	кондураџија, чевлар		48.	L 1575 ‘след стопы’ след – trag, sled, stopa – stopa	Соња Миленковска
32.	LSI 2021 ‘человек, который шьет одежду’ портной – krojač – krawiec	Зузана Тополињска		трага, стапалка	
	шивач, кројач		49.	L 1576 ‘подошва, нижняя часть стопы’ подошва, ступня – taban – podeszwa	Соња Миленковска
33.	SI 2035 ‘женщина, которая готовит еду’ кухарка, повариха, стряпуха – kuharica, kuvarica – kucharka	Зузана Тополињска		табан	
	готвачка		50.	L 1647 ‘живот человека’ живот – trbuh, kulja – brzuch	Соња Миленковска
34.	SI 2036 ‘пастух, человек, пасущий скот’ пастух – pastir – pasterz	Ангелина Панчевска		стомак, мев	
	пастир, овчар				
35.	L 2082 ‘тетрадь’ тетрадь – sveska – zeszyt	Марјан Марковиќ			
	тетратка				
36.	L 2083 ‘карандаш’ карандаш – olovka – ołówek	Марјан Марковиќ			
	молив				
37.	L 2084 ‘чернила’ чернила – mastilo, tinta, crnilo – atrament	Марјан Марковиќ			
	мастило				
38.	L 2153 ‘человек, который крадет’ вор – kradljivac, lupež, lopov, tat – złodziej	Марјан Марковиќ			
	крадец				
39.	L 2164 ‘человек, который просит милостыню’ нищий – prosjak – żebrak	Зузана Тополињска			
	просјак, питац				
40.	L 2176 ‘война’ война – rat – wojna	Давор Јанкулоски			
	војна				
41.	L 1345 ‘зрачок’ зрачок – zenica, gledeće – źrenica	Соња Миленковска			
	зеница				
42.	L 1363 ‘глазное веко’ веко – očni kapak – powieka	Давор Јанкулоски,			
	клепка	Ангелина Панчевска			
43.	L 1388 ‘губы’ /Npl/ губы – usne, usnice – wargi	Соња Миленковска			
	усни				

Картата донесува преглед на називите за ‘верверица’ на македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА. Истозначните називи, на ареалот на словенските дијалекти, опфатени со прашањето LSI ‘белка’ /*Sciurus vulgaris*/ белка – veverica – wiewiórka, според *Прашалникоѝ на ОЛА* (1965), се претставени во картата бр. 7 во *Првиоѝ лексички ѝом на ОЛА* од областа на животинскиот свет (1988: 38-39).

Литературните називи чиј референт е ‘верверица’ во словенските јазици се: рус. *белка*, блр. *ваверка*, укр. *білка*, пол. *wiewiórka*, луж. *wjewjercka/njewjericka*, слч. *veverica*, чеш. *veverka*, слн. *veverica*, хрв. *vjeverica*, срп. *веверица*, буг. *катерица*, мак. *верверица*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се izdelуваат следните називи за ‘верверица’: *верверица*, *каѝерица* и *дива мѝшка*.

верверица

Називот *верверица* е доминантен на македонската дијалектна територија, запишан во повеќе од дваесет населени места, претставени на картата, во неколку фонетски реализации: *вејверица*, *вирвирица* итн.

Овој назив го континуира прасл. **věverь*, добиено со редупликација на основата **ver-* (**ve(r)-ver-*), којашто се поврзува со ие. корен **wer-* (сп. Miklosich 1886: 389; Фасмер I, 1964: 282; БЕР I, 1971: 125). Веројатна е поврзаноста со глаголот *verati* (*se*), чиешто значење во повеќе јужнословенски јазици е ‘се качува, се пентери’ (Skok III, 1973: 603). Оттука, мотивот за добивањето на овој назив го наоѓаме во способноста на овие животни за движење по вертикални површини (дрвја, карпи итн.). Слични форми на прасл. **věverь* се среќаваат и во балтичките јазици: стпрус. *wezoare*, литв. *voverė/voveris*, латв. *vāvere*. Присуството на основата **wer-* со исто или со приближно значење е потврдено уште во неколку други индоевропски јазици: шкотгел. *feòrag*, лат. *vīverra*, стангл. *āc-weorna* (< **oak-squirrel*), стперс. *varvarah* (ibid.). Со оглед на тоа што во латинскиот ја имаме формата *sciurus* со значењето *верверица*, формата *vīverra* е носител на пошироко значење и може да опфати неколку видови цицачи од фамилијата *ласици*, *куни* и сл. И литванското *voveris* може да покаже поместување до значењето *куна*. Ром. *veveriță* и грч. дијал.

βερβερίτσα со истото значење како *σκίουρος* ‘верверица’, веројатно, претставуваат словенски заемки.

Според анализираната карта на ОЛА, називи изведени од истата основа се јавуваат на поширокиот словенски ареал, доминираат на јужнословенскиот: на српската, црногорската, босанската, хрватската територија; како и на западнословенскиот: на полската, чешката, словачката и лужичката дијалектна територија; а се застапени и на источнословенскиот ареал: на белоруската и украинската дијалектна територија.

каѝерица

Називот *каѝерица* е вториот најфреквентен назив за ‘верверица’ во македонските дијалекти, според анализираната карта, запишан во четири населени места на македонската југоисточна дијалектна територија.

Називот се поврзува со глаголот (*се*) *каѝери* со значење ‘се качува’. Веројатно се работи за слична мотивација како за називот *верверица* – способноста за движење по вертикални површини. Се поврзува со индоевропскиот корен *(s)*kok-* со суфикс *-*ter* (в. БЕР II, 1979: 272) и се претпоставува тракиско или дако-мизиско потекло (ibid.). Формата *ketër* ја среќаваме во албанскиот јазик, и тоа, со истото значење – *верверица*, а нејзиното потекло се бара во ие. форма **kok-ter*, која, пак, се поврзува со литв. **kuokas* со значење ‘игра, танцува’ (реконструирано од **kuokinë* – ‘забава со танц, играње’), како и со прасл. глагол **skakati* ‘скока’, и постои мислење дека споменатата форма во албанскиот, уште во раната фаза, е позајмена од словенските говори (Orel 1988: 175-176). Слична форма наоѓаме и во романскиот – *a se cățara* со значење ‘се искачува, ползи’, додека во албанскиот имаме глагол *këcej/kërcej* со приближно значење ‘се качува, скока, танцува’.

Според материјалите на ОЛА, називите од овој тип се својствени особено за бугарската дијалектна територија, а се среќаваат и на помал источен српски ареал.

дива мѝшка

Називот *дива мѝшка* е третиот регистриран назив за ‘верверица’ на македонскиот дијалектен ареал, запишан само во едно населено место.

Првата компонента од овој назив е прасл. и сесл. приставка **divь* ‘див’, којашто доколку се однесува на жи-

вотно означува ‘што живее слободно во природата, што не е припитомено’. Втората компонента *мѝшка* (< *мишка*) води потекло од прасл. **myšь* ‘глушец’ (ЭССЯ XXI, 1994: 64; Derksen 2008: 337). Иако *верверицаѝа* и *џлушецоѝи* не припаѓаат на ист вид животни (спаѓаат во семејството *цицачи*, од редот *џлогари*), станува збор за пренесување на името од еден вид на друг поради одредени слични карактеристики, сродност итн.

Називи од ваков тип, чиј референт е ‘верверица’, не се јавуваат на останатата словенска јазична територија, според анализираната карта на ОЛА.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Во овој текст ќе бидат обработени називите чиј референт е ‘твор’ на македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на *Ойшѣословенскиоѣ линѣисѣички аѣлас (ОЛА)*. Називите за ‘твор’ се опфатени со прашањето F 24 дѣхогъ – хоръ, хорек – tvor – tchórz; според *Прашалникоѣ на ОЛА*, а објавени се во *Првиоѣ лексички ѣом „Животный мир“* на ОЛА на карта 8 (1988: 41). Имено, се работи за називите за ‘твор’ во словенските дијалекти, т. е. во пунктовите опфатени во ОЛА – околу 850 населени места на целата словенска територија. Иако се работи за фонетско прашање, според *Прашалникоѣ на ОЛА* (F 24 дѣхогъ – хоръ, хорек – tvor – tchórz), тоа е обработено во првиот лексички том на ОЛА.

Литературни називи за ‘твор’ во словенските јазици се: рус. *хоръ, хорек*, блр. *тхор, шашок*, укр. *тхір, тчórz*, луж. *twor*, чеш. *tchoł*, слч. *thor*, слн. *dihur*, хрв. *tvor*, срп. *ѣвор, буг. por*, мак. *ѣвор, ѣор*.

На македонскиот јазичен ареал, според пунктовите на ОЛА, се изделуваат пет различни називи, од кои: во 7 пункта се изделуваат називите од основата **smrd-*, во 6 пункта се јавуваат називите од основата **por-*, во 5 пункта се јавуваат називите од основата **tvor-/tor-*, а во еден пункт (Витолиште) се јавуваат називите *lugu'dar/š'tavəł*.

смрделка

Називот *смрделка* со варијантите *смрделика, смрдулка, смрдушка* се јавува во најголем број македонски пунктови, а литературната форма *смрдливец* е прикажана во *Диѣиѣалниоѣ речник на македонскиоѣ јазик* со значење-то: ‘животно од родот на куните што испушта смрдлива материја при одбрана од непријателот’ (лат. *Mustela putorius*). Етимолошки, овој назив има индоевропско потекло (ие. корен **smerd-*), а во прасловенскиот се реализира преку глаголскиот корен **smъrd-* (Skok I, 1971: 294) со значење ‘смрди, непријатно мириса’. Овој корен претставува богато деривациско јадро во повеќето словенски јазици, а се јавува и во балтичките јазици. И именските и придавските деривати во себе ја носат истата семантичка нишка и, покрај на човечките особини, можат да се однесуваат на растителниот и на животинскиот свет, а често се јавуваат и во топонимијата. И самите лексеми од типот *смрделка, смрдулка, смрдушка, smrduh* (словенечки пункт бр. 148), ја

покажуваат истата семантичка мотивираност на називите за ‘твор’ во словенските јазици, а таа метафоризација е застапена особено во македонските дијалекти. Тоа го покажуваат и називите *смрделика* (вид смрека – лат. *Juniperus sabina*), како и *смрдулка* (инсект со многу непријатен мирис – лат. *Palomena prasina*).

ѣвор

Називот *ѣвор* со варијантите *ѣор, ѣорче* се јавува во пет пункта на македонската јазична територија, особено во централните и западните говори. Имено, се работи за ие. основа **dhu-/dhou-* проширена со формантот *s*, којашто во прасловенскиот се јавува со неколку превојни степени: **dъh-*, (ѣ > *a* = *dah*,) *y* > *i* = *dih-*, и *duh-* (Skok I, 1971: 372). Еден од неколкуте деривати, кои се јавуваат од основата **dъh-*, е изведенката на *-or*; *dъhorъ* од која на македонската дијалектна територија се среќаваат називите: *ѣвор, ѣор, ѣорче*,... (Фасмер IV, 1973: 129, 270). Вокализацијата на ѣ во *a* која не е својствена за македонскиот дијалектен систем го дала дериватот **dah*, кој е познат во повеќето словенски јазици. Основата **dah-* ‘дише, дува’ не станала продуктивна во македонскиот јазик поради одредени фонетско-фонолошки пречки. Имено, во целиот западен комплекс на македонските дијалекти, фонемата *x*, пред согласка и на крајот на зборот, преминала во *в/ф*: *чевли, нивно, бевме, ѣрав, врв, сѣрав, видов, дојдов, ...* Чувањето на *x* во финална позиција (и во одредени лексеми) може да се сретне во крајните источни македонски говори. Литературниот јазик, базиран на централните говори, ја континуирал промената на *x* во *в/ф* во финална позиција. Семантичката мотивација за називите за ‘твор’ лежи во нејзината етимологија, односно по пат на семантичка деривација, семантичката компонента ‘воздух што се испушта при дишењето/процес на вдишување и издишување’, по пат на метафора се пренесува и на животинскиот свет со модификувано значење на нешто што не е пријатно, т. е. ‘животно кое испушта воздух со непријатна миризма / има непријатен здив’.

Во другите словенски дијалекти, претставени преку пунктовите на ОЛА, називите за ‘твор’, изведени од основата **dъh-*, се најраспространети на целата словенска територија (преку 800 пункта).

ѣор

Називот *ѣор* се јавува во шест пункта на македонската јазична територија, а особено е застапен во источните и јужните говори. Во *Диѣиѣалниоѣ речник на македонскиоѣ јазик*, формата *ѣор* се јавува како литературна со следново објаснување: ‘мала граблива сверка од фамилијата куни, со темнокафеаво или со црно крзно што лачи секрет со многу непријатен мирис заради заштита и одбрана од непријателот – лат. *Mustela putorius*’. Според Скок (Skok I, 1971: 69), овој назив потекнува од прасловенскиот глаголски корен **puh-* со значење ‘дува, испушта, чади’, се јавува во повеќето словенски и во балтичките јазици, со неколку превојни степени.* Со превојот *i* се јавува во чеш. *pychati*, пол. *pycha*, рус. *pychatъ*... Во македонскиот јазик, преминот на *x* на крајот на зборот во *в/ф* придонел да не се формира богато деривациско јадро. Сепак, се јавуваат формите *ѣуфка, ѣува – ѣувне, ѣувло*... Алтернацијата *h* > *š* ги дава дериватите од типот *ѣуши, ѣушач, ѣушалница, ѣушење*... Според Скок, формата *ѣор* настанала под истиот пат како *ѣвор/ѣор*. Како и кај називите погоре, и тука се работи за истата семантичка мотивација во однос на ‘непријатен здив при испуштање воздух’.

Во рамките на пунктовите на ОЛА, називот *ѣор*, покрај на македонската, се среќава и на бугарската дијалектна територија, како и во два пункта на српската дијалектна територија (од кои еден – пункт 167 – се наоѓа во Р Унгарија).

кокар

Формите *кокар, кокаре, кокарѣ’ак* се среќаваат во три македонски пункта (два во западните периферни говори и еден на крајниот југоисток). Тие потекнуваат од турскиот јазик каде што, исто така, од глаголот *kokuyor* ‘мириса, смрди’ се образувал називот за твор – *kokarca*.

Освен на македонската, овој назив не се среќава на другата словенска територија претставена на картата на ОЛА.

* Бугарските етимолози даваат поинакво толкување. Види *БЕР V*, 1996: 527.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Картата донесува преглед на називите за ‘ласица’ на македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на *Ойшѝословенскиоѝ линѣвисѝички айлас (ОЛА)*. Според *Толковниоѝ речник на современиоѝ македонски јазик* (Мургоски 2011: 593), ласицата претставува „ситно месојадно животно со издолжено тело и кафеаво и бело крзно“. Истозначните називи на ареалот на словенските дијалекти, опфатени со прашањето LSI 25 ‘ласка’ /*Mustela nivalis*/, според *Прашалникоѝ на ОЛА* (1965), се претставени во картата бр. 9 во *Првиоѝ лексички ѝом на ОЛА* од областа на животинскиот свет (1988: 42-43).

Литературните називи за ‘ласица’ во словенските јазици се: рус. *ласка*, блр. *ласка*, укр. *ласиця*, пол. *lasica*, луж. *kohlíca*, слч. *lasica*, чеш. *lasička*, *kolčava*, слн. *podlasica*, хрв. *lasica*, срп. *ласица*, буг. *невестулка*, мак. *ласица*, *невесѝулка*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се izdelуваат називите: (*царева*) *невесѝулка*, *ласица*, *блаѣамедена* и *калманинка*.

невесѝулка

Називите кои ја содржат основата *невесѝ-* се најфреквентни на македонската дијалектна територија, претставена на картата. Во најголемиот број населени места, ваквите називи се образувани со деминутивниот суфикс *-улка*. Во два пункта се среќаваат зборовните состави кои ја вклучуваат и присвојната придавка *царев* (како зборовен состав или како зборообразувачка основа).

Називот *невесѝулка*, според одредени извори (Јашар-Настева 2001: 128; Лаброска 2017: 255), претставува калка од турскиот јазик, сп. *gelin* ‘невеста’ + дем. суф. *-cik* : *невесѝа* + дем. суф. *-улка*, т. е. тур. *gelincik* – мак. *невесѝулка*. Но, блиска семантичка врска среќаваме и кај називите за ова животно во нгрч. *νυφίτσα* од *νύμφη* ‘невеста’, итал. *donnola* од *donna* ‘госпоѓа’ и др., а мотивот за именовањето се лоцира во народното верување дека ласицата „некогаш била невеста“ (в. Вражиновски 2000: 293).

Основата *невесѝ-* е словенска, примарно се однесува на *невесѝа* < прасл. **nevěsta* (ЭССЯ XXV, 1999: 70), чија што најверодостојна етимологија се смета **ne-* + **vĕděti* (< од ие. **uoid-* ‘знае’; Derksen 2008: 351), т. е. **vĕstь* ‘познат’,

со значење ‘незнајна, непозната’, сп. струс. *невѣсть* ‘незнаење’ (в. Brückner 1985: 362).

На пошироката словенска јазична територија, според анализираната карта на ОЛА, слични називи, што го означуваат животното *Mustela nivalis*, се среќаваат единствено на словенскиот југ, и тоа во пунктовите на српската, црногорската и бугарската територија.

ласица

Називите од овој тип се застапени во пет населени места на македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА. Само во два од нив се среќава формата *ласица*, додека во три пункта е регистриран обликот *власица* – најверојатно преосмислен според *влас* ‘коса’ (< прасл. **volsъ*; Derksen 2008: 526) поради козината на ласицата (сп. Лаброска 2017: 252; БЕР III, 1986: 316).

Називот *ласица* е прасловенски и сесловенски, според Скок (Skok II, 1972: 271), деминутивно образување на *-ица*, можеби сродно со литв. придавка *liūss* ‘(за коњ) жолт, сивожолт, бледожолт’. Според *Еѝимолошкиоѝ речник на словенскиѝе јазици* (ЭССЯ XIV, 1988: 43), називите *ласица* и *ласѝовица* се доведуваат во врска со прасл. глагол **laskati*,* чие потекло се лоцира во ие. основа **leh₂s-* (Derksen 2008: 269).

Според анализираната карта на ОЛА, називи изведени од истата основа доминираат на целата словенска дијалектна територија. Исклучок среќаваме во бугарските и во црногорските пунктови, каде што воопшто не се застапени називи од овој тип.

блаѣамедена

Овој назив се среќава единствено на македонската дијалектна територија и тоа во едно населено место.

Составен е од две придавски форми, супстантивизирани во сложениот назив. Првата компонента, *блаѣ*, потекнува од прасл. придавка **bōlgъ* чие примарно значење било ‘добар’ (ЭССЯ II, 1975: 174; Derksen 2008: 51), додека втората компонента претставува придавска изведенка од *мед* < прасл. **mĕdъ* (в. Derksen 2008: 306), што покрај примарното значење ‘што се однесува на мед’, може да означува и нешто ‘мило, драго’. Мотивот за име-

нувањето на ласицата со овој назив можеби е поврзан со народните верувања за ова животно, но не ја исклучуваме и можноста дека бојата на крзното претставувала мотив за неговата појава.

калманинка

Називот се јавува на крајниот македонски југозапад во едно населено место, паралелно со називот *невесѝулка*.

Претставува заемка од грч. *καλήμανα*, застапена и во неколку пункта на ОЛА на бугарската дијалектна територија (*Болгарские материалы ОЛА*, 2013: 39).[†]

* Подетално в. Лаброска 2017: 252.

[†] Сп. коментар на карта 10 (назив *калиманка*).

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Предмет на анализа е картата на која се претставени македонските дијалектни називи за ‘стаорец’, во корелација со истозначните називи на останатата словенска територија, опфатени во прашањето L 38 ‘крыса’ /*Rattus domesticus*/ според *Прашалникој на Ојшћословенскиој линџвисџички аџлас* (1965) и обработени во картата бр. 13 од *Првиој лексички џом на ОЛА* од областа на животинскиот свет (1988: 50-51).

Литературните називи за ‘стаорец’ во словенските јазици се: рус. *крыса*, блр. *пацук*, укр. *цур*, пол. *szczur*, луж. *wulka myś*, слч. *potkan*, чеш. *krysa*, слн. *podgana*, хрв. *štakor*, срп. *џацов*, буг. *плџ*, мак. *сџаорец*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовете на ОЛА, се среќаваат називите: *сџаорец*, (*џолем*, *џолски*) *џлушец*, *џац*, (*џолема*) *мишка*.

сџаорец

Називот *сџаорец* се среќава во четиринаесет населени места на македонската дијалектна територија (во шест од нив со варијантата *сџаор*). Во две населени места е регистриран паралелно со називот *џлушец*, додека во три – паралелно со називот *џац*.

Слични форми се среќаваат и во други јужнословенски говори и јазици, сп. хрв. кајкавски *štakor* ‘стаорец, голем глушец’, слн. *štakor* исто (в. Skok III, 1973: 324). Одредени извори, потеклото на овој назив го лоцираат во нгрч. дијал. *σταυρός* со значење ‘гуштер’ (БЕР VII, 2013: 424).

На пошироката словенска јазична територија, според анализираната карта на ОЛА, слични називи се среќаваат на поголемиот дел од хрватската и босанската територија.

џлушец

Називот *џлушец* се среќава во седум населени места на македонската дијалектна територија. Во едно од нив се јавува со определбата *џолски*, а во две населени места се јавуваат во множинска форма со определбата *џолеми*.

Според БЕР (I, 1962: 253), постарата форма веројатно е **џлиш* (со преод од *и* > *у*), која би можела да претставува словенска изведенка од ие.**g(ə)līs(i)-*, сп. лат. *glīs* или *glīris* ‘вид крт’, од ие. **g(ə)līs(i)-*, ром. *glīrulus* ‘стаорец’, грч.

γαλέη ‘ласица’, стинд. *giri-* ‘глушец’ од ие. **gəli*. Овој назив нема соодветници на пошироката словенска јазична територија, па неговото потекло се поврзува и како остаток од балканскиот супстрат (ibid.).*

Според картата на ОЛА, на пошироката словенска јазична територија не се среќаваат слични називи.

мишка

Називот *мишка* се среќава во три населени места на македонската дијалектна територија, во две од нив се јавува со определбата *џолема*.

Води потекло од прасл.**мушь* ‘глушец’, како и стел. м’ышк, срп./хрв. *миш/миś*, слн. *miś*, буг. *мишка*, *миш*, чеш./слч./луж. *myś*, пол. *mysz*, рус. *мышь*, блр. *мыш*, укр. *миша* (ЭССЯ XXI, 1994: 64-66). Сродство на словенските форми се наоѓа и во други индоевропски јазици, како стгрч. *μῦς*, ствгерм. *mūs* (денешен герм. *Maus*) и лат. *mūs* ‘глушец; мускул’, потоа стинд. *miś* ‘глушец, стаорец’ итн., чиешто заедничко потекло се лоцира во ие. **mūs* ‘глушец, мускул’, можеби од пие.**тец-s-* ‘брзо се движи; краде’, (Boryś, 2005: 344; Machek, 1968: 385-386; Buck 1945: 182).

Називи од истото потекло, според картата на ОЛА, се среќаваат и во неколку пункта на чешката дијалектна територија, а се јавуваат и во пет пункта на хрватската, и во еден пункт на црногорската, лужичката, украинската и руската територија.

џац

Називот *џац* се среќава во пет населени места на македонската дијалектна територија, во три од нив паралелно со *сџаорец*, а во едно паралелно со *џлушец* и со *сџаорец*.

Според одредени извори (в. ТрубачѢв 1960: 68-69; ЕСУМ IV, 1989: 656), овој назив првенствено означувал ‘свиња’, а подоцна бил пренесен за именување на животни од родот на глодарите поради одредени слични карактеристики. За укр. *пацјок* се смета дека означува ‘стаорец’, секундарно, додека примарно овој назив означувал ‘прасе, кастриран вепар’, како слн. *раџе*, *раџек* ‘свиња’ и хрв. дијал. – кајкавски *рајсек*, славонски *раско*, далматински *раџе*.

* Сп. коментар во МДА *Пролеџомена* 2008: 110.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Предмет на обработка се македонските дијалектни називи за ‘клукајдрвец’, регистрирани на македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на *Ойишлословенскиот лингвистички атлас (ОЛА)*. Исто-значните називи на ареалот на словенските дијалекти, опфатени со прашањето F 58 ‘дятел’, според *Прашалникој на ОЛА* (1965), се претставени во картата бр. 20 во *Првиот лексички том на ОЛА* од областа на животинскиот свет (1988: 64-65).

Литературните називи за ‘клукајдрвец’ во словенските јазици се: рус. *дятел*, блр. *дзяцел*, укр. *дятел*, пол. *dzięcioł*, луж. *dyronak/żiśelc*, слч. *d’atel’*, чеш. *datel*, слн. *detel*, хрв. *djetlić*, срп. *дејлић*, буг. *кълвач*, мак. *клукајдрвец*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се izdelуваат следните називи чиј референт е ‘клукајдрвец’: *клукајдрвец*, *йујунец*, *дејтел*, *чукајдрвец*, *круклик* и *скрифанче*.

клукајдрвец

Називите од овој тип се доминантни на македонската дијалектна територија, запишани во речиси половината од населените места, претставени на картата. Се среќаваат во повеќе фонетски реализации.

Називот *клукајдрвец* вклучува две прасл. основи – **kl’u(k)-* и **dǝrv-*. Основата **kl’u(k)-* се однесува на повеќе деривати, меѓу кои и глаголските форми **kljukati* и **kljuvati* со значење ‘чука’, односно ‘удира со клун’ (Skok II, 1972: 105; Bezlaž II, 1982: 44). Интересно и прифатливо е толкувањето за првенственото значење на **kl’uǝ* во прасловенскиот како ‘удирање/обликување дрво’ (сп. Snoj 2016: 308), имајќи ја предвид материјалната културата на старите Словени за изработка на предмети и орудија од дрво. Одредени извори (ЭССЯ X, 1983: 56; Skok II, 1972: 105), потеклото на овие словенски творби го лоцираат во ие. коренска основа **kleu-/klāu-* со значење ‘кука’, добиена по пат на оноματοпеја. Мозни деривати од оваа основа среќаваме и во балтичките – литв. *kliuti, kliudyti* ‘попречува, се зафаќа’, латв. *kļauties* ‘се спротивставува’ (БЕР III, 1986: 189), како и во други ие. јазици, грч. *χληίς*, лат. *clāvis* ‘клуч’. Основата **dǝrv-* се однесува на прасл. **dǝrvo*, т. е. на сесловенскиот назив за ‘повеќегодишно растение со корен, стебло и гранки’, а нејзиното ие. потекло се потврдува

преку паралелите, со блиско или со исто значење, во поголемиот дел индоевропски јазици, како литв. *dravis* ‘бор’, латв. *drava, dreve* – исто, грч. *δρῦς* ‘дрво, даб’ итн. (сп. Фасмер I, 1964: 539; Skok I, 1971: 439).*

Слични називи, кои ги вклучуваат двете основи, според материјалот на ОЛА, се регистрирани на српската, црногорската и бугарската територија – на словенскиот југ, поретко и на руската – на словенскиот исток.

йујунец

Називот *йујунец* (некаде и *йујавец*) е вториот најзастапен назив за ‘клукајдрвец’ на македонската дијалектна територија, запишан во шест населени места.

Оваа форма претставува именска изведенка од глаголот *ripati*, односно од основата **rǝp(u)* добиена со редупликација по пат на оноματοпеја, како резултат на имитирање на гласот на птиците (Skok III, 1973: 79). Според *Толковниот речник на современиот македонски јазик* (Мургоски 2011), лексемата *йујунец* означува ‘птица со црно-бела опашка и крилја од видот *Урира еrops*’ (ibid., 1082). Станува збор за пренесување на името од еден род птици (*Uripidae*) на друг (*Picidae*), поради одредени слични карактеристики, сродност итн. Со оглед на тоа што паралели наоѓаме во литв. *ripūtis*, лат. *урира*, англ. *hoорое*, грч. *ἔποπς*, ерм. *rorip*, перс. *rǝrǝ*, веројатно е индоевропското потекло, од формата **hǝrǝp* (Mallory, Adams 2006: 145).

Овој назив како референт за ‘клукајдрвец’ се јавува само на македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА.

дејтел

Називите од типот на *дејтел* се јавуваат во четири населени места на македонската дијалектна територија, претставена на картата, во различни фонетски варијанти – *дејтал*, *дејтеле*, *диклица*.

Етимологијата на овој назив не е целосно разјаснета, но најчесто се поврзува со прасловенската основа **dǝlb-* со значење ‘длаби’ и суфиксот *-telǝ* (< *-tǝlǝ*), односно со формата **dǝlbǝlǝ* добиена како резултат на дисимилацијата *l – l > n – l* или **delb-telǝ > *del-telǝ > *den-telǝ > *dētǝlǝ* (сп. Фасмер I, 1964: 562; ЭССЯ V, 1978: 28; Boryś

2005: 144; Snoj 2016: 135), чиешто примарно значење би било ‘оној кој длаби или прави шуплина’. Впрочем, на пошироката словенска територија се среќава и називот **dǝlbaǝ* со истото значење. Други размислувања водат до тоа дека ако се работи за суфиксот *-telǝ*, тогаш може да се работи за ие. корен **dhen-* со значење ‘удира’ (в. Skok I, 1971: 413) или, пак, дека станува збор за непозната словенска основа сродна на литв. *dimt, demu* ‘прави бучава, штрака’ (сп. и SP III, 1979: 102). Сепак, потврда за ваквите мислења нема и оваа форма ја сметаме само за словенска, без видни паралели во балтичките, како и во останатите индоевропски јазици.

Називите за ‘клукајдрвец’ од овој тип се најраспространети на целата словенска територија, претставена преку пунктовите на ОЛА.

чукајдрвец

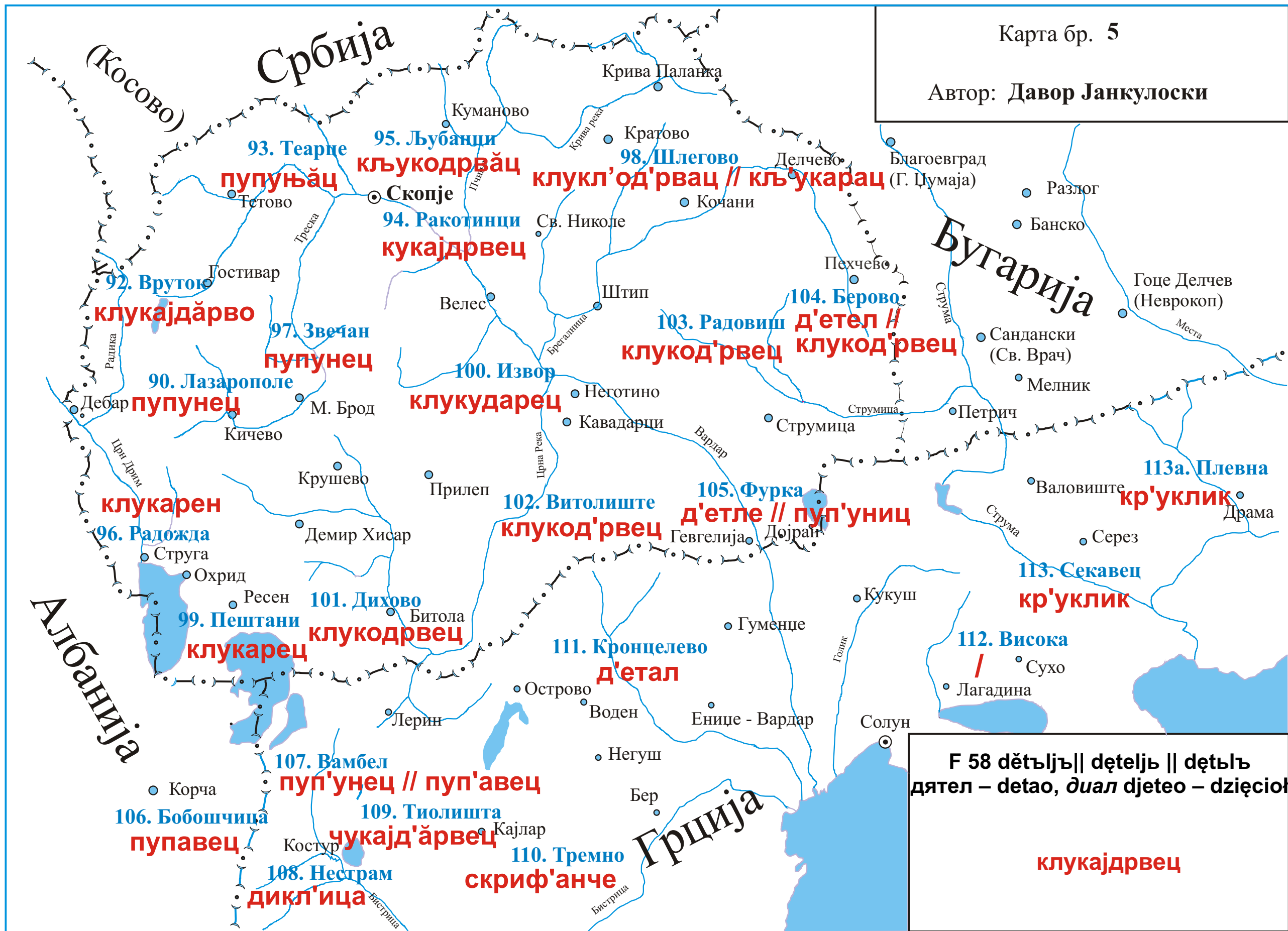
Називот *чукајдрвец* е регистриран на македонската дијалектна територија во едно населено место.

Вклучува две основи: **čuk-* и **dǝrv-*. Веројатно е дека мотивацијата за именување на *клукајдрвецот*, со назив изведен од **čuk-*, била слична како кај оние форми изведени од **dǝlb-* и **kl’u-*, произлезена од способноста на овој вид птица за удирање, чукање, односно длабење во дрво. Оваа основа е настаната по пат на оноματοпеја (Skok I, 1971: 341). Според некои извори (Младенов 1941, Snoj 2016) за прасл. **čuk-* се претполага индоевропско потекло. Младенов (Младенов 1941: 689) го поврзува со ие. корен **keu-* со значење ‘кова, чука’ и како паралели ги споменува лат. *cudo* ‘кова’ и герм. *hauen* ‘сече, удира’. Според Snoj (Snoj 2016: 122), пак, се работи за коренска основа **(s)kǝu-*, **(s)kǝu-*, **(s)kǝu-*, со значење ‘кука, се дере’, а оттука следува поврзаност со литв. *kaikti*, латв. *kāukt* ‘лае, завива’, стинд. *kāuti* ‘вика’ итн. Сепак, ваквите толкувања на потеклото на **čuk-* не може да се потврдат и безрезервно да се прифатат. Во врска со тоа, треба да имаме предвид дека формите изведени од **čuk-* се карактеристични само за јужно-словенскиот јазичен ареал.

Според материјалот на ОЛА, називи кои ги вклучуваат овие две основи се среќаваат само на македонската дијалектна територија. Називи за ‘клукајдрвец’, кои се изведени од основата **čuk-*, се забележани во неколку пунктови на ОЛА на бугарската и на црногорската територија.

* Сп. коментар на карта 19 (назив *дрво*).

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Предмет на анализа на оваа карта се називите за *ѝреѝелица*, лат. *Coturnix coturnix*, на македонската дијалектна територија, врз основа на материјалите од *Оѝиѝо-словенскиоѝ линѓвисѝички аѝлас (ОЛА)*. Овие називи се опфатени во прашањето LSI 66 ‘перепелка’ од *Првиоѝ лексички ѝом* на *ОЛА* од областа на животинскиот свет (1988: 68-69, 126).

Литературните називи за ‘препелица’ во словенските јазици се: рус. *перепелка*, брус. *перепелка*, укр. *перепелиця*, пол. *przepiórka*, луж. *pospula*, слч. *prepelica*, чеш. *křepelka*, слн. *prepelica*, хрв. *prepelica*, срп. *ѝреѝелица*, буг. *пѓдпѓдѓк*, мак. *ѝреѝелица*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се izdelуваат следните називи за ‘препелица’: *ѝреѝелица*, *ѝуѝѝулок/ѝоѝѝодашка*.

ѝреѝелица

Најчесто употребуван назив на македонскиот јазичен ареал за означување на оваа птица е *ѝреѝелица* (*ѝерѝелица*, *ѝрѝелица*). Се среќава во 8 населени места низ целиот дијалектен комплекс. Основата, за која Скок смета дека е општословенска и прасловенска, е редулицирана онома-топеја со која се имитира гласот на птиците, **per-per-* (Skok III, 1973: 34). Со ова мислење не се согласува Фасмер (III, 1987: 239), кој смета дека се работи за основата **pelpeľ*, а не за *per-per-*, бидејќи таа се сфаќа делумно како имитација на крик на птица, а делумно како пренос на бучава за време на нејзиното полетување.

Во различните говори, основата се модификува со метатеза, редукција на вокали и сл., а се надополнува и со различни суфикси.

Со истиот суфикс, но со скратена основа, без реду-пликација, се среќава формата *ѝрлица*, која е застапена како одговор во 6 населени места лоцирани во западниот јазичен ареал.

Во едно населено место, Љубанци, се јавува фор-мата *ѝрѝелајка*, од истата основа, но со различен суфикс.

Во пунктот Кронцелево, како одговор се јавува формата *ѝирѝилице*. Повторно станува збор за истата основа придружувана од друг суфикс.

Според материјалот од ОЛА, за соодветната карта ваков тип називи, со различни фонетски реализации, се застапени на целиот словенски ареал.

ѝуѝѝулок/ѝоѝѝодашка

И втората основа од која се изведуваат форми на македонскиот јазичен ареал, *ѝуѝѝулок/ѝоѝѝодашка*, е од ономотопејска природа, за која Скок смета дека е всушност друг облик на истата ономотопејска деноминација со пара-лели во балтичката група, сп. литв. *putpele*, *pėpalà*, латв. *paīpula*, стпрус. *penpalo* ‘препелица’, *pippalins* = *pepelis* ‘птица’. сп. и алб. *potpolloshkë*. (Skok III, 1973: 35) И според *Буѓарскиоѝ еѝимолошки речник*, овој назив се изведува од редулицирана ономотопејска основа (БЕР VI, 2002: 35-36). Овие називи се јавуваат како одговори во 2 населени места од јужниот македонски јазичен ареал – *ѝуѝѝулок* во Фурка, и *ѝоѝѝодашка* во Тречно.

Ваков тип називи, според материјалите од ОЛА, се среќаваат уште само во бугарските говори, тие се воедно единствен тип називи во овие говори.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Предмет на анализа е картата на која се претставени македонските дијалектни називи за ‘крастава жаба’, кои се во корелација со истозначните називи на останатата словенска територија, опфатени со прашањето L 86 ‘жаба’/Bufo/, според *Прашалникоџ на ОЛА*, и обработени во картата бр. 32 од *Лексичкиоџ џом I* на ОЛА од областа на животинскиот свет (1988: 120-121).

Краставата жаба се дефинира како „водоземно животно што се размножува во вода, а главно живее на копно и има сува и брадавичеста кожа“ (Мургоски 2011: 566), спаѓа во родот на жаби наречен *Bufo*.

Литературните називи за ‘крастава жаба’ во словенските јазии се следните: рус. *жаба*, блр. *жаба*, укр. *жаба*, *ропуха*, пол. *ropucha*, луж. *krokava/škrodawa*, слч. *ropucha*, чеш. *ropucha*, *zápěstí*, слн. *krastača*, хрв. *žaba*, *žaba krastača*, *žaba krastava*, срп. *жаба*, *жаба красџача*, *жаба красџава*, буг. *жаба*, мак. *красџава жаба*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовете на ОЛА, се јавуваат називите *красџава жаба*, *сува жаба*, *жаба*, *чаирска жаба*.

красџава жаба

Називот *красџава жаба* се среќава на поголемиот дел на македонската дијалектна територија, односно во четиринаесет населени места.

Според дефиницијата за ‘крастава жаба’, мотивацијата за називот е всушност изгледот и конзистенцијата на кожата на овој вид водоземци. Тоа го потврдува и потеклото на определбата *красџава*, односно од сесл. и прасл. **korsta* со значење ‘груб површински слој; нерамна и рапава кожа; краста, егзема, рана и сл.’ (Boryś 2005: 262). Според Скок (Skok II, 1972: 181), формата *krasta* претставува стар партицип на *-to* од глаголот кој се зачувал во балтичката група, литв. *karšti* ‘чеша волна’ = латв. *karst* ‘суши волна’, сп. со лат. *carro* ‘чеша волна’ < ие. **quars-* ‘гребе, чисти волна’, така што првобитното значење на *krasta* доаѓа од гребнатините кои се добивале при овој тип работа. Овие споредби докажуваат дека слогот *kra-* настанал по правило на ликвидна метатеза. Што се однесува до формата *жаба*, Скок (Skok III, 1973: 669) ја поврзува со ие. **gheba* за кое смета дека е ономатопеја, додека Безлај

(Bezlaј IV, 2005: 432) ја поврзува со ие. корен **g^uēHb^(h)*- со значење ‘слузест, лигав; слузесто животно’, а ономатопејската природа ја става под прашалник.

На пошироката словенска јазична територија, според анализираната карта на ОЛА, називи со определбата *красџава* може да се сретнат почесто на словенскиот југ (во три пункта на хрватската и на српската дијалектна територија и во два пункта на бугарската и црногорската територија), додека на словенскиот запад само во три пункта на чешката дијалектна територија.

сува жаба

Називот *сува жаба* се среќава во осум населени места на македонската дијалектна територија.

И за овој назив мотивацијата е според изгледот и конзистенцијата на кожата, односно сувата кожа. Определбата *сува* потекнува од прасл. **suchъ* кое е во сродство со литв. *sausas* ‘сув, слаб’, латв. *sāuss* ‘сув, трезвен’ и сл., од пие. придавка **saus-o-* ‘сув’ од пие. **saus-* ‘се суши; сув’ (Boryś 2005: 586).

На останатата словенска јазична територија, според картата на ОЛА, назив со иста определба се среќава во еден пункт на српската дијалектна територија.

жаба

Во едно населено место на македонската дијалектна територија се јавува називот *жаба* без определба.

Според погоре кажаното во текстот, формата *жаба* се поврзува со ие. **gheba* за кое се смета дека е ономатопеја (Skok III, 1973: 669), односно се поврзува со ие. корен **g^uēHb^(h)*- е со значење ‘слузест, лигав; слузесто животно’ (Bezlaј IV, 2005: 432). Употребата без определба повеќе е својствена за вообичаената водна жаба (*Rana*) која живее во и покрај мочуришта и е со влажна и слузеста кожа, и тоа е случај со целиот словенски запад и југ.

Според анализираната карта на ОЛА, на поголемиот дел од словенскиот исток (на руската, белоруската и украинската дијалектна територија) за ‘крастава жаба’ се употребува називот *жаба* без определба. Иста е ситуацијата и на бугарската јазична територија.

чаирска жаба

Во едно населено место на македонскиот дијалектен ареал се јавува и називот *чаирска жаба*. Овој назив може да се третира на сличен начин како називите *аџујска риба* и *кучешка риба* за ‘полноглавец’* и *џиџанска џужалка* и *џурски џужај* за ‘гол полжав’,† односно мотивацијата за употребата на називите е поттикната од ситуации кога нешто отстапува од вообичаеното, кога нешто се доживува како дојдено однадвор, односно како туѓо.

* В. коментар на карта 8 (*џолноглавец*).

† В. коментар на карта 9 (*џол џолжав*).

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Предмет на обработка е картата на која се претставени македонските дијалектни називи за ‘полноглавец’, врз фонот на истозначните називи на останатата словенска територија, опфатени во прашањето L 87 ‘головастик, то, што развивається из икры лягушки, жабы’, според *Прашал-никои на ОЛА* (1965), и обработени во картата бр. 33 од *Лексичкиои ѝом I* на ОЛА од областа на животинскиот свет (1988: 90-91).

Полноглавецот се дефинира како ларва од водоземци, живее исклучиво во вода, има жабри и долга опашка која служи за движење, со метаморфоза се преобразува во копнено-водна жаба (сп. *Биологическии енциклопедический словарь*, 1986: 148).

Литературните називи за словенските јазици се: рус. *головастик*, блр. *апалонік*, укр. *пуголовок*, пол. *kijanka*, луж. *tupihlójčka/głowack*, слч. *žubrienka*, чеш. *pulec*, слн. *raglavac*, хрв. *punoglavac*, срп. *йуноглавац*, буг. *попова лъжичка*, мак. *йолноглавец*, *калуđerка*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, можат да се издвојат неколку типови називи: *калуđerка*, *мрmoreц*, *жaйче*, *мaнџорец*, *скордокоиан*, *aџујска риба*, *кучешка риба*.

калуđerка

Називот *калуđerка* се среќава во девет населени места на македонската дијалектна територија (со варијантите *калуđer*, *куđerица* и сл.), а во дел од нив се јавува паралелно со називите *мрmoreц*, *жaйче*.

Овој назив потекнува од нгрч. *καλόγυρος* со значењата ‘монах; човек со среќна старост (нгрч. *καλός* ‘убав, добар’ и нгрч. *γυρος* ‘старец’)’; ‘домашен сад со свод соплетен од прачки; кунг за печка или оцак; висалка за бесење алишта и сл.’ (сп. Аргировски 1998: 132). Веројатно мотивацијата за доделување на називот е асоцијацијата со формата на лицата или предметите кои ги означува.

На пошироката словенска јазична територија, според материјалите на ОЛА, називи од исто потекло се јавуваат во три пункта на црногорската и на бугарската територија.

мрmoreц

Називот *мрmoreц* се среќава во осум населени места на македонската дијалектна територија.

Според Скок (Skok II, 1972: 469), станува збор за ономатопејска редупликација како во срп. и хрв. *mr̂morati* = *mr̂moriti* = *mr̂mrati*, па оттука поствербално *mr̂mor...* Ономатопејата станува термин за многу животни црви (*mr̂mak*); *mr̂moljak* (*triton vulgaris*) = ром. *mormoloc*. Според *Речникои на македонскиои јазик* (1996: 425) *мрmoreц* е *gammarus fluviatilis*, а тоа е вид на речно ракче. Заедничкото за сите овие животни е дека живеат во вода и додека се движат низ неа испуштаат звук, т. е. мрмор, жубор.

Според материјалите на ОЛА, слични називи се среќаваат во неколку пунктови на српската дијалектна територија и во два пункта на бугарската дијалектна територија.

жaйче

Називот *жaйче* се јавува во пет населени места на македонската дијалектна територија, со варијантите *жабице*, *жeйка* и сл.

Станува збор за деминутивна форма од *жаба* чиешто потекло, според Скок (Skok III, 1973: 669), се поврзува со ие. **gheba* за кое смета дека е добиено по пат на ономатопеја, додека Безлај (Bezlaј IV, 2005: 432) го поврзува со ие. корен **g^hēHb^(h)*- со значење ‘слузест, лигав; слузесто животно’, а ономатопејската природа ја става под прашалник. Со овој назив се доловува фазата на развој која ѝ претходи на жабата, односно младенче од жаба.

Слични називи, според картата на ОЛА, спорадично се среќаваат на српската, босанската и на словачката територија.

мaнџорец

Називот *мaнџорец* се среќава во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Овој назив, можеби потекнува од тур. *mangal* со значење ‘сад со посебен облик, направен обично од бакар (а може да биде и од месинг, плех или земја) и во него се чува жар со цел да се грее собата, или да се подгрева свареното кафе или јадењето’ (Škaljić 1989: 445). Мотива-

ција за називот најверојатно е асоцијација со обликот на садот. Називот *мaнџорец* се спомнува и во *Дијалектииите на македонскиои јазик* (Видоески II, 1999: 98), во контекст на промената на носовката **o* во костурско-корчанскиот говор во /*ǎ*/, /*ǎn*/ пред нелабијални, звучни преградни согласки.

На пошироката словенска јазична територија, според картата на ОЛА, не се среќаваат називи од истото потекло.

скордокоиан

Називот *скордокоиан* се јавува во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Се претпоставува дека потеклото е од нгрч. дим. *σκόρδοκόπαινο* со значење ‘палица; стап кој на едниот крај има цумка, главица’ (Аргировски 1998: 254). Најверојатно, формата на овие видови стапови асоцира на формата на полноглавецот.

Овој назив, според анализираната карта на ОЛА, се јавува во еден пункт и на бугарската дијалектна територија.

aџујска/кучешка риба

Називите *aџујска риба* и *кучешка риба* се среќаваат во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Станува збор за културно мотивирани називи, односно мотивацијата е поттикната од ситуации кога нешто отстапува од вообичаеното, кога нешто се доживува како дојдено однадвор, односно како туѓо. Полноглавецот се вклопува во таквиот концепт поради својата специфичност, бидејќи не е ниту риба ниту жаба.*

Називите од овој тип се среќаваат и на словачката дијалектна територија.

* Слични примери има и кај називите за *џол йолжав*, каде што се среќаваат *џиџанска йужсалка* и *йурски йижај*. Сп. карта 9.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Предмет на анализа е картата на која се претставени македонските дијалектни називи за ‘гол полжав’, во корелација со истозначните називи на останатата словенска територија, опфатени во прашањето L 94 ‘улитка без раковиной’, според *Прашалникоџ на ОЛА* (1965), и обработени во картата бр. 35 од *Лексичкиоџ џом I* на ОЛА од областа на животинскиот свет (1988: 94-95).

Литературните називи за ‘гол полжав’ во словенските јазици се: рус. *улитка*, блр. *смоуж*, *слимак*, *слизняк*, укр. *равлик*, *слимак*, пол. *slimak*, луж. *šlink*, слч. *slimák*, чеш. *slimák*, слн. *polž*, хрв. *puž golać*, *golać*, *slinavac*, *balavac*, срп. *џуж голаћ*, *голаћ*, буг. *гол охлюв*, мак. *џол џолжав*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовете на ОЛА, се среќаваат називите: (*див*, *џурски*, *воден*, *џиџански*) *џолжав*, (*џол*) *лиџавец*, *џолец*, *џол сџлмин*, *џулак*.

џолжав

Називите од ваков тип се среќаваат во тринаесет населени места на македонската дијалектна територија. Се јавува во повеќе фонетски варијанти (*џужалка*, *џолжан*, *џлжај*, но и *џржок*, *џржајка*, *џржлок*...) и со определбите *див*, *џурски*, *воден*, *џиџански*, *џол*.

Според Безлај (Bezlaј III, 1995: 84), називот потекнува од прасл. **ryl’zъ* коешто, пак, е изведено од прасл. **rylztі* ‘ползи’. Што се однесува до варијантите како *џржок*, *џржајка*, *џржлок* и сл., според БЕР (VI, 2012: 85), кај некои од нив најверојатно се работи за зборообразувачко проширување со наставката -ок, а промената на *л > р* настанала како дисимилација на *л-л > л-р* најпрво во *џ’ржлок*, а потоа се проширила и на поедноставната (без суфикс -л-) форма *џ’ржок*.

Мотивацијата за употреба на определбите *див*, *воден*, *џурски*, *џиџански* и *џол* е со цел да се издвои голиот полжав од обичниот (со куќа, со школка).

На пошироката словенска јазична територија, според материјалите на ОЛА, називи од истото потекло се среќаваат само на словенскиот југ, речиси на целата словенечка дијалектна територија, во околу десетина пунктови на српската, хрватската, босанската и бугарската и во два пункта на црногорската територија.

лиџавец

Називот *лиџавец* се јавува во осум населени места на македонската дијалектна територија, а во пет од нив е со определбата *џол*.

Називот потекнува од прасл. **ligāvъ* од **ligā*, кое е сродно со гот. *slaihts* ‘мазен’, стисл. *slīkr* ‘мазен’, ствгерм. *slihhan* ‘се лизга’, стнгерм. *slīk* ‘кал’, грч. *λίγδην* ‘лизгав по површината’ и сл., од ие. **(s)lei-g-* ‘лигав, слузест, леплив’ (БЕР III, 2012: 392-393).

Овој назив, според материјалите на ОЛА, се среќава и во еден пункт на бугарската дијалектна територија (со определбата *кучешки*).

џолец

Називот *џолец* се јавува во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Според Сној (Snoj 2016: 208), овој назив потекнува од прасл. **golъ* ‘гол’, кое се развило од ие. **galo-* со истото значење, а се поврзува со **galuo-* од каде се развиле ствгерм. *kalo*, герм. *kahl* ‘гол, млад’, англ. *callos* ‘млад, неискусен’ и сл. Називот е изведен со додавање на суфиксот -ец.

На останатата словенска јазична територија називи од истото потекло, според материјалите на ОЛА, се среќаваат на поголемиот дел од словенскиот југ. Поточно, на голем дел од српската, во неколку пунктови на хрватската и во еден пункт на босанската и црногорската територија.

џулак

Називот *џулак* се јавува во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Сличен назив се јавува и во еден пункт на бугарската дијалектна територија (запишан во формата *sol’ak*, в. *Болгарские материалы ОЛА*, 2013: 64), регистриран како заемка од грч. *σάλιαυκας*.

џол сџлмин

Називот *сџлмин* со определбата *џол* се среќава во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Овој назив, според БЕР (VII, 2010: 310), се поврзува со тур. дијал. *sölümen* ‘полжав’ или тур. дијал. *sülümen*, *sülemen* со истото значење. Од друга страна, пак, потеклото на овој назив може да се поврзе и со грч. *σάλιο* ‘плунка, лига’ (слично како и кај претходниот назив – *џулак*).

Слични називи, според материјалите на ОЛА, се среќаваат и во неколку пунктови на бугарската дијалектна територија (во некои од нив со определбата *џол*).

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Предмет на обработка претставуваат дијалектните називи чиј референт е ‘бубамара’ – ‘инсект тврдокрилец со црвена или жолта боја и со црни дамки’ (ТРМЈ I, 2003: 190) – на македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на *Оџиџословенскиот линџвисџички аџилас (ОЛА)*. Истозначните називи на ареалот на словенските дијалекти, опфатени со прашањето L 112 ‘божья коровка’ /*Coccinella*/ според *Прашалникоџ на ОЛА* (1965), се претставени во картата бр. 44 во *Првиот лексички џом на ОЛА* од областа на животинскиот свет (1988: 112-113).

Литературните називи за ‘бубамара’ во словенските јазици се: рус. *божья коровка*, блр. *божая кароџка*, укр. *сонечко*, пол. *biedronka*, луж. (*bože*) *slónčko*, слч. *pánbožkova kravička*, *lienka*, чеш. *slunéčko (sedmitečné)*, слн. *pikapolonica*, хрв. *bubamara*, *božja ovčica*, срп. *бубамара*, буг. *калинка*, мак. *бубамара*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се регистрирани голем број називи за ‘бубамара’, меѓу кои: *бубамара*, *леџмара*, *калиманка*, *кала бубала*, *кравица божџица*, *велиген*, *џаскалица*, *баба кале* итн.

бубамара

Називот е застапен во четири населени места на македонската дијалектна територија, претставена на картата.

Образуван е од два елемента, лексемата *буба* и личното име *Мара* < *Марија* (сп. БЕР III, 1986: 660). Лексемата *буба* во македонскиот јазик означува ‘инсект’, доаѓа од прасл. **boba* – како и буг. *буба*, срп. *буба*, хрв. *buba* ‘инсект’, укр. *буба*, блр. *буба* ‘зрно’ итн. (ЭССЯ II, 1975: 229-230; Skok I, 1971: 223). Сличен назив со значење ‘свилена буба’ се среќава и во алб. *bubë*. Според БЕР (I, 1971: 85), потеклото се лоцира во ие. **b(h)oub(h)-* со првенствено значење ‘нешто надуено, набабрено’, сп. срп. *бубулица* ‘мозолка’, чеш. *boubel* ‘меур’, литв. *buburai* ‘осип на кожата’, латв. *bibulis* ‘јазол’, грч. *βουβών* ‘жлезда’, швед. *bobba* ‘оток’ итн.

Името *Мара*, како составен дел од називот, произлегува од народните верувања, според кои *бубамарџи* најчесто се поврзува со култот на св. Богородица Марија. *Мара* претставува народна варијација на името на Божјата Мајка. Според едно од народните преданија, „бубата е соз-

дадена од плунката на св. Богородица“ (Вражиновски 1998: 135) при тажењето на Христос кога го симнале од крстот.

На пошироката словенска територија, според картата на ОЛА, називи од овој тип се среќаваат само на словенскиот југ, покрај на македонската, уште и во пунктовите на српската, црногорската, босанската и хрватската територија.

леџмара

Називите од овој тип се јавуваат во шест населени места на македонската дијалектна територија, претставена на картата, во неколку фонетски варијанти *леџмара*, *лиџмара*, *леџни мара*.

И овој назив е составен од два елемента од коишто вториот произлегува од името *Марија* (в. *бубамара*), додека првиот елемент упатува на основата *леџ-* со значење ‘движење во воздухот со помош на крила’. Глаголот *леџа* го континуира прасл. **letěti*, како и рус. *лететь*, пол. *lecieć*, срп. *леџеџи* итн. (ЭССЯ XIV, 1987: 145-148). Се претполага (сп. Derksen 2008: 271; Snoj 2016: 379) дека прасловенската форма води потекло од балто-словенскиот корен **lekt-*, впрочем, блиски лексеми по значење и форма се наоѓаат во литв. *lėkti* ‘лета’ и латв. *lēkt* ‘скока, лета’.

Според анализираната карта на ОЛА, слични називи се застапени и на мал број пунктови на српската и бугарска дијалектна територија.

калиманка

Називот *калиманка* е регистриран во две населени места на македонскиот југоисток.

Претставува заемка од грч. *καλημάννα*, составено од *καλή*, ж. р. од *καλός* ‘убав, добар’ и *μάννα* ‘мајка’ што, исто така, упатува на Божјата Мајка, т. е. на мотивите од народните верувања (в. *бубамара*).

Слични називи, според материјалите на ОЛА, се среќаваат уште и на бугарската дијалектна територија.

кала бубала

Овој назив е запишан во две населени места на македонската дијалектна територија, претставена на картата.

Составен е од две компоненти, варијации од грч. придавка *καλή* (в. *калиманка*) и лексемата *буба* (в. *бубамара*).

Ваков назив не е забележан на поширокиот словенски ареал, според анализираната карта на ОЛА.

кравица божџица

Називот е запишан во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Се состои од две компоненти, од коишто првата претставува образување со суф. *-ица* од лексемата *крава* ‘домашно животно’ (< прасл. **korva*, в. ЭССЯ XI, 1984: 106), веројатно поради постигнување ефект на рима* со втората компонента – *божџица* ‘женско божество’, помина *feminativa* од *боџ* со суф. *-ица* (< прасл. **bogъ*, в. ЭССЯ II, 1975: 161), којашто упатува на мотиви од народните верувања поврзани со инсектот *Coccinella*.

Ваков тип називи, кои покрај компонентата деривирана од **bogъ*, вклучуваат и име на одредено (најчесто домашно) животно, се карактеристични за поширокиот словенски ареал. Според материјалите на ОЛА, слични називи за ‘бубамара’, особено се застапени на словенскиот исток – на руската, белоруската, поретко и на украинската територија; се јавуваат и во одделни пунктови на словенскиот запад – на полската и на словачката дијалектна територија. На словенскиот југ, називи од овој тип се регистрирани уште на бугарската, хрватската и на словенечката територија.

велиген/џаскалица

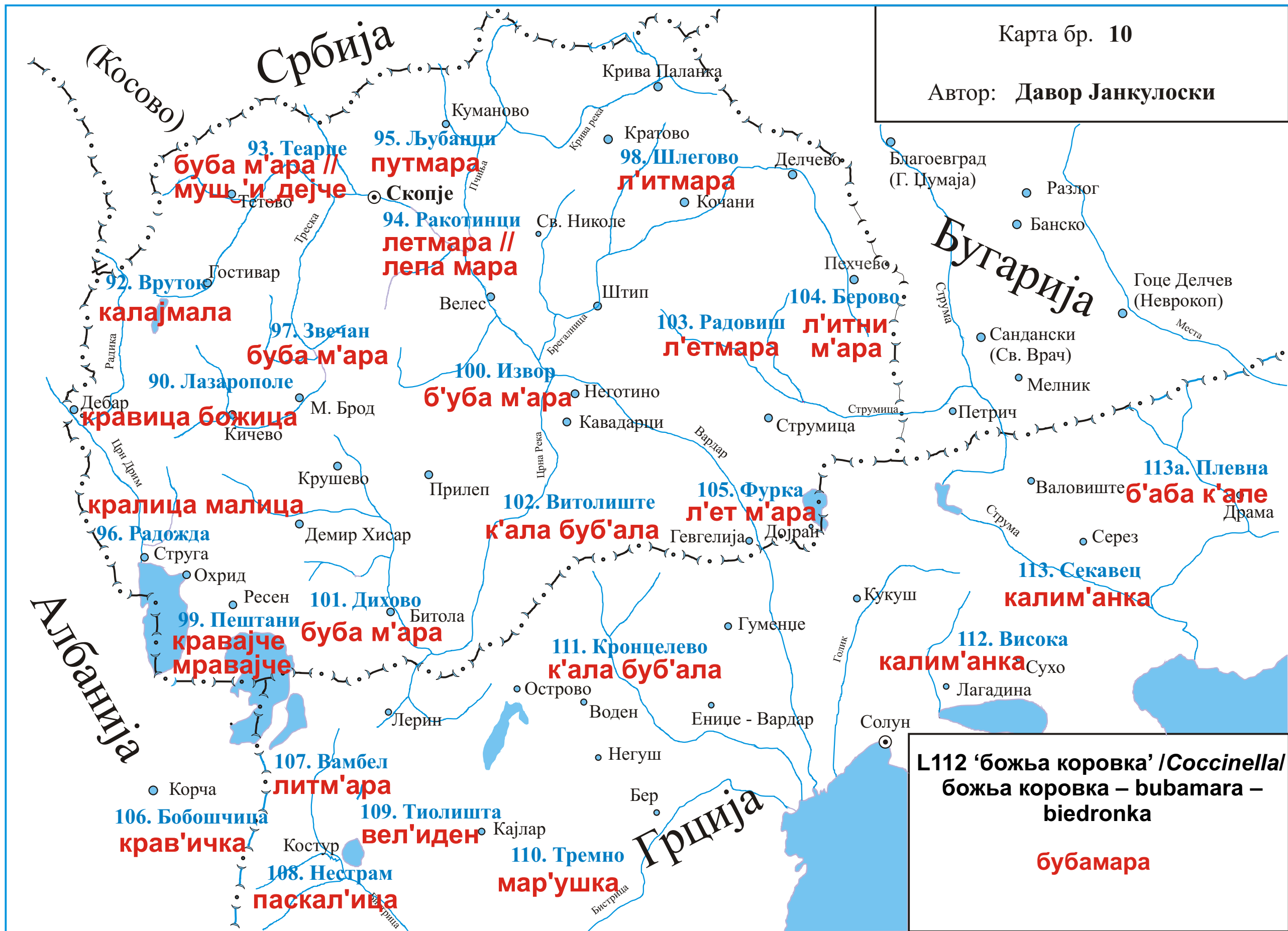
Овие два назива се регистрирани како поединечни само на македонската дијалектна територија во Р Грција.

Мотивот за именувањето на инсектот *Coccinella* со овие називи, веројатно, произлегува од народните верувања за создавањето на бубите од страна на св. Богородица при оплакувањето на Исус Христос – настан кој му претходи и се поврзува со Велиген, денот на воскреснувањето на Христос (в. Вражиновски 2000: 88). Називот *велиген* претставува дијалектна варијација на *велиџен*,[†] од прасл. **velikъ* + **dьnъ* (в. Derksen 2008: 514, 134), додека називот *џаскалица* е изведен од грчкиот назив за *Велиџен* – *Πάσχα*.

* Сп. коментар во ОЛА, *Выпуск 1, Животный мир*, 1988: 131.

[†] Консонантот *џ* се испушта во групата *-џо-* во некои костурски говори (сп. Видоески 2000: 298).

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Предмет на анализа е картата на која се претставени македонските дијалектни називи за ‘светулка’, во корелација со истозначните називи на останатата словенска територија, опфатени со прашањето L 117 ‘насекомое, которое светится в летние ночи’ /*Lampyrus noctiluca*/, според *Прашалникоѝ на ОЛА* (1965), и обработени во картата бр. 48 од *Лексичкиоѝ ѝом 1* на ОЛА од областа на животинскиот свет (1988: 120-121).

Литературните називи за ‘светулка’ во словенските јазици се: рус. *светляк*, блр. *святляк*, укр. *світляк*, пол. *światlik*, луж. *janska muška*, слч. *svätojánska muška*, чеш. *svatojanská muška*, слн. *kresnica*, хрв. *svitac*, *svitnjak*, *krijesnica*, *svätluška*, срп. *свиѝац*, *свиѝнак*, буг. *светулка*, мак. *свеѝулка*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, можат да се издвојат називите: *свеѝулка*, *блескавица*, *лукумарка*, *џел ѝара*, *џел баба*.

свеѝулка

Називот *свеѝулка* се среќава во поголемиот дел од македонската дијалектна територија, поточно во осумнаесет населени места (во четири од нив се јавува варијантата *свеѝка*).

Називот ја континуира наследената формација од прасловенското **svěť* со значење ‘светло’ (секундарно значење ‘свет’), а изведен е со додавање на наставката *-ка*, и со дополнителното проширување со *-ул(ка)*, така што *-ка* изразува деминутивност, т. е. намален интензитет на дејството (К. Конески 2003: 136). Според Бориш (Boryš 2005: 621) прасл. **svěť* се поврзува со пие. **kŭei-t-* ‘свети, сјае; светол, бел’ (со промена на коренот **eĭ* во **oĭ* > **ě*).

Според анализираната карта на ОЛА, називи од истото потекло се среќаваат речиси на целата словенска јазична територија, со исклучок на словенчката и словачката територија.

блескавица

Називот *блескавица* се јавува во три населени места (во едно населено место се јавува варијантата *блесѝунка*).

Називот ги континуира наследените форми од прасл. **blěskъ* со значење ‘блесок, сјај’ (SP I, 1974: 261). Според Скок (Skok I, 1971: 172) се поврзува со ие. основа *bhleiġ* : *bhloiġ*-, понатаму проширена со инхоативниот формант *-sk-* (место ие. формант *-sk-* може да се јави и формантот *-st-*).

На пошироката словенска јазична територија, според картата на ОЛА, називи од истото потекло се среќаваат во неколку пунктови на бугарската дијалектна територија.

лукумарка

Називот *лукумарка* се среќава во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Називот е создаден од две секвенци – *луку* и *марка*. Веројатно *луку* е од прасл. сеслов. **liščь* ‘светлина, radius’, коешто се поврзува со ие. корен **leuk-* ‘свети’, а оттука се и лат. *lūx* ‘светлина’, и сл. (Skok II, 1972: 323-324; Snoj 2016: 392), додека *марка*, веројатно, потекнува од личното име *Марија*, којашто претставува народна варијација на името на Богородица.*

Сличен назив не се среќава на пошироката словенска јазична територија.

џел ѝара/џел баба

Називите *џел ѝара* и *џел баба* се јавуваат како поединечни на македонската дијалектна територија.

Се претпоставува дека се од турско потекло со буквално значење ‘донеси пари’ и ‘донеси татко’. Од значењата се претпоставува дека овие називи најверојатно се адаптирале на културниот амбиент во којшто се наоѓале. Се работи за придавање на божествени моќи на одредени видови инсекти (в. *бубамара*), со што се поттикнува вербата во нивната способност за остварување најразлични желби (донеси ми пари, татко, донеси ми гости и сл.).

Називите од овој тип не се среќаваат на останатата словенска јазична територија.

* В. коментар кон карта 10 (*бубамара*).

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

L117 'насекомое, которое светится в летние ночи' /*Lampyris noctiluca*/ светляк – svitac, kresnica – świetlik

светулка

Во оваа карта се обработува прашањето од *Вџориоџи лексички џом* на *Оџиџословенскиоџи линџвисџички аџлас (ОЛА)*, од областа на сточарството, кое се однесува на називите за ‘пастув’ во македонската дијалектна територија. Називите за *џасџув* се предмет на обработка на прашањето L 156 ‘некастрированный самец лошади’ според *Прашал-никоџи на ОЛА*, а се обработени во картата бр. 1 (2000: 27).

Литературните називи за ‘пастув’ во словенските јазици се: рус. *жеребец*, блр. *жарабец*, укр. *жеребець*, пол. *ogier*, луж. *žrěbc*, слч. *žrebec*, чеш. *hřebec*, слн. *žrebec*, хрв. *pastuv*, срп. *џасџув*, буг. *жеребец*, мак. *џасџув*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се izdelуваат следните називи чиј референт е ‘пастув’: *аџар*, *џасџув*, *аџи*, *роџач* и *арзак*.

аџар

Најчесто употребуван назив во македонските дијалекти за означување на ова животно е *аџар*. Се јавува во 15 населени места, практично на целиот дијалектен комплекс. Најчесто е единствен назив (во 11 населени места), а во четири места е во конкуренција со *џасџув* и еднаш со *аџи*. Овој назив е заемка од турскиот, (*ajgir*)-, балкански турцизам со османлиско потекло, според Скок (Skok I, 1971: 17).

Освен во македонските дијалекти, според материјалот на ОЛА, овој тип на називи се јавува и на јужно-словенска територија – во неколку хрватски, српски, босански и бугарски пунктови. Но, се јавува и на полската територија, во формата *ogier*, која спорадично се забележува и на украинска и на белоруската територија. Според Бориш, оваа форма, од турскиот јазик во полскиот, е навлезена преку украинскиот (Boryś 2005: 382).

џасџув

Називот *џасџув* се јавува во 8 населени места. Како единствен назив функционира во 3 од нив, а во другите заедно со *аџар* и во еден пункт со *аџи*. На основата **pas-t-* се надоврзуваат два суфикса *-ul-* и *-ix-*. Во едно населено место (Тиолишта) називот се јавува во скратена форма – *џас*. Овој назив е со прасловенско потекло, **pastuxъ* и е со значење ‘нескопен коњ способен за расплод’, а се поврзува

со глаголот *pāsti*, *īase*, кој е индоевропски, општо-словенски и прасловенски земјоделски термин ‘pascere’, без паралели во балтичките јазици (Skok II, 1972: 614; Bezlaј III, 1995: 14).

Надвор од македонската јазична територија, според картата на ОЛА, се јавува уште и во српските, црногорските и хрватските говори, значи се среќава само во говорите на јужните словенски јазици.

аџи

Третиот назив кој често се употребува во македонските говори, *аџи*, е исто така заемка од турскиот (*at*) и е со значење *коњ од благородна раса* (Škaljić 1966: 104). Се јавува како одговор во вкупно 6 населени места, од кои само во 3 е единствен назив. Во другите 3 конкурира со *роџач*, *аџар* и *џас*. Сите овие населени места се лоцирани во јужниот дел на македонскиот јазичен комплекс.

Надвор од македонските говори, според материјалите од ОЛА, овој тип на назив се среќава само во едно населено место на бугарската јазична територија, исто така на југ.

роџач

Во едно населено место од јужниот македонски јазичен ареал (Нестрам) се јавува називот *роџач*, како конкурентен со *аџи*. Според *Бугарскиоџи еџимолоџики речник* овој назив (*рџач*) означува ‘некој кој често се пари’ и се изведува од глаголот *рџам*, со значење ‘боде, скока, притиска’ (сп. повеќе во БЕР VI, 2002: 362).

Според картата на ОЛА ваков тип називи не се регистрирани на поширокиот словенски ареал.

арзак

Исто така во едно населено место, Радожда, се јавува и називот *арзак*.

Ваков назив не е регистриран во ниту едно населено место според материјалот од ОЛА.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Во оваа карта се обработува прашањето од *Вѣториоѣ лексички ѣом* на *Оѣѣѣословенскиоѣ линѣвисѣички аѣѣлас (ОЛА)*, од областа на сточарството, кое се однесува на називите за ‘овен, брав’ во словенските дијалекти. Називите за *овен, брав* се предмет на обработка на прашањето L 225 ‘некастрированный самец овцы’ според *Прашалникоѣ на ОЛА*, а се обработени во картата бр. 4 (2000: 33).

Литературните називи за ‘овен, брав’ во словенските јазици се: рус. *баран*, блр. *баран*, укр. *баран*, пол. *baran*, луж. *boran*, слч. *baran*, чеш. *beran*, слн. *oven*, хрв. *baran*, срп. *баран*, буг. *овен*, мак. *брав, овен*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовете на ОЛА, се izdelуваат следните називи чиј референт е ‘брав’: *брав, овен, коч* и *мркач*.

брав

Во седум населени места, распоредени практично низ целиот дијалектен ареал, називот *брав* се употребува за именување на некастрираниот мажјак на овца. Во пет населени места тој е единствен назив, а во пунктот 102, Витолиште, називот е дополнет со *ѣрозовиѣ*. Во другите две населени места тој е во употреба заедно со *овен*. Овој назив е општословенски и прасловенски, без рефлексии во балтичката група јазици – (**boǝ*), (Skok I, 1971: 202). Скок се сложува со други (Brugmann), дека *брав* е стара колективна именка за ситна стока од двата рода (*овен, овца, јарец, јаре*). Фасмер (I, 1964: 195) вели дека е во сродство со ствгерм. *barug, barh*, стисл. *borgr*, нвгерм. *Borch*. Словенскиот збор води потекло од старата збирна именка од основата *-и* (ibid.).

Освен на македонската јазична територија според материјалот на ОЛА овој назив се употребува уште само во три населени места на хрватска територија.

овен

Вториот назив кој е исто така распространет на целиот дијалектен ареал како и првиот, *овен*, се јавува во шест населени места. Во три случаи се појавува како единствен одговор. Во еден од тие пунктови, 97 Звечан, се јавува како дел од описен израз – *овен мркар*. Вториот дел

од називот е изведен од основа од која, исто така, се изведуваат називи за ова животно, сп. подолу. Во другите три населени места називот се употребува со останатите три називи (*мркач, брав, коч*). Формата *овен* се поврзува со индоевропското, балтословенско, општословенско и прасловенско **ovъ ‘aries’* m наспрема *ovis* f (со коешто е во прасродство). Според Скок, означувањето дека станува збор за мажјак се извршува со суфиксот *-ъпъ* како во балтичката група: стпрус. *awins*, литв. *āvinas*, латв. *avins* (Skok II, 1972: 579).

Според материјалот кон картата во ОЛА, овој назив се употребува и пошироко на целиот јужнословенски дијалектен комплекс, но воопшто не се појавува на словенскиот север.

коч

Често употребуван назив во македонските дијалекти е називот *коч*, кој се јавува како одговор во седум населени места, распоредени во југоисточниот јазичен ареал. Во пет од нив функционира како единствен, а во другите заедно со *овен*. Овој назив е заемка од турскиот јазик (*коç*) и е со значење *овен* (в. БЕР II, 1979: 685).

Покрај тоа што се употребува на македонскиот јазичен ареал, според картата од ОЛА, оваа заемка се јавува и на бугарскиот и уште во неколку населени места на границата на словенскиот север – едно на хрватскиот јазичен ареал, две на словачкиот и едно на украинскиот.

мркач

Во две населени места се јавува називот *мркач*. Во едното функционира како единствен назив и во полната форма, додека во другото е без суфиксот *-аѣ-ъ* и се употребува паралелно со *овен*. Во едно место од основата *mrъk-* се изведува дополнително за *овен* – *овен мркар* (п. 97). Овој назив се поврзува со глаголот *mrъkati* од старословенскиот и значи ‘се возбудува, се пари (за овци, кози, риби)’ (Skok II, 1972: 467). Понатаму, Скок смета дека според првото значење на старословенскиот глагол, станува збор за ономотопеја која станала овчарски термин за коитус кај овци и кај кози, понатаму пренесен и кај рибите (ibid.).

Од материјалот кон картата во ОЛА, може да се забележи дека називи од овој тип пошироко на словенскиот

ареал се употребуваат уште на јужнословенска територија (главно во словенечките говори) и на источнословенска територија (во белоруските и во неколку полски и украински говори).

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Картата донесува преглед на македонските дијалектни називи за ‘јарец (или прч)’, врз фонот на истозначните називи на останатата словенска територија, кои се претставени во картата бр. 6 во *Вџориоџи лексички џом на Оџиџословенскиоџи линџвисџички аџлас (ОЛА)* од областа на сточарството (2000: 37). Овие називи се опфатени со прашањето L 242 ‘некастрированный самец козы’ според *Прашалникоџи на ОЛА* (1965).

Литературните називи за ‘јарец’ во словенските јазици се: рус. *козел*, блр. *казел*, укр. *цап*, чеш. *kozel*, слч. *сар*, луж. *kozol*, пол. *koziol*, слн. *kozel*, срп. *џрч*, хрв. *prč*, буг. *прџч*, мак. *јарец*, *џрч*.

Во македонскиот дијалектен комплекс се среќаваат вкупно четири називи: *џрч*, *јарец*, *цаџ* и *еркеч*.

џрч

Називот *џрч* е најфреквентен на македонската дијалектна територија, претставена на картата, регистриран во деветнаесет населени места. Во дванаесет од нив, овој назив е запишан како единствен во значењето ‘јарец’.

Етимолошки, според Скок (Skok I, 1971: 529), овој назив се поврзува со глаголот *frcati* (*se*), кој во хрватскиот јазик означува ‘живо и весело движење кај луѓето’, како и ‘преголема веселост и смеење поврзани со сексуална потреба’. Постои и израз *frč* m што означува ‘парење кај мачките’. Овие форми, настанати по пат на ономотопеја, Скок (ibid.) ги поврзува со стариот збор *prč*, што означува ‘јарец’, ‘некастриран овен’ и сл.

Овој назив се среќава во говорите на сите јужнословенски јазици, претставени на картата на ОЛА.

јарец

Називот *јарец* е застапен во девет населени места на македонската дијалектна територија претставена на картата. Само во две од нив е забележан како единствен назив.

Го континуира прасл. **jarъсь*, добиено со суф. -ъсь од **jaro* (ЭССЯ VIII, 1981: 175), форма којашто се среќава и во дел од другите словенски јазици и дијалекти – буг. *јарец* ‘јаре’, срп. *јарац* ‘јарец’, хрв. *јарас* ‘јарец’, слн. *јарес* ‘младо од коза (од пролетно легло)’, ‘овен (некастриран)’, ‘пролетна пченица’, слч. *јарес* ‘јачмен’, пол. дијал. ‘про-

летен јачмен’, рус. дијал. *јрџц* ‘млад, едногодишен дабар’, укр. дијал. *јрџц* ‘јачмен’ (ibid., 181). Според Скок (Skok I, 1971: 755), примарното значење на прасл. **jarъ* било ‘пролет/лето’, а оттука се деривирале форми што означуваат пролетни/летни посеви, плодови и млади животни годинаци, ситна домашна стока и сл., додека неговото етимолошко потекло се поврзува со ие. корен **hiehl-r-* (Derksen 2008: 152), како во герм. *Jahr*, лат. *hornus* итн.

Според материјалите на ОЛА, и овој назив се употребува пошироко на јужнословенска територија, со исклучок на словенечкиот ареал. Воопшто не е регистриран на словенскиот запад и на словенскиот исток.

цаџ

Во три населени места на крајниот западен комплекс на македонската дијалектна територија е регистриран називот *цаџ*.

Формата *цаџ* од прасл. **саръ* ‘јарец’ се смета за претсловенски балканизам, а во дел од западните и источните словенски јазици навлегла преку романското *џар* ‘јарец’ (в. Богус 2008: 51). Освен во романскиот, се среќава и во аром. *џар*, грч. *τσάπος*, алб. *sqar*, *tsar*, а паралели се наоѓаат и во лат. *caper*, итал. *capro*. Спрема едни толкувања оваа форма води потекло од албанскиот (протоалб. **tsapa*), додека спрема други потеклото е иранско (Фасмер IV, 1973: 288), впрочем перс. *čariš* ‘едногодишен јарец’, како и сттур. *čäbiš*, алтај. *čär* со истото значење. Скок (Skok I, 1971: 251) допушта можност дека се работи за илирско-тракиски лексички реликт.

Овој назив се употребува и пошироко на словенската говорна територија, според материјалите на ОЛА, застапен на украинската, словачката и јужната полска дијалектна територија. Во украинскиот и во словачкиот јазик, тоа е и литературниот назив за ова животно.

еркеч

Во едно населено место на македонската дијалектна територија, претставена на картата, се јавува називот *еркеч*.

Оваа форма е заемка од турскиот јазик – *erkeç* ‘јарец, прч’ (в. БЕР I, 1962: 506).

Според анализираната карта на ОЛА, ваква заемка не е застапена на другата словенска територија.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Во овој текст ќе биде обработено прашањето од *Вџориоџи лексички џом* на *Оџиџословенскиоџи линџви-сџиџички аџлас* (ОЛА) од областа на сточарството. Станува збор за називите на ‘нерез’ во словенските дијалекти, т. е. во пунктовите опфатени во ОЛА. Називите за *нерез* се предмет на обработка на прашањето L 242 ‘некастрированный самец свиньи’ според *Прашалникоџи на ОЛА*, а се обработени во картата бр. 7 (2000: 39).

Литературните називи за ‘нерез’ во словенските јазици се: рус. *кабан*, блр. *кныр*, укр. *кнур*, пол. *knur*, луж. *kundroz/kjandroz*, слч. *kanec*, чеш. *kanec*, слн. *merjasec*, хрв. *nerast*, срп. *нерасџи*, буг. *нерез*, мак. *нерез*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се изделуваат следните називи чиј референт е ‘нерез’: *нерез*, *букач/букалец*, *крмак/кормник*, *веџар*, *биџе/биџка*, *самџак* и *акелан*.

нерез

Најчесто употребуван назив за мажјакот на свињата во македонските говори е *нерез*. Застапен е во 11 населени места и секаде се јавува како единствен одговор. Оваа форма се поврзува со *мресџи* (mrijest) со значење *икра*, и е потвербал од *mrijestiti se*, што означува ‘се пари’. Потекнува од балтословенската, општословенска и прасловенска основа **ners-*, со тоа што консонантот *n* е добиен од *n*, а слогот *mrije-* е добиен според законот за ликвидна метатеза од *nrě-*, што може да се види и од литв. *neřsti*, покрај *nerřeti*, во превојот *narřas*, *narřtas*. Бидејќи консонантската група *nr-* на почетокот на зборот не е возможна во хрватскиот и во српскиот, таа се отклонува на два начина – преку супституција со групата *mr-* (*mrak*, *mrz*) или со вметнување на самогласката *e* (*čerivo*) или *a* (*narav* за старословенското *mravi*). Втората можност е она што се случило со *нерез* (*něřast*) (Skok II, 1972: 465).

Вакви називи според материјалите на ОЛА се среќаваат уште во останатите јужнословенски говори, но не и во северните.

букач/букалец

Со нешто помала застапеност, во вкупно 5 населени места на крајниот југозападен јазичен ареал, се јавуваат називите *букач/букалец*. Во три од случаите, тие се единствен назив. Се изведуваат од коренот *buk-*, од кој, потоа се добиваат две форми со суфиксите *-ač-* и *-al-ьс-*. Овие форми може да се поврзат со индоевропскиот онома-топејски корен **bu-* кој означува длабоки и темни звуци, кои ги произведуваат говедата (*бик*), но и птиците (*буг*) (Skok I, 1971: 95). Овој корен се поврзува со глаголот *букать* кој е со онома-топејско потекло, слично како и во латв. *baũkř*, *bũkřēt* ‘се слуша пригушено’, литв. *bũkřius* ‘тепкач (тепка)’, кимр. *bugad*, (**boukato-*) ‘boatatus, mugitus’, стинд. *bũkkāras* ‘рикање на лав’, *bũkkati* ‘лае’, грч. *βũктηс* ‘завивање’, *βũκάνη* ‘цевка’, лат. *bucca* ‘уста’, срвгерм. *pfũchen* ‘фрка, ‘ржи, шушка’. Втор степен на редување се случува во зборот *бык* (Фасмер I, 1986: 236). Од друга страна, овој назив може да се поврзе и со албанското *bukē* што значи *леб*, *оброк*, кое пак е заемка од латинското *bucca* ‘уста’ (сп. погоре кај Фасмер), но во балканскиот романски значењето е малку сменето и означува ‘храна’ (Orel 1998: 39-40).

Вакви називи не се среќаваат во говорите на ниту еден друг словенски јазик според материјалот кон картата во ОЛА.

крмак/кормник

Во две населени места на крајниот југоисток се употребуваат називите *крмак/кормник*, (основата *кџгт-* на која се надоврзуваат два суфикса *-ьп-ik-* и *-ak-*). И во двата случаи, тие се единствен одговор. Овие називи се поврзуваат со поимот *крма* што значи *храна*, па и *храна за сџока*, *крма*, од општословенското и прасловенско **kџгта*, што може да значи храна воопшто, но и храна специјализирана за стока, трици. Со различни суфикси се добиваат различни именки, па така со *-ьс* – *kџмас*, со *-ьк* – *kџмак* (Skok II, 1972: 205).

Вакви називи според материјалот од обработуваната карта во ОЛА, освен во овие две населени места се среќаваат уште во едно населено место на црногорската територија и во неколку бугарски.

веџар

Називот *веџар* се јавува само во еден пункт, 95 Љубанци. Тој е од прасловенско потекло, *vepar*, од балтословенското, општословенско и прасловенско (старословенско) *veprь*, ‘aper, Eber’ (зборови со коишто е во прасродство) (Skok III, 1973: 576). Оваа форма е токму со значење *свиња од маџки џол*.

Како што покажува материјалот од ОЛА, на јужнословенска територија ја има уште во српските говори, во чие соседство е и овој македонски пункт, а освен тоа, се јавува и на север – во неколку руски и полски населени места.

биџе/биџка

Во три пункта како дел од посложен израз се среќава и називот *биџе/биџка* – во еден пункт (110) се употребува описниот назив *‘māřka ‘biřka*, а во пунктовите 108 и 109 називот *нечукано биџе*. Формата *биџка* се изведува од италијанското *biscia*, преку албанското *bishë*.

Надвор од македонскиот дијалектен ареал, форми од оваа основа се употребуваат уште во неколку хрватски населени места.

самџак

Во еден пункт (90) се јавува формата *самџак*, изведена од придавката *сам*, *sām*, општословенска и прасловенска придавка без паралели во балтичката група. Тоа е замена за истакнување *av́tós*, ipse, ром. **metipsimus* > франц. *mēte*, ‘selbst; solus, unus, allein’. Во српскиот и во хрватскиот, формата *samac* (со друг суфикс, *-ьс*) има значење ‘мажјак, осаменик’ (Skok, III, 1973: 197).

Ваков тип називи не се среќаваат на словенската јазична територија според материјалот на ОЛА.

акелан

Исто така во еден пункт (93, Теарце) се јавува називот *акелан*, кој повторно, не се среќава во ниту еден говор на останатата словенска јазична територија.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

На оваа карта се прави анализа на материјалот претставен во прашањето од *Вџориоџ лексички џом* на *Оџиџословенскиоџ линџвисџички аџлас (ОЛА)* од областа на сточарството, кое се однесува на називите на ‘патор, шатор’ во словенските дијалекти. Називите за *џаџор*, *шаџор* се предмет на обработка на прашањето LSI 314 ‘самец утки’ според *Прашалникоџ на ОЛА*, а се обработени во картата бр. 13 (2000: 50-51).

Литературните називи за ‘патор, шатор’ во словенските јазици се: рус. *селезень*, блр. *качар*, укр. *качур*, пол. *kaczor*, луж. *kačor/kacor*, слч. *kačer*, чеш. *kačer*, слн. *gacpa*, хрв. *patak*, срп. *џаџак*, буг. *патор*, мак. *џаџор*, *шаџор*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовете на ОЛА, се изделуваат следните називи чиј референт е ‘патор, шатор’: *џаџор/џаџорок*, *шаџор/шаџорок*, *росак* и *биба*.

џаџор/џаџорок

Најчесто употребуваниот назив на македонскиот јазичен ареал за означување на ова животно се изведува од ономотопејскиот корен **pat-*, од кој понатаму се изведуваат *pat-or-џ* и *pat-or-џk-џ* – *џаџор/џаџорок*. Овој корен се јавува и во други јазици, индоевропски и неиндоевропски (Skok II, 1972: 619). Значи се работи за звукот со кој се повикуваат овие животни. Овие форми се јавуваат во вкупно 14 пункта на целиот дијалектен комплекс. Првата форма, *џаџор*, се употребува во 6 населени места, а во 5 од нив како единствена форма. Конкурира единствено со *џаџорок*. Вторава форма, *џаџорок*, се јавува во 8 населени места, во 7 од нив како единствен назив.

Називи изведени од овој корен, според материјалите на ОЛА, се употребуваат и во дијалектните комплекси пошироко на јужнословенска територија, освен во словенечките дијалекти. Во северните словенски дијалекти, воопшто не се среќаваат.

шаџор/шаџорок

Другите називи, кои често се употребуваат во македонските дијалекти, се изведени од прасловенскиот корен **šat-*, *шаџор/шаџорок*, од кој се изведува и глагол со

значење ‘оди со клатење’, како и именка ‘тој што се клати’. (Младеновџ 1941: 691). Според Фасмер, прасловенското **šetati* се споредува со почетното *ks-* од гот. *sinþs* ‘одење, движење’, ствгерм. *sinnan* ‘тргнува, се стреми, брза’, ир. *sét* ‘пат’. Според тоа, се сметало дека **sket-* (**kset-*) со назален инфикс е поврзано со редување на самогласките со литв. *skàsti* ‘скока’... (Фасмер IV, 1987: 413). Кај Безлај овој глагол преку семантичко преклопување се поврзува со глаголот **šem-eta-ti* и се допушта реконструкција на прасловенскиот глагол **šę-ti*, **šeměšъ*, изведен од парот глаголи **sųem-té-* : **sųém-e-*, со коренот **sųém* – ‘се движи, се преместува’, ствгерм. *swimman* ‘плива’ < ‘се преместува во вода’ (Bezlaј IV, 2005: 37). Од овој корен се добиваат две форми со различни суфикси – **šat-Or-џ* и **šat-Or-џk-џ*. Формата *шаџор* е застапена во 6 населени места, од кои во 4 се јавува како единствен назив. Формата *шаџорок* се јавува во 4 населени места, а во 2 од нив како единствен назив.

Називи од овој корен, според материјалот кон картата во ОЛА, се изведуваат уште во српските и во бугарските говори.

росак

Називот *росак* којшто е заемка од албанскиот, *rosë* – *џаџка*, се јавува само во едно населено место, Бобошчица, кое се наоѓа на територијата на Р. Албанија, и е единствен назив. Потекнува од староалбанското **anātjā*, кое го континуира индоевропското **(a)nētjā* контаминирано со ие. **er(ə)-* ~ **or(ə)-* со значење ‘птица’ (Orel 1998: 374).

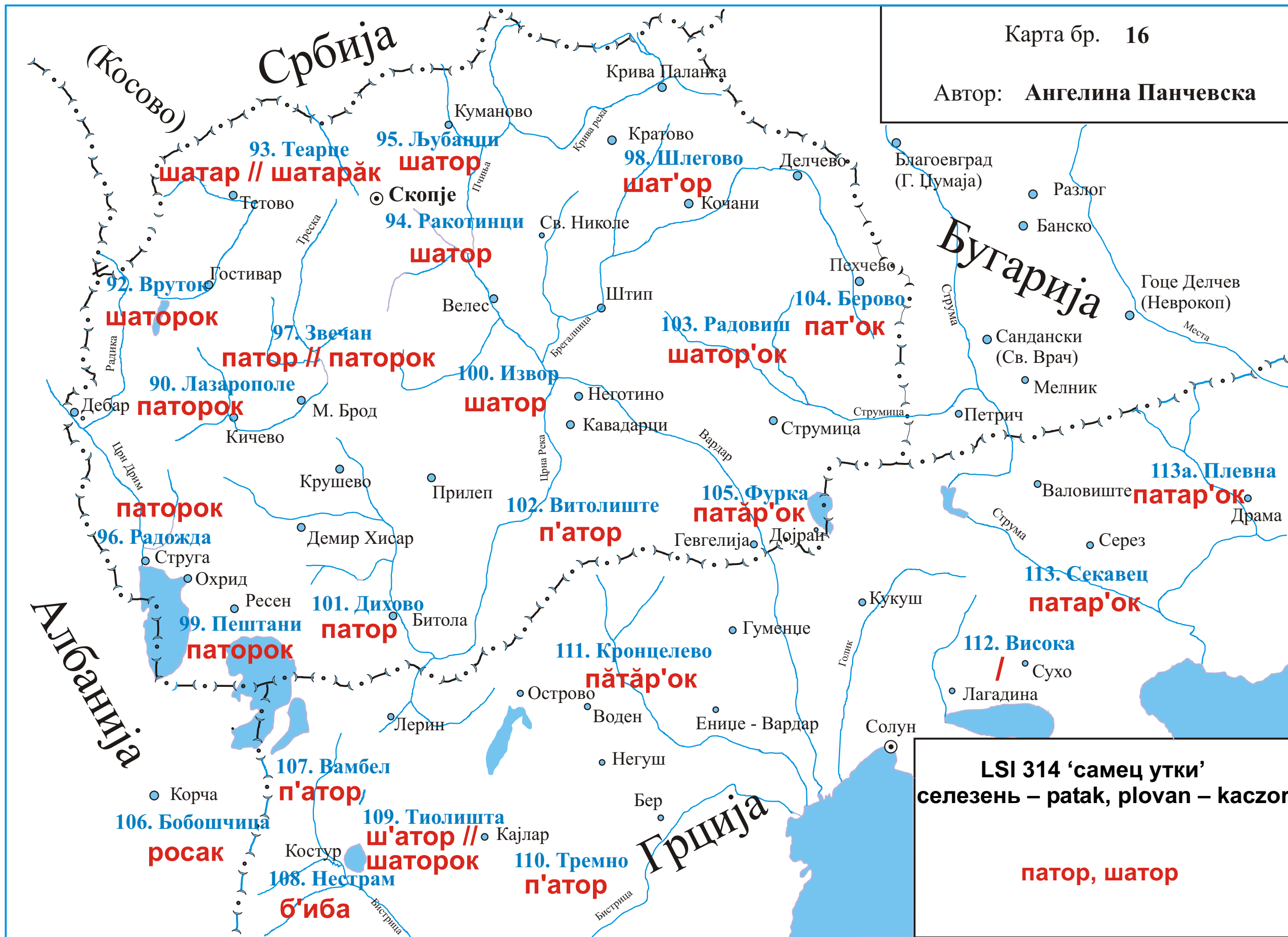
Ваков назив не се среќава на поширокиот словенски ареал според материјалот од ОЛА.

биба

Четвртиот назив кој се јавува во македонските дијалекти е *биба*. И тој се поврзува со глагол кој означува ‘бавно движење со клатење, нишање’. Скок смета дека станува збор за ономотопеја за движење и дека не треба да се бараат врски со индоевропскиот (Skok I, 1971: 144-145). И овој назив се јавува само во едно населено место, Нестрам, кое се наоѓа на крајниот југ.

Последниве два назива не се забележани на пошироката словенска територија, според материјалот од обработуваната карта во ОЛА.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Картата ги претставува македонските дијалектни називи за ‘рилка’, опфатени со прашањето L 265 ‘то, чем свињяроет земљу, рыло’, според *Прашалником на ОЛА* (1965), и обработени во картата бр. 49 од *Лексичкиот џом II* на ОЛА од областа на сточарството (2000: 124-125).

Литературните називи за ‘рилка’ во словенските јазици се: рус. *рыло*, блр. *лыч*, укр. *рыло*, пол. *ruj*, луж. *rusk*, слч. *gurák*, чеш. *gurák*, слн. *riles*, хрв. *njuška*, срп. *њушка*, буг. *зырла*, мак. *рило/рилка*.

Како што покажува материјалот на ОЛА, соодветните називи од словенско потекло најчесто се поврзуваат или а) со називи на муцката кај животното, или б) со називи на самата активност на риење земја; често се појавуваат и оноματοпејски елементи кои ги отсликуваат неартикулираните звуци кои го придружуваат риењето. Многуге називи претставуваат заемки од соседни несловенски јазици.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се среќаваат неколку називи за ‘рилка’: *(чу)рилка*, *(чу)рило*, *муцка*, *рочка*, *чуручка*, *чоџањ*, *цусна*, *сурла*.

(чу)рилка, (чу)рило

Во десет населени места на македонската дијалектна територија се среќаваат називи од типот *(чу)рилка*, *(чу)рило*. Карактеристични се за централна и северозападна Македонија.

Називите од овој тип се поврзуваат со прасл. глагол **ryti* со значење ‘копа, рие’, т. е. водат потекло од прасловенската основа **ry-* (Skok III, 1973: 148), проширена со суфиксалното *-l-*, а пред морфемската низа *-ri-l-* најчесто се појавува оноματοпејски елемент *či-*. Паралели на прасл. **ryti* се регистрирани и во балтичките јазици – литв. *ráuti* ‘вади (од корен), кине, влече, копа’, латв. *raūt* ‘ кине, извлекува’, како и во други индоевропски јазици, стисл. *gúja* ‘ кине, кубе (волна)’, лат. *ruō, ruere* ‘паѓа, пропаѓа, фрла’ (Boryś 2005: 529). Заедничкото потекло на овие форми се лоцира во пие. коренска основа **ru-* (сп. и Derksen 2008: 442).

Називи, изведени од истата прасловенска основа, се распространети речиси на целата словенска територија, според материјалите на ОЛА.

муцка

Називот *муцка* се среќава во десет населени места на македонската дијалектна територија.

Овој назив, веројатно, е настанат по пат на оноματοпеја, според Скок (Skok II, 1972: 473-474), *муц* претставува експресивен израз со кој се имитира звукот при движењето на усните; а се поврзува и со глаголот *муцка* ‘зборува неразбирливо, тивко и со подзапирање; мрмори’ (Мургоски 2011: 691). Но, можеби се работи и за форма со италијанско потекло (итал. *musone*), дојдена посредно преку грчкиот јазик, поточно од нгрч. *μουτσούνα* (Аргировски 1998: 190).

Според картата на ОЛА, на останата словенска јазична територија, називи од исто потекло се среќаваат и на бугарската територија.

сурла

Називот *сурла* се среќава во едно населено место на македонската дијалектна територија (паралелно со називот *муцка*).

Станува збор за заемка, од тур. *zurna* (< перс. *šurnā*) ‘вид свирка, инструмент со многу силен пискав глас’ (Škaljić 1966: 657).

На пошироката словенска територија, според материјалите на ОЛА, називи од исто потекло се среќаваат во неколку пункта на босанската територија.

Називите од типот *чуручка*, *чоџањ*, *цусна* се среќаваат во едно населено место на македонската дијалектна територија, додека *рочка* во две населени места. Веројатно, овие називи имаат оноματοпејска мотивација. Кај називот *цусна*, можеби се работи за контаминација со *усна*.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Во оваа карта се обработува прашањето кое се однесува на називите за ‘боде (за крава)’ од *Вѣториоѣ лексички ѣом* на *Оѣиѣословенскиоѣ линѣвисѣички аѣлас* (ОЛА) од областа на сточарството. Овие називи се опфатени со прашањето L 206 ‘бодает (о корове)’ според *Прашалникоѣ на ОЛА*, а се обработени во картата бр. 56 (2000: 139).

Литературните називи за ‘боде (за крава)’ во словенските јазици се: рус. *бодает*, блр. *колеца*, укр. *бется*, пол. *bodzie*, луж. *bodže*, слч. *kole*, чеш. *trká*, слн. *bode*, хрв. *bode*, срп. *boge*, буг. *bode*, мак. *boge*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се изделуваат следните називи што означуваат ‘боде (за крава)’: *boge*, *буца*, *бурка*, *се роѣаѣ* и *ѣорка*.

boge

Најчесто употребуваните називи, *boge*, се изведени од имперфектната основа *bod-*, општословенски глагол од прасловенскиот период. Постои и во балтичките јазици, со *e* превој, литв. *bedù*, *bèsti* ‘забоде, боцка, копа’; латв. *bēdre* ‘јама’, исто така и со превојот *a*: литв. *badýti* = латв. *badīt* ‘боде’. Индоевропската основа е **bhodh-* и таа се наоѓа во лат. *fodio*, стинд. *gñubādh* ‘тетеравејќи се’ (Skok I, 1971: 191-192; Фасмер I, 1986: 183). Од оваа основа се изведуваат две форми со различни суфикси *bode* (*bod-e-ть*) и *бодиња* (*bod-in-j-a-j-e-ть*). Првата форма се јавува во 8 населени места како единствен одговор, а втората во 2, од кои во едно како единствен одговор. И двете форми се по-карактеристични за говорите од источниот дијалектен комплекс.

Овој тип на назив е продуктивен на целиот словенски ареал. Според материјалот на ОЛА, се употребува, доминантно, и во останатите јужнословенски дијалекти, но и на западнословенска територија, главно во полските дијалекти, во неколку населени места на словачката и на чешката територија, а се јавува често и во источно-словенските.

буца

Вториот корен од кој често се изведуваат називи што означуваат ‘бодење’ е **buc-*, *буца*, од старословенското **бѹтъцѣѣ* со значење ‘боде’ (сп. БЕР I, 1962: 94). Овие форми се застапени како одговор во 9 населени места од југозападниот јазичен ареал и не конкурираат со други форми.

Од оваа основа, надвор од македонскиот јазичен ареал, според картата од ОЛА, се изведуваат називи само во неколку бугарски населени места и едно на словенечката јазична територија.

бурка

Третиот назив, *бурка*, може да се поврзе со индоевропскиот корен **bhūr-/bhūr-* кој значи ‘беснее завивајќи, со задишување’ и претставува прастара ономотопеја (Skok I, 1971: 155). Но, поверојатно е дека се поврзува со стгерм. *bohr* ‘сврдел, бургија’ или хол. *boor*, швед. *boor*, дијал. *bōr...* (Фасмер I, 1986: 242). Во рускиот јазик постои глагол *бурить*, што означува ‘дупчи’. Овој назив застапен е како одговор во две населени места (Нестрам и Трёмно) на крајниот југозапад и не конкурира со други одговори.

Ваков тип називи не се забележуваат во други говори надвор од македонскиот дијалектен комплекс, според она што е забележано во материјалот кон картата на ОЛА.

се роѣаѣ

Во едно населено место (Вруток) се среќава називот *се роѣаѣ*, кој се изведува од делот од телото со кој се извршува активноста бодењето, *роѣ*, кој е во сродство со литв. *rāgas* ‘рог’, латв. *rags*, стпрус. *ragis*, и др. (Фасмер III, 1987: 489). Овој назив како одговор конкурира со *бодињаѣ*.

Назив од овој корен, според материјалот од ОЛА, се забележува само уште во еден говор на словенечката говорна територија.

ѣорка

Уште еден назив, *ѣорка*, се среќава како одговор во само едно населено место (Секавец). Овој назив, најверојатно, се изведува од прасловенското **pertī* со значење

‘се пика, се турка’ со промена на коренското **e > *o* (Boryś 2008: 464), и *-k-* како експресивен суфикс (ЭСБМ IX, 2004: 286-287).

Според материјалот од ОЛА, од овој корен се изведуваат називи уште во неколку населени места на белоруската јазична територија.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Картата донесува преглед на називите за ‘стебло’ кои се среќаваат на македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовете на ОЛА. Истозначните називи на ареалот на словенските дијалекти, опфатени со прашањето L 345 ‘ствол, часть дерева от земли до кроны’ според *Прашалникои на ОЛА* (1965), се претставени во картата бр. 2 во *Трејшооџ лексички џом на ОЛА* од областа на растителниот свет (2000: 30-31).

Литературните називи за ‘стебло’ во словенските јазици се: рус. *ствол*, блр. *ствол*, укр. *стовбур*, пол. *pień*, луж. *zdónk/spódk*, слч. *kmeń*, чеш. *kmen*, слн. *deblo*, хрв. *stáblo*, срп. *си́абло*, буг. *стѣбло*, мак. *сиѐбло*, *џруџеџ*.

Називите за ‘стебло’, кои се izdelуваат на македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовете на ОЛА, се: *џруџ*, *сиѐбло*, *џазер*, *дрво* и *џрумбук*.*

џруџ

Називот *џруџ* е најфреквентен на македонската дијалектна територија, според материјалите на ОЛА, застапен во девет населени места. Формата *џруџ*, покрај ‘стебло’, почесто во современиот македонски јазик се однесува на ‘пресечен дел од стебло на дрво’ или, пак, означува ‘телото на човек или животно без главата и членовите’, ‘тело од мртов човек’, ‘главен или централен дел од нешто: *џруџ од брод*’, но и мет. ‘незнајко, тапа’ (Мургоски 2011: 1343). Исти или слични значења среќаваме и во стсл. троупъ ‘леш’, како и во другите словенски јазици – срп. *џруџ*, хрв. *trup* ‘тело; стебло; будала (мет.)’, буг. *труп* ‘стебло; тело; леш’, слн. *trûp* ‘стебло; цепеница; тело; леш’ пол. *trup* ‘леш’, чеш. *trup*, слч. *trup* ‘стебло’, рус. *труп*, укр. *труп*, блр. *труп* ‘леш – од човек или животно’ (Фасмер IV, 1973: 109; Derksen 2008: 498) – од прасл. **trupъ*, чие значење се претпоставува – ‘стебло (или трупец); леш’. *Еџимолошкиоџ речник на наследенаџа словенска лексика* (Derksen 2008), основата ја определува само како балтословенска, со оглед на тоа што сродство се наоѓа во стпрус. *trupis* ‘трупец; чамец’, како и во литв. *trupis* ‘кршливо’, *trupì*, *trupėi* ‘се распаѓа’, латв. *trupēt* ‘гние, се распаѓа’, додека други извори (Skok III, 1973: 516; Boryś 2005: 645; Rejzek 2001: 678) потеклото го лоцираат во ие. корен **ter-*, од којшто се деривирани и грч. *τρῦπι* ‘дупка’ и *τρῦπᾶω* ‘дупчи, длаби’.

Освен на македонската територија, според анализираната карта на ОЛА, слични називи се среќаваат и на хрватската и црногорската територија, како и на мал југозападен украински ареал.

сиѐбло

Називите од типот на *сиѐбло* на македонската јазична територија се забележани во осум населени места, претставени на картата, во неколку фонетски реализации: *сиџ’ебло*, *сиѐбл’о*, *сиџ’абло*. Изведени се од прасл. **stьblo*, добиено со метатеза на **stьlb-*. Поимот *сиѐбло* во македонскиот јазик примарно подразбира ‘главно тело од дрво или грмушка’ (Мургоски 2011: 1266), како и во цслов. *стѣблѧ*, *стѣблѧ*, срп. *си́абло*, хрв. *stablo*, буг. *стѣбло*, рус./укр. *стебель*, блр. *сцѐбло*, чеш. *stěblo*, слч. *steblo*, пол. *ździebło* (сп. БЕР VII, 2013: 518-519). Според Скок (Skok III, 1973: 323), прасл. **stьblo* води потекло од индоевропскиот – сродни форми се наоѓаат во балтичките јазици, литв. *stìbis* ‘машки полов орган’, *stiebas* ‘столб, стебло’, *stáibiai* ‘нозе’, латв. *stiba* ‘стап, прачка’, но и во други ие. јазици – стинд. *stibhiṣ* ‘куп, сноп’, лат. *tibia* ‘коска – голема писка, нога’, грч. *στίφρός* и *στίβαρός* ‘силен, цврст, робустен’ (сп. Фасмер III, 1971: 750) и се претпоставува ие. корен **stibh-*, проширен со *-lb* (*-lo*) во прасловенскиот. Според *Еџимолошкиоџ речник* на Дерксен (Derksen 2008: 472), се работи за балтословенска основа **stib-*, без одредена ие. етимологија.

Според картата на ОЛА, ваквите форми се најфреквентни на словенскиот југ – доминираат на хрватската, црногорската, босанската и бугарската територија, а застапени се и на српската, поретко на словенечката.

џазер

Називите од типот на *џазер* се среќаваат во три населени места на македонскиот ареал во различни фонетски варијанти – *џ’азер*, *џ’аџринка* и *к’унсур*. Потеклото на формите од овој тип, забележани како називи за ‘стебло’, се лоцира во прасл. **gъzуръ*, образување со суф. *-уръ* од **gъзь* (в. ЭССЯ VII, 1980: 92-93). Во мак. стандарден јазик *џазер* означува ‘дно’, односно ‘најдолниот дел од сад, кутија итн.’, ‘делот на кој нешто лежи’ (Мургоски 2011: 168). Во другите словенски јазици среќаваме – буг. *гъзер* ‘дебелиот дел на отсечено дрво’, срп. дијал. *џузер* ‘тап дел од јајце’, укр. *гузірь* ‘стебло’, ‘долен дел на снопје’, ‘чвор’ итн. (сп. и БЕР I, 1971: 300). Прасл. **gъзь* го континуираат

мак. *џаз*, буг. *гъз*, срп. *џуз*, хрв. *guz*, укр. *гуз*, блр. *гуз*, слн. *góza*, чеш. *huzo*, пол. *gqz*, со значења ‘задан дел од човеково или животинско тело’, ‘бут’ и сл., додека рус. *гуз* може да означува и ‘долен крај на сноп’, ‘набиеница’ итн. Според Скок (Skok I, 1971: 637), ако се поистоветува потеклото на балтичките форми: литв. *gunžys* ‘гуша’, латв. *guza* и стпрус. *gunsix* ‘оток’, со овие словенски форми, тогаш се работи за индоевропската основа **gong-*. Истата ие. реконструкција ја прифаќа и Дерксен (Derksen 2008: 184), споредувајќи ги словенските форми со стисл. *kъkkr* ‘топка’, грч. *γόγγυλος* ‘округло’.

Називи деривирани од истата основа, според материјалите на ОЛА, се јавуваат уште на мал ареал на украинскиот југозапад.

дрво

Називите од типот на *дрво* се регистрирани во две населени места на македонската дијалектна територија во различни фонетски реализации – *д’дрв’о* и *д’дрву*. Формите од типот на *дрво*, запишани како референти за ‘стебло’, го континуираат прасл. **drъvo* (ЭССЯ V, 1978: 141). Стандардното мак. *дрво* примарно упатува на сесловенскиот назив со генерално значење ‘повеќегодишно растение со високо дрвено стебло и гранки’, а може да се однесува и на ‘тврда влакнеста материја што го образува главниот дел на стеблото и гранките на вакво растение или грмушка/оваа материја исечена за огрев или изработка на предмети итн.’, мн. *дрва*, но и *дрвја* ‘дрва што растат’ (Мургоски 2011: 283). Како континуанти на прасл. **drъvo* во другите словенски јазици ги среќаваме: срп./хрв. *дрво/drvo* ‘дрво’, мн. *дрвџа*, *дрва/dr̥veta*, *drva* ‘дрвја’; буг. *дърво* ‘дрво’, мн. *дърва* ‘дрвја’; слн. *drvo* ‘дрво’, ‘трупец’, *drva* ‘дрва (за огрев)’; чеш. дијал. *drvo* ‘дрво (во шума/материјал)’, *drva* ‘дрвја’; слч. *drvo* ‘дрво’; пол. *drwa* ‘дрвја’, ‘дрва (за огрев)’; рус./укр. *дрова* ‘дрвја’; итн. (в. ЭССЯ V, 1978: 141-142; Derksen 2008: 122-123). Паралели со блиски или идентични значења се утврдени во балтичките јазици, како и во низа други ие. јазици, сп. грч. *δρῦς* ‘дрво, даб’; алб. *dru* (дијал. *druni*) ‘дрво’; гот. *triu* ‘дрво’; стинд. *dru-*, авест. *dru-* ‘дрво (како материјал)’; литв. *dravis* ‘бор’, латв. *drava*, *dreve* – исто (сп. Фасмер I, 1964: 539; Skok I, 1971: 439), чие потекло се лоцира во ие. корен **dru-* (Buck 1949: 48-49).

Според анализираната карта на ОЛА, освен на македонскиот ареал, називи што означуваат ‘стебло’ изведени од истата основа се среќаваат и на бугарската и руската дијалектна територија.

* За називот *џрумбук* сп. коментар на карта 46 (*џуџаница*).

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Картата донесува преглед на називите чиј референт е ‘гранка’ на македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА. Називите за ‘гранка’ во словенскиот јазичен свет се опфатени со две прашања според *Прашалникоџ на ОЛА* (1965) – L 357 ‘ветвь хвойного дерева’ (‘гранка на суво дрво’) и L 358 ‘ветвь лиственного дерева’ (‘гранка на сурово дрво’), претставени во картите бр. 4 и бр. 5 во *Трејшоџ лексички џом на ОЛА* од областа на растителниот свет (2000: 34-37).

Литературните називи што означуваат ‘гранка’ во словенските јазици се: рус. *ветка*, укр. *гілка*, блр. *галінка*, *лапка*, пол. *gałąź*, *gałązka*, луж. *hałusa/gałuz*, слч. *haluz*, *konár*, чеш. *větev*, слн. *veja*, хрв. *grána*, срп. *žrána*, буг. *клон*, мак. *žранка*.

На македонската дијалектна територија се изделуваат шест различни типови називи чиј референт е ‘гранка’: *žранка*, *вейка*, *вејка*, *рошка*, *сџебло* и *далка*.

žранка

Називот *žранка* е регистриран во десет населени места на македонската дијалектна територија, претставена на картата. Во половината од нив се среќава како единствен назив. Води потекло од прасл. основа **gran-*, од којашто во македонскиот се деривирале и форми како *žраница*, *оžранок* и сл., а од *žранка* се развило и значењето ‘оддел, дел, област’ (Мургоски 2011: 198). Слично секундарно значење се припишува и на срп. *žrána*, хрв. *grána*, но и ‘дел од стапалото на човекот’ итн. (Skok I, 1971: 608). Во рускиот јазик *грань* означува ‘граница’, додека укр. *грань* го добило значењето ‘агол, раб’, како и чеш. *hrana*, пол. *grań*, луж. *hrań/grań*, а слч. *hrañ*, пак, означува ‘куп од дрва’ (Фасмер I, 1964: 452; Boryś 2005: 177). Сродни форми на прасл. **gran-* не може да се сретнат во балтичките јазици, а според *Еџимолошкиоџ речник на словенскиџе јазици* (ЭССЯ VII, 1980: 106), потеклото се поврзува со ие. корен **ghrō-* проширен со формантот *-n*.

Според анализираните карти на ОЛА, називи изведени од прасл. **gran-* се јавуваат единствено на јужно-словенскиот ареал и тоа уште на хрватската, српската, босанската и црногорската територија. Варијантите со суф. *-ка* се јавуваат само на македонската дијалектна територија и на мал ареал на српскиот југ.

вейка

Називот *вейка* се јавува во девет населени места на македонската дијалектна територија, според анализираната карта. Овој назив особено е карактеристичен за македонската западна периферија. Се поврзува со стсл. вѣтвѣ, веројатно прасл. форма е **vēty* (Rejzek 2001: 708-709), од којашто се развиле и дел од називите на поширокиот словенски ареал, впрочем лексемата *ветка* претставува стандарден назив за ‘гранка’ во рускиот јазик, *větev* во чешкиот. Во македонскиот се среќава и *вейкач* ‘ползечки грав Phaseolus coccineus, со црвени цветови и долги зелени мешунки’ (Мургоски 2011: 129). Овие форми се поврзуваат со прасл. глагол **viti*, мак. *вие (се)* ‘се витка, намотува, извива’. Според Фасмер (I, 1964: 306), паралели може да се сретнат во балтичките јазици, стпрус. *apewitwo*, *witwan* ‘врба’, литв. *vytis* ‘лоза’, како и во други ие. јазици – грч. *οἰσίνος* ‘врби’, *ἵτις* ‘обрач (на тркало)’, лат. *vītis* ‘лоза’, *vītex* ‘див бибер, калуѓерско дрво (Viteх agnus castus)’ итн. (ibid.; БЕР I, 1962: 138); чиешто потекло се бара во ие. корен **uei-t-* од **uei-* (сп. Rejzek 2001: 709; Skok III, 1973: 601).

Називи од истата прасловенска основа не се забележани на останатата јужнословенска територија, според материјалите на ОЛА, туку ваквите називи се повообичаени за словенскиот исток – доминираат на руската дијалектна територија, поретки се на белоруската и украинската; а се јавуваат и на словенскиот запад, генерално на чешката територија, но и на мал северен полски ареал.

вејка

Називот *вејка* е регистриран во шест населени места на македонската дијалектна територија, претставени на картата, во три од нив како единствен назив. Води потекло од прасл. форма **veha*, во која, според одредени мислења (Brückner 1957: 614), **-ha* претставува суфикс. Во словенечкиот јазик, стандардниот назив за ‘гранка’ е *veja*, а се среќава и во буг. *вейка* (сп. Bezljaj IV, 2005: 291; Snoj 2016: 833; БЕР I, 1962: 129). Етимолошки се врзува со прасл. **viti* и има ие. потекло (Skok III, 1973: 572), веројатно станува збор за коренот **uoi-*, превој од **uei-*, во повеќето ие. јазици проширен со формантот *-so*. Сп. швед. *vese* ‘сноп’, норв. *veis* (од **vaiso-*) ‘стебло’, *vise* ‘метла’, стинд. *vēškás* ‘јамка, јаже (за давење)’, стнорд. *visk* ‘сноп, слама, бала’,

ствгерм. *wisk* ‘сноп, јамка’, но и лат. *virga* ‘гранка, прачка’ (Фасмер I, 1964: 308).

Слични називи се доминантни на словенечката дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, а се јавуваат и во два пункта на бугарската територија.

рошка

Називот *рошка* е забележан во три населени места на македонската дијалектна територија, почесто со значењето ‘сува гранка’. Овој назив ја вклучува основата **rož-*, од која е изведен и називот *роза* (или *ружа*) што означува ‘растение од родот на дрвенести билки, со стебло покриено со боцки итн.’, а потеклото според Фасмер (III, 1971: 493) се бара во лат. *rosa* или во свргерм. *rōse*.

Според анализираните карти на ОЛА, на останатата словенска територија, назив од истата основа е регистриран и во еден пункт на северниот руски ареал.

сџебло

Називот *сџебло* со значењето ‘гранка’ е запишан само во едно населено место на македонската дијалектна територија. Поимот *сџебло* во македонскиот јазик примарно подразбира ‘главно тело од дрво или грмушка’ (Мургоски 2011: 1266), како и во цслов. сѣблѣ, сѣблѣ, срп. *сџабло*, хрв. *stablo*, буг. *стџбло*, рус./укр. *стебель*, блр. *сџебло*, чеш. *stěblo*, слч. *steblo*, пол. *ździebło* (сп. БЕР VII, 2013: 518-519). Овие форми водат потекло од прасл. **stьblo*, добиено со метатеза на **stьlb-* (в. Skok III, 1973: 323; Фасмер III, 1971: 750; Derksen 2008: 472).*

На останатата словенска дијалектна територија претставена преку пунктовите на ОЛА, слични називи се среќаваат и на помали западни и јужни бугарски ареали, како и на мала територија на украинскиот југозапад.

далка

Називот *далка* е запишан во едно населено место на македонската дијалектна територија. Води потекло од тур. *dal* ‘гранка’, образуван со суф. *-ka*.

Според материјалот на ОЛА, вакви заемки се застапени уште на бугарската дијалектна територија.

* Види коментар на картата 19 (назив *сџебло*).

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

На картата се претставени македонските дијалектни називи за ‘грмушка’, регистрирани во македонските пунктови на ОЛА. Истозначните називи на ареалот на словенските дијалекти, опфатени со прашањето L 371 ‘куст’, според *Прашалникоѝ на ОЛА* (1965), се претставени во картата бр. 9 во *Трейѝноѝ лексички ѝом на ОЛА* (2000: 44-45).

Литературните називи за ‘грмушка’ во словенските јазици се: рус. *куст*, укр. *кущ*, блр. *куст*, пол. *krzak, krzew*, луж. *kerk/keř*, слч. *ker*, *krik*, чеш. *keř*, слн. *grm*, срп. *жбун, жрм*, хрв. *džbun, grm*, буг. *храст*, мак. *жрмушка*.

Називите за ‘грмушка’ кои се izdelуваат на македонската дијалектна територија се: *жрм/жрмушка, орма, коѝач, чесѝевинка, иѝбак, орачка, даб, ѝрнар* и *ѝбун*.

жрм, жрмушка

Називите од типот на *жрм*, односно *жрмушка*, се доминантни на македонската дијалектна територија, запишани во половината од населените места претставени на картата. Се среќаваат во повеќе фонетски реализации. Овие називи водат потекло од прасл. **gъrmъ* (ЭССЯ VI, 1979: 159), а слични форми со идентични или блиски значења се забележуваат и во другите јужнословенски јазици – срп./хрв. *gъrm*, буг. дијал. *grъm*, слн. *gъrm*, но и во слч. *grmolec* ‘трупец’, рус. *громъ* ‘насип’, струс. ‘грмушка’ (сп. Derksen 2008: 194). Се претполага ие. потекло на прасл. **gъrmъ*, а се поврзува со стинд. *gûlma-* ‘грмушка’ и се претпоставува дека се работи за постаро вкрстување на прасл. **glmъ* и **drъmъ* (Младеновѝ 1941: 112; БЕР I, 1971: 289).

Според материјалите на ОЛА, називите од овој тип преовладуваат на целиот јужнословенски ареал.

орма

Називот *орма* е застапен на македонската дијалектна територија, во четири населени места. Според анализата во ОЛА (2000: 45), на овие називи им се припишува грчко влијание, а Скок (Skok I, 1971: 238) смета дека се работи за новогрчка заемка (од византискиот) – *δρυμόν* ‘дабова шума’. Слични форми се надоврзуваат во буг. дијал. (од југот на Бугарија) *дръм, дръма, дърма* ‘грмушка’ (Шатковски 2005: 238), но исто така се јавуваат и во срп. и хрв. дијал. *drmin* ‘издвоена шума’, ‘заградена парцела (издвоена со дрвја)’, слн. *drmásča* ‘честак’, но и ‘ширина, безредие’, рус. *дром* ‘честак, непроодна шума’, чеш. *drmek* ‘растение – Vitex agnus-castus’. Имајќи ги предвид овие словенски форми, можеби поверојатно е прасродство на словенските и грчките изрази, а поврзаност се согледува и со стинд. *drumás* ‘дрво (во шума)’. Нивното потекло се претполага во

индоевропската коренска основа **dru-* ‘дрво’ (сп. Фасмер I, 1964: 541; БЕР I, 1971: 436).

Според картата на ОЛА, вакви називи не се регистрирани на другата словенска јазична територија.

коѝач(ка)

Називот *коѝач(ка)* е забележан во две населени места на македонската дијалектна територија претставена на картата. Се поврзува со активноста *коѝачење* ‘сечење на растенијата, чистење на почвата и постепено претворање во обработлива површина’, како ‘нешто што треба да се копачи’, односно со глаголот *коѝа* ‘обработува земја со мотика и сл.’. Потекнува од прасл. **kopàti* (ЭССЯ XI, 1984: 18), како и рус. *копáтъ*, укр. *копáти*, блр. *капáць*, чеш. *kopat*, слч. *kopat*, пол. *кораć*, луж. *кораś*, слн. *kopati*, срп./хрв. *kopati*, буг. *копая*. Сродни форми се наоѓаат во балтичките јазици, литв. *karóti, karóju* ‘раздели, исецка’, *kaplŷs* ‘мотика’, латв. *kapāt, -āju* ‘сече, коле’, *kaplis* ‘мотика’, стпрус. *en-kopts* ‘погребува’, како и во другите ие. јазици, грч. *κόπτω* ‘удира, сече, коле’, алб. *ker* ‘чисти, отстранува (камења)’ (Фасмер II, 1967: 317).

Слични називи не се регистрирани на другата словенска дијалектна територија, според картата на ОЛА.

чесѝевинка

Назвиот е запишан на македонската дијалектна територија во едно населено место. Изведен е од прасл. основа **čęst-*.*

Слични називи за ‘грмушка’, според материјалите на ОЛА, не се забележуваат на другата словенска територија.

иѝбак

Називот *иѝбак* е регистриран на македонската дијалектна територија во едно населено место. Овој назив ја вклучува прасл. форма **šipъ*, мак. *иѝѝ*, односно *иѝѝка* што се однесува на ‘дива роза’, но и на ‘бодлив изросток по стеблото на некое растение, трн, растение покриено со трн’, ‘крај од стрела, јадица итн.’ (в. Мургоски 2005: 923). Исти или блиски значења, според Фасмер (IV, 1973: 440), генерално се присутни на поголемиот словенски јазичен ареал, каде се среќаваат – срп. *иѝѝ*, буг. *иѝп*, рус. *иѝп, иѝпóвник*, чеш. *šíp*, слч. *šíp*, пол. *szyb, szyp*, луж. *šip/šyp*. Можна е поврзаност на оваа форма со стинд. *kšipàti* ‘фрла’, *kšiprás* ‘брза’, форми кои, пак, се споредуваат со глаголот *иѝба* (ibid.). Паралели се бараат и во други ие. јазици, како ствгерм. *hiufo* ‘роза’, стангл. *héora* ‘роза, трнеста грмушка’,

* Види *чесѝак*, карта 22.

а потеклото, според некои извори (Skok III, 1973: 394), се лоцира во ие. **keipǫ*.

Назив кој ја вклучува истата прасл. основа, според материјалите на ОЛА, се забележува и на црногорската територија.

орачка

И овој назив е застапен во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Називот претставува дијалектна варијација на лексемата *орака*, која во *Речникоѝ на македонскиоѝ јазик* (Мургоски 2005: 166) се бележи со значењето ‘ниско растение со трње по стеблото’. Оваа форма е изведена со суф. *-(a)ka* од прасл. глагол **dъrati* (в. ЭССЯ V, 1978: 216-217) со значење ‘дере, одделува’, но и ‘(се) расече’, ‘(се) раскина’. Веројатно, оттука потекнува и мотивацијата за дериватот со значење ‘грмушка’ како ‘нешто на кое може да се оштети нешто друго со сечење (трн) и сл.’.

Според картата на ОЛА, сличен назив е регистриран уште на хрватската говорна територија во Италија.

даб

Се среќава во едно населено место како единствен регистриран назив за ‘грмушка’, во фонетската реализација *да(м)ѝ*. Потекнува од прасл. **dъbъ*. Во најголем број од словенските јазици, како и во македонскиот – поимот *даб* се однесува на ‘род листопадни дрвја со широки назабени листови и со плод желад’, сп. срп. *дуб*, буг. *дъб*, рус. *дуб*, пол. *dąb*, чеш. *dub* итн. (в. Derksen 2008: 114).

Според картата на ОЛА, вакви називи со значењето ‘грмушка’ не се забележани на други словенски ареали.

ѝрнар

Називот е регистриран на македонската дијалектна територија во едно населено место. Претставува заемка од грч. *πορνάρι, привάρι* ‘вид даб, Quercus coccifera’.

Оваа заемка се јавува и на бугарскиот дијалектен ареал, според материјалите на ОЛА.

ѝбун

Називот *ѝбун* е запишан во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Според анализираната карта на ОЛА, вакви називи се доста фреквентни на српската и црногорската, а се застапени и на босанската и хрватската територија.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Предмет на обработка претставуваат називите за ‘честак’ кои се среќаваат на македонскиот дијалектен ареал, претставен преку пунктовите на ОЛА. Називите за ‘честак’ во дијалектите на словенскиот јазичен свет се опфатени со прашањето L 374 ‘густые заросли в лесу’, според *Прашал-никои на ОЛА* (1965), а се обработени во картата бр. 10 во *Трејшои лексички шом на ОЛА* од областа на растителниот свет (2000: 46-47).

Литературните називи за ‘честак’ во словенските јазици се: рус. *чаща*, блр. *гушчар*, укр. *х́ащі*, *хаща*, пол. *gąszcz*, *gęstwina*, луж. *husćina/gusćina*, слч. *húšt*, *húština*, *húšt’ava*, *húštje*, чеш. *houšti*, слн. *gošča*, *goščava*, хрв. *guštara*, *čestar*, срп. *џушџара*, *чесџар*, буг. *чџсталак*, мак. *чесџар*, *чесџак*, *бујак*.

На македонската дијалектна територија со значењето ‘честак’ се јавуваат неколку типови називи, меѓу кои: *чесџак*, *џусџак*, *бујак*, *дробак* и *сиџнак*.

чесџак

Називите од типот на *чесџак* (и *чесџ орман*) се запишани во осум населени места на македонската дијалектна територија, во фонетските реализации претставени на картата. Овие називи ја вклучуваат прасл. основа *čęst-, која примарно се однесува на придавката *čęstъ, позната во сите словенски јазици (рус. *ча́стый*, пол. *częsty*, мак. *чесџ* итн.), застапена и во сложениот назив *чесџ орман*, кој го вклучува турцизмот *орман* (дијал. и *урман*) ‘многу густа шума’ (Škaljić 1966: 503), а поименичена во останатите називи. Во однос на потеклото на *čęstъ – сродни форми се наоѓаат во балтичките јазици, односно во литв. *kimsztas* со значење ‘наполнет, набиен’, т. е. *kimszti*, *kemszu* ‘полни’, *kamsza* ‘гужва’ или разговорно ‘стиска (од луѓе)’ (Brückner 1957: 78; ЭССЯ IV, 1977: 106). Според Скок (Skok I, 1971: 313), литв. *kimsztas* ја објаснува „фонетиката и настанувањето на словенската придавка“. Оваа споредба укажува на тоа дека *e* во словенските јазици настанало од назалот *ę*, додека *-t* претставува партиципска наставка која дошла од ие. основа *qem- ‘стисне’ (ibid.). Бориш (Boryś 2005: 98) го претпоставува развојот на значењето на оваа придавка: ‘полн’ > ‘блиску еден до друг во просторот’ > ‘чест’.

Според анализираната карта на ОЛА, називи изведени од истата основа се среќаваат уште на српската, босанската и црногорската територија – на словенскиот југ, како и на руската, а поретко и на белоруската територија – на словенскиот исток.

џусџак

Називите од типот на *џусџак* (и *џусџ орман*; *џусџа корија*) се регистрирани во седум населени места на македонската дијалектна територија, претставена на картата. Овие називи ја вклучуваат прасл. основа *gost-, која примарно се однесува на придавката *gostъ, поименичена со суф. *-ak* (*-ač*). Придавката *gostъ е сесловенска, рус. *густой*, пол. *gęsty*, мак. *џусџ* итн., а застапена е и во сложените називи за ‘честак’ кои ги вклучуваат лексемите од турско потекло – *орман* и *корија*, двете со приближно значење ‘шума’. Што се однесува до потеклото на прасл. *gost-, според толкувањата (сп. Brückner 1957: 139; Фасмер I, 1964: 478), нема јасно утвдени ие. паралели. Се претпоставува сродство со стлитв. *ganstus* ‘богат’, латв. *guosts* ‘мноштво’, а во некои извори се споредува и со грч. *γογγύλος* ‘округло’, како и литв. *gaužtis* ‘соединува’ (ibid.). Според *Еџимолошкиот речник на словенскиот јазик* (ЭССЯ VII, 1980: 87), сродството со споменатите балтички паралели е можно, но не и доволно убедливо. Интересно е дека формата *gostъ ја поврзуваат и со чеш. *hutný* со значење ‘дебел’. Оттука можна е и поврзаност со стсл. *gōzъ* ‘задник’. Според Скок (Skok I, 1971: 637), ако се поистовети потеклото на балтичките форми: литв. *gunžys* ‘гуша’, латв. *guza* и стпрус. *gunsix* ‘оток’ со прасл. *gōzъ, тогаш ие. корен е *gong- со значење ‘грутка, набиеница’.

Називи изведени од истата основа се доминантни на целата словенска јазична територија, според материјалот на ОЛА, застапени на дијалектните територии на сите одделни словенски јазици.

бујак

Називот *бујак* (и *бујаво орманче*) е запишан на македонската дијалектна територија во четири населени места. Овој назив е деривиран од прасл. основа *buj-, што примарно се поврзува со придавката *bujъ со значењата ‘див, брз, што расте во изобилство’ (Skok I, 1971: 230; ЭССЯ III, 1976: 84-85), односно *bujънъ – мак. *буен*, срп./хрв. *biujan*, рус. *буйный*, пол. *biujny* итн. И називот *бујаво орманче* ја вклучува истата основа во придавската форма. Според БЕР (I, 1971: 96), сродство на прасл. *bujъ се согледува во некои балтички зборови, литв. *bur̃a* ‘грамада, куп’, латв. *būra* ‘голем куп’, а не се исклучува поврзаност и со стинд. *bhūyān* ‘голем, значителен’ (сп. и SP I, 1974: 442). Потеклото, според Сној (Snoj 2016: 94), се лоцира во ие. корен *b^huah₂- ‘расте, настанува’.

Според анализираната карта на ОЛА, слични називи не се застапени на други словенски дијалектни ареали.

дробак

Називот *дробак* се јавува на македонската дијалектна територија, забележан во четири населени места. Ја содржи прасл. основа *drob-, која се поврзува и со глаголот *drobiti, мак. *дроби*, срп./хрв. *dròbiti*, рус. *дробѝть*, пол. *drobić* итн. Во словенските јазици од оваа основа се деривирале форми како што се чеш. *drob*, пол. *drób*, луж. *drobjeńca*, кои примарно означуваат ‘дребулии (мали составни делови на предмет)’, а се развиле и секундарни значења, кои отишле во различни насоки, како на пример – рус. *дробь* 1. ‘парче, делче’, 2. ‘сачма’, 3. ‘аритметичка дробка’ (Фасмер I, 1964: 539). Во македонскиот јазик се среќаваат и деривати како *дروبилка* и *дройка*. Се претпоставува сродство на словенските форми со гот. *ga-draban* ‘исече, обори’ (ЭССЯ V, 1978: 119), според БЕР (I, 1971: 430) и со стсканд. *drafna* ‘се распаѓа на делови’, *draf* ‘струготини’, а нивното потекло се лоцира во ие. корен *dhrabh- (сп. и Derksen 2008: 118).

На останатата словенска територија, според картата на ОЛА, не се среќаваат слични називи за ‘честак’.

сиџнак

Називот *сиџнак* е регистриран во едно населено место на македонската дијалектна територија. Лексемата *сиџнак* во македонскиот стандарден јазик означува ‘вид даб, благун’, но и ‘ситна густа шума’ (Мургоски 2011; ТРМЈ V, 2011: 389). Се поврзува со придавката *сиџен*, прасл. *sitънъ, а оттука и со глаголот *сиџни* ‘прави нешто на поситни делови’, форми блискозначни со *дробен*, *дроби*. Впрочем, мотивацијата за добивањето на називите *сиџнак* и *дробак* била мошне слична. Во однос на потеклото, прасл. *sitънъ, според Скок (Skok III, 1973: 246), се врзува со коренот *si-, како и зборот *сиџо*, а првобитно означува ‘она што поминало низ сито, просеано’. Лексемата *ситный* ‘просеано (низ сито)’ во рускиот подлабоко ја зачувала семантичката врска со *сиџо* (Фасмер III, 1971: 628), за разлика од *сиџен* во јужнословенските јазици, сп. мак. *сиџен* 1. ‘што се состои од мали однородни делови’, 2. ‘за чекор, од, оро – што се состои од чекори што следат брзи едно по друго’, 3. ‘што нема голем обем, што нема големи размери’ (ТРМЈ V, 2011: 388-389), срп. *сиџан* 1. ‘који се состоји од малих истоверсних делића, честица; измрвљен, самлевен, стучен’, 2. ‘који је по величини, обиму, испољавању, интензитету, броју испод просечног...’ (РСЈ 2007: 1225), буг. *ситен* 1. ‘който е на малки частици; дробен’, 2. ‘гъст, сбит’ (БТР 1963: 834) итн.

Според материјалот на ОЛА, вакви називи не се јавуваат на останатата словенска дијалектна територија.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Предмет на обработка претставуваат дијалектните називи чиј референт е ‘шума’ на македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА. Истозначните називи на ареалот на словенските дијалекти, опфатени со прашањето L 375 ‘лес’, според *Прашалникој на ОЛА* (1965), се претставени во картата бр. 11 во *Третиот лексички џом на ОЛА* од областа на растителниот свет (2000: 48-49).

Литературните називи за ‘шума’ во словенските јазици се: рус. *лес*, блр. *лес*, укр. *ліс*, пол. *las*, луж. *lěs*, слч. *hora/les*, чеш. *les*, слн. *gozd*, хрв. *šuma*, срп. *шума*, буг. *гора*, мак. *шума*.

На македонската јазична територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се izdelуваат следните називи чиј референт е ‘шума’: *шума*, *орман*, *корија* и *џора*.

шума

Називот *шума* е доминантен на македонската дијалектна територија, запишан во повеќе од половината од населените места, претставени на картата.

Се поврзува со прасл. **šumъ* ‘шум’, а според одредени толкувања, *шума* претставува дериват од глаголот **šumiti*, мак. *шуми* – „затоа што во шумата навистина шуми“ (в. Skok III, 1973: 422). Нема потврдени паралели во балтичките, ниту во другите индоевропски јазици. Ареалот на кој се јавува оваа форма упатува на илирско или на тракиско потекло. Како поткрепа на тоа би се повикале на алб. **shem* во *prozhēm*, односно поархаичната форма *proshēm* со значење ‘мала/блиска шума’ (Orel 1998: 347). Од друга страна, пак, Скок (Skok III, 1973: 422) упатува и на можен развој од ие. **kseumā*. И други извори (Snoj 2016), го поврзуваат **šumъ* како континуант на ие. **k’εumo-*, изведено од основата **k(’)ēu-* со значење ‘завива, вика, вреска’, а како можни паралели се споменуваат литв. *šūkauti*, *šaikti* ‘вика’, стинд. *kāuti* ‘вика, вреска’.

Според материјалите на ОЛА, освен на македонската дијалектна територија, овој назив доминира на поширокиот јужнословенски дијалектен ареал – на српската, хрватската, црногорската и босанската територија, додека мошне поретко се појавува на словенчката и на бугарската дијалектна територија.

орман

Називот *орман* е регистриран во половината од населените места на македонскиот говорен ареал, претставени на картата. Се забележува во фонетските варијанти *’орман* и *урм’ан*. Претставува заемка од тур. *orman* (в. Škaljić 1966: 503).

Оваа заемка е запишана и во едно населено место на бугарската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА.

корија

Називот *корија* се среќава во пет населени места на македонската дијалектна територија, во неколку различни фонетски реализации: *кур’иа*, *кор’еа*... Позајмен е од тур. дијал. *kori*, лит. *kori* (*Болгарские материалы ОЛА*, 2013: 149).

Според материјалите на ОЛА, овој назив, во помала мера се јавува и на бугарскиот дијалектен ареал.

џора

Називот *џора* е запишан во три населени места на македонскиот дијалектен ареал, претставени на картата.

Води потекло од прасл. **gora* – како и рус./блр./укр. *горá*, чеш./слч./длуж. *hora*, пол./глож. *góra*, слн./хрв./срп. *góra*, буг. *горá* (ЭССЯ VII, 1980: 29) – форма од која се среќаваат огромен број деривати во словенските јазици и е застапена во голем број топоними (*Гора*, *Горица* итн.). Сродни форми со приближни значења се наоѓаат во балтичките јазици – стпрус. *garian* ‘дрво’, литв. *nugara* ‘грб, ’рбет на животно или човек’, ‘брдо’, во дијалектите се среќаваат форми *girė*, *girià* со значење ‘гора’, латв. *dzirē* ‘гора, шума’; но и во други индоевропски јазици – грч. *δεῖράς* ‘брдо’, авест. *gairi-*, срперс. *gar*, *gīr* и стинд. *giri-* ‘планина’ (ibid.; Фасмер I, 1964: 438). Веројатна е поврзаноста на прасл. **gora* и со алб. *gur*, со значење ‘камен’, за кое се смета дека се во прасродство – не се покажува иста замена за *gy-* во ие. **gueri-*, туку *g-*, како во прасл. форма (в. Skok I, 1971: 590). Се споменува и постаро сродство со грч. *βορέης* = *βορέας* (ibid.).

Називите од овој тип, според анализираната карта на ОЛА, особено преовладуваат на бугарската дијалектна

територија, а застапени се и на други ареали на словенскиот југ – на српската, хрватската, црногорската, босанската, поретко на словенчката територија; се среќаваат и на словенскиот запад – во поголема мера на словачката, поретко на чешката дијалектна територија.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Предмет на обработка се називите за дрвото *Picea excelsa*, т. е. ‘смрча’ или ‘смрека оморика’ (Ем 1967: 46, 53), кои се среќаваат на македонската дијалектна територија претставена преку пунктовете на *Оџиџословенски-оџи линџвисџички аџлас* (ОЛА). Истозначните називи на ареалот на словенските дијалекти, опфатени со прашањето L 386 ‘ель’, според *Прашалникоџ на ОЛА* (1965), се претставени во картата бр. 20 во *Треџиоџ лексички џом на ОЛА* од областа на растителниот свет (2000: 66-67).

Литературните називи за дрвото *Picea excelsa* или ‘смрча’ во словенските јазици се: рус. *ель*, блр. *елка*, укр. *ялина*, пол. *świerk*, луж. *šmrěk/škrjok*, слч. *smrek*, чеш. *smrk*, слн. *smreka*, хрв. *smrča*, срп. *смрча*, буг. *смърч*, мак. *смрча*.

Регистрираните називи за ‘смрча’ на македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовете на ОЛА, се: *смрека*, *ела*, *фојна* и *чам*.

смрека

Називот *смрека* е најфреквентен на македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовете на ОЛА, застапен во четиринаесет населени места. Овој назив ја содржи прасл. основа **smьrk-*, и најчесто означува ‘смрека – иглолисно растение *Juniperus*’, поретко ‘смрча – *Picea excelsa*’ (сп. Киш 1996: 45, 52). Форми од истата прасл. основа се познати речиси на целиот словенски јазичен ареал, а може да означуваат и други видови иглолисни растенија, на пр. рус. *смерч* ‘кедар’. Потеклото на прасл. **smьrk-* не е јасно утврдено. Како можна сродна ие. форма се посочува ерм. *mair* ‘кедар, елка’ (в. Фасмер III, 1971: 686). Покрај тоа, се претполага и врска со литв. *smarsas* ‘маст’, *smarstvas* – исто, стнорд. *smjor* ‘путер, маст’, ствгерм. *smero* – исто (Младеновџ 1941: 595). Фасмер (III, 1971: 686) наведува дека можно е сродство со *смрџеа*, а во однос на тоа толкувањето би било ‘дрво што емитира мирис’. Скок (Skok III, 1973: 295), пак, не ја исклучува можноста за прединдоевропско супстратно потекло.

Според анализираната карта на ОЛА, називи дери-вирани од истата основа се среќаваат на бугарската, српската, хрватската, црногорската, босанската и словенечката територија – на словенскиот југ; на лужичкиот ареал, на словачката и на чешката дијалектна територија – на

словенскиот запад; на украинската територија – на словенскиот исток.

ела

Називите од типот на *ела* се среќаваат во пет населени места на македонската дијалектна територија, претставени на картата, во неколку фонетски реализации – *ела*, *елка*, *јела*, *јелка*. Овие називи ја континуираат прасл. форма **edla* (ЭССЯ VI, 1979: 14), позната на целиот словенски ареал со вообичаено значење ‘ела – зимзелено иглолисно дрво од родот на боровите (*Abies*)’ – мак. *ела*, *елка*, буг. *елá*, срп. *јела*, *јеџа*, хрв. *јела*, *јеџа*, слн. *јела*, *јелка*, чеш. *jedle*, слч. *jedl'a*, пол. *jodla*, глуж. *jėdla*, длуж. *jedla*, рус. *ель*, блр. *џлка*. Етимолошки, оваа форма се поврзува со истозначните паралели во балтичките јазици – стпрус. *addle*, литв. *ėglė*, латв. *egle* ‘ела’ (Фасмер II, 1967: 17; Derksen 2008: 139), а нивното заедничко потекло се лоцира во балтословенската основа **edli-*. Понатаму, етимолошките извори упатуваат на сродни, блискозначни форми и во други ие. јазици, како грч. *ἐλάτη* ‘ела’, лат. *ebulus*, *ebulum* ‘бозел’, гал. *odocos* ‘бозел’ и др., при што се претполага прединдоевропска форма **h₁ed^hli* (сп. и Skok I, 1971: 771).

Називи од истата основа, според материјалите на ОЛА, се среќаваат и на други јужнословенски ареали – на бугарската, српската, босанската и словенечката територија; се јавуваат на словенскиот запад – на мал ареал на полската територија; а преовладуваат на словенскиот исток – на руската, украинската и на белоруската дијалектна територија.

фојна

Називот *фојна* е регистриран во едно населено место на македонската дијалектна територија, претставена на картата. Води потекло од прасл. **hvoja*, форма којашто означува и ‘бор’, ‘листови (иглички) или гранки на четинарски дрвја и сл.’ (в. ЭССЯ VIII, 1981: 125). Впрочем, во словенските јазици среќаваме форми како рус. *хво́я*, срп. и хрв. дијал. *hvoja*, слн. *hója*, *hōja*, *hvója*, чеш. *chvoje*, слч. *chvoja*, пол. *choja* (Derksen 2008: 206). Етимолошкото потекло на прасловенската форма не е разјаснето, иако, според споменатите етимолошки речници, не се исклучува поврзаност со литв. *skuja* ‘иглички’, латв. *skuja* – исто, ир. *scé* ‘глог’. Сепак, нема единство во толкувањата, особено

во разликите на балтичкото *sk-* и словенското *h-* (сп. Skok I, 1971: 698; Фасмер IV, 1973: 233). Во македонскиот јазик два вида смрека го носат името *фоја* (дива и питома), од вкупно шест вида коишто вуреат на територијата на Македонија. Од оваа форма е изведен и топонимот *Фојник*.

Вакви називи за дрвото *Picea excelsa* не се познати на пошироката словенска дијалектна територија, претставена преку пунктовете на ОЛА.

чам

И називот *чам* е запишан во едно населено место на македонската дијалектна територија. Претставува заемка од тур. *çam* ‘бор’ (Škaljić 1966: 162).

Според материјалите на ОЛА, оваа заемка не е регистрирана на останатата словенска говорна територија.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Во оваа карта се обработува прашањето од *Лексичкиот џом III* на *Ойшћословенскиот лингвистички атлас (ОЛА)* од областа на растителниот свет, кое се однесува на називите за ‘јагода’ во словенските дијалекти. Називите за *jaḡoga* се предмет на обработка на прашањето LSI 439 ‘земљаника’ /*Fragaria*/ според *Прашалниот атлас на ОЛА*, а се обработени во картата бр. 45 (2000: 116-117).

Литературните називи за ‘јагода’ во словенските јазици се: рус. *земляника*, блр. *суніцы*, укр. *суніця*, пол. *porzomka*, луж. *truskalca*, *slunica*, слч. *jahoda*, чеш. *jahodnik*, слн. *jagoda*, хрв. *jagoda*, срп. *jažōga*, буг. *горска ягода*, мак. *jažōga*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се изделуваат следните називи чиј референт е ‘јагода’: *jaǵoda/jaǵoŭka* и *иланучка*.

jažora/jažot̃ka

Како најчесто употребуван назив во македонските дијалекти за означување на ова растение се јавува *jaḡoda* (*jag-od-a*), односно деминутивното *jaḡoḡika* (*jag-od-ḡk-a*). Се јавува како одговор во вкупно 18 населени места низ целиот дијалектен комплекс. Во 7 од нив, називот е во формата *jaḡoḡika*. Овој назив се поврзува со прасловенското **agoda* со значење *jaḡoda*, кое се смета за дериват на прасловенската именка **(j)aga*, но не е јасна функцијата на реткиот суфикс **-oda* (Boryś 2005: 203). **Jagoda* /**agoda* се поврзува со стсл. ВНИЮГД ‘диво грозје, грозје’ преку кој и се изведува од ие. корен **og-*, се претпоставува и семантичка генеза од ‘расте’ (> ‘фиданка’ > ‘плод’) (сп. повеќе кај Киш 1996: 98).

Називот *jažoga* е широко распространет на целиот словенски ареал за именување на ова растение. Сепак, според материјалот од ОЛА, подоминантна е неговата употреба на југ, каде што се јавува речиси како единствен назив, одошто на север.

йланучка

Вториот назив што се среќава на македонскиот јазичен ареал е *џланучка* (**plaDьn-uč-ьk-a*), и е со далеку поограничена употреба – се јавува како одговор во 5 населени места, лоцирани исклучиво во јужниот дел од

дијалектниот комплекс. Најверојатно се изведува од *йлагне*, поради фактот дека тие плодови растат на јужната страна на дрвата (БЕР V, 1999: 294). Овој назив го регистрира и Киш (1996: 100), исто така во јужните говори, но таа смета дека е изведенка од изгубената прасловенска приставка **polnъ*, запазена во дериватот *йланина* и сл.

Овој назив е со поограничена употреба и на поширокиот словенски ареал, според обработуваната карта на ОЛА, се среќава во бугарскиот и во украинскиот дијалектен комплекс, но со друг суфикс.

Во едно населено место (112 Висока), како одговор се јавува називот *џланинка* (*plaDьn-in-ъk-a*), кој има иста етимологија како *џланучка*, но се изведува со други суфикси (сп. повторно Киш, *ibid.*).

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Предмет на обработка е картата на која се претставени македонските дијалектни називи за ‘печурка’, во корелација со истозначните називи на останатата словенска територија, опфатени во прашањето L 447 ‘съдобный гриб’ (‘печурка којашто се јаде’), според *Прашалникој на ОЛА*, и обработени во картата бр. 54 од *Лексичкиот ѝом III* на ОЛА од областа на растителниот свет (2000: 135).

Литературните називи за ‘печурка’ во словенските јазици се: рус. *гриб*, блр. *грыб*, укр. *гриб*, пол. *grzyb*, луж. *hrib*, *grib*, слч. *jedlá huba*, чеш. *jedlá houba*, слн. *goba*, хрв. *gliva*, срп. *ѝечурка*, *ѝлива*, буг. *гѝба*, мак. *ѝечурка*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се среќаваат називите: *ѝаба*, *ѝечурка* и *ѝлива*.

ѝаба

Називот *ѝаба* се среќава во четиринаесет населени места на македонската дијалектна територија (во пет од нив се јавува со варијантата *ѝамба*), опфаќајќи го речиси целиот југоисточен ареал на македонската дијалектна територија.

Овој назив, според Скок (Skok I, 1971: 628), потекнува од ие., балтосл., сесл. и прасл. **gōba* освен што означува ‘разни видови на печурки’, значи и ‘сунѓер’; метафорично ‘болест на тело, изросток’; ‘навредлива метафора за луѓе’. Се поврзува со индоевропскиот корен **gambh-* односно **geu-* или **gheubh-* со значење ‘свиткан, се свиткува’, а за истиот корен Бориш (Boryś 2005: 158) го дава и значењето ‘(се) испупчува’, при што и двете значења се поврзуваат со формата на печурките.

На пошироката словенска јазична територија, според анализираната карта на ОЛА, називи од исто потекло доминираат на целата чешка дијалектна територија, во значителен број се среќаваат на словачката и украинската, а спорадично се среќаваат и на руската дијалектна територија. На словенскиот југ овој назив е карактеристичен за словенечката и за бугарската дијалектна територија.

ѝечурка

Називот *ѝечурка* се јавува во единаесет населени места на македонската дијалектна територија, опфаќајќи го целиот западен и северен ареал.

Според Скок (Skok II, 1972: 628), овој назив потекнува од ие. балтослов. сеслв. и прасл. **pekti*, *pekō* со значење ‘пече, пржи’, па со додавање на *-jur* + *-ьka* е изведено *pečurka*. Индоевропскиот корен е **peḡ-* со значење ‘готви’, литв. со метатеза *kèpti*, *kerù*, латв. *sept* ‘пече’, алб. *pjek* ‘пече’, стинд. *rácati* ‘готви’, грч. *πέψω*, *πέσσω*, лат. со асимилација *coquo*. Првобитното прасловенско значење било ‘пече на отворен оган’. Најверојатно мотивацијата за овој тип називи, како што вели и Бориш (Boryś 2005: 427), објаснувајќи го полскиот назив *pieczarka*, е дека печурките се јаделе откако ќе се испечат, испржат.

На пошироката словенска јазична територија, според анализираната карта на ОЛА, називи од истото потекло се доминантни на српската и црногорската територија, а се среќава и во неколку пункта на хрватската и босанската територија. Варијации на називот се среќаваат спорадично на руската и на украинската дијалектна територија.

ѝлива

Називот *ѝлива* се среќава во едно населено место на македонската дијалектна територија, паралелно со називот *ѝечурка*.

Според Безлај (Bezlaј I, 1977: 148), називот потекнува од прасл. **gli-v-ā* од ие. основа **gli-*, **glej-* со значење ‘слузаво, лепливо’ а сродно со литв. *glėivės* ‘слуз’, латв. *glīve* ‘зелена слузеста покривка на водата’.

На пошироката словенска јазична територија називи од истото потекло се карактеристични за хрватската и за босанската територија, додека на српската територија се јавува во неколку пунктови.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Предмет на анализа е картата на која се претставени македонските дијалектни називи за ‘трат’, врз фонот на истозначните називи на останатата словенска територија, опфатени со прашањето L 449 ‘гриб-паразит, растуший на дердвях’, според *Прашалникоѝ на ОЛА* (1965), и обработени во картата бр. 57 од *Лексичкиоѝ ѝом III* на ОЛА од областа на растителниот свет (2000: 141).

Литературните називи за ‘трат’ во словенските јазици се: рус. *трутовик*, блр. *губа*, укр. *трутовик*, пол. *huba*, луж. *hrib*, *grib*, слч. *huba*, чеш. *chorš*, слн. *goba*, *drevesna goba*, хрв. *guba*, *gubina*, срп. *џуба*, *џубина*, буг. *прахан*, мак. *ѝраѝ*.

Според *Толковниоѝ речник на македонскиоѝ јазик VI* (2014: 96) трат претставува „вид габа што е прикрепена за стеблото на дрво или на паднато стебло, со одрвенето тело во форма на копито; исушена служи за палење; *Fomes fomentarius*”.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се среќаваат три типа називи за ‘трат’, поточно називите: *ѝраѝ*, *секал*, *ѝрахин*.

ѝраѝ

Називот *ѝраѝ* се среќава во десет населени места (со неколку фонетски варијанти) на македонската дијалектна територија, опфаќајќи го речиси целиот западен и северен ареал и мал дел од источниот.

Според Фасмер (IV, 1987: 110) и Бориш (Boryś 2005: 641) станува збор за континуитет на прасл. **trǫdъ* со значење ‘печурка која расте на дрво’, но и ‘одредена болест (кожна)’. Се поврзува со литв. *trandis* ‘црв во дрво, молец; гнилеж, скапано дрво’, *trandėti/trendėti* ‘полн со молци/црви’, латв. *trenēt* ‘гние, се расипува’, и понатаму вел. *trwyddo* ‘дупчи, врти’, стинд. *trṇāti* ‘дупчи, врти’, од пие. **tre(n)d-* кое, пак, е од пие. корен **ter-* со значење ‘трие’.

На пошироката словенска јазична територија, според картата на ОЛА, називи од истото потекло се среќаваат најмногу на словенскиот југ, со доминација на српската јазична територија, потоа во неколку пункта на босанската, во три пункта на црногорската и хрватската, и во еден пункт на бугарската територија. На словенскиот запад се јавува само во два пункта на словачката и во еден пункт на

чешката дијалектна територија. На словенскиот исток, варијанти на називот се среќаваат во неколку пунктови на руската, но и во четири пункта на украинската дијалектна територија.

секал

Називот *секал* се среќава во седум населени места на македонската дијалектна територија, опфаќајќи го јужниот ареал.

Потеклото е од прасл. **sěкъ* ‘засек (во дрво), место каде што дрвото најлесно може да се пресече’, изведено од глаголот **sěqъ*, **sěkti* ‘сече со остар предмет или сечило за да пресече нешто, преполови или исечка’. Сродно е со литв. *į-sekti* ‘засече’ и *iš-sekti* ‘исече, изреже; издлаби’, со лат. *secare* ‘сече’ и др., а се поврзува со пие. **sek-* ‘обработува со остар предмет’ (сп. БЕР VI, 2002: 589-595; Boryś 2005: 545).

На пошироката словенска јазична територија, според картата на ОЛА, називи од истото потекло се среќаваат само во четири пункта на црногорската територија.

ѝрахин

Во пет населени места на македонската дијалектна територија се среќава и називот *ѝрахин* (со неколку фонетски варијанти), опфаќајќи го југоисточниот ареал.

Потекнува од прасл. корен **rǫxъ* со значење ‘лесно се рони во прав’. Од истиот корен изведени се дериватите: *ѝрав*, *ѝрашина*, *ѝрашок*, *ѝрашник* и сл. Инаку, сродно е со латв. *pārsla* ‘снегулка; прамен волна’, литв. *puṛslai* ‘меурчиња; вода што прска; пена’, стинд. *pṛṣan* ‘дамчест, на дамки; капка вода, дамка’ (сп. БЕР V, 1999: 606-609). Индоевропскиот корен е **pers-* ‘рони, прска’ (Skok III, 1973: 21-22).

На пошироката словенска јазична територија, според картата на ОЛА, овој назив е особено фреквентен на бугарската дијалектна територија.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

На картата се претставени македонските дијалектни називи чиј референт е ‘столар/дрводелец’, застапени во македонските пунктови на *Ойшћословенскиот лингвистички атлас* (ОЛА). Истозначните називи на ареалот на словенските дијалекти, опфатени со прашањето LSI 2007 ‘человек, который строит деревянный дом или деревянную часть дома’, според *Прашалникој на ОЛА* (1965), се претставени во картата бр. 4 во *Лексичкиот џом VIII на ОЛА* од областа на професиите и општествениот живот (2003: 32-33).

Литературните називи за ‘столар/дрводелец’ во словенските јазици се: рус. *плотник*, блр. *цяляр*, укр. *тесляр*, пол. *ciešla*, луж. *čěsla/twarc*, слч. *tesár*, чеш. *tesař*, слн. *tesar*, *tesač*, хрв. *drvodjelac*, срп. *дрводелеа, дрводјелеа*, буг. *дърводелец*, мак. *дрводелец, сћолар*.

Називите кои се izdelуваат на македонската дијалектна територија, според материјалите на ОЛА, се: *дрводелец, мајсћор, дограмација* и *ћишлер*.

дрводелец

Називот *дрводелец* е регистриран во четири населени места на македонската дијалектна територија, претставена на картата.

Според *Толковниот речник на современиот македонски јазик* (Мургоски 2011: 284), лексемата *дрводелец* означува ‘лице вешто во изработка на предмети од дрво’. Во оваа форма се содржани две коренски основи, додека функција на форманти имаат инфиксот -о- и суфиксот -ец, кој служи за образување *nomina agentis* (в. К. Конески 2003). Називот е семантички мотивиран од активноста ‘обликување, обработка на дрво’, прасл. **dъrvo/dervo dēlati* (Siatkowski 2005: 158). Прасл. **dъrvo* (т. е. *dervo*) ‘дрво’ се однесува на сесловенскиот назив со генерално значење ‘повеќегодишно растение со корен, стебло и гранки.*’ Прасл. глагол **dēlati* ‘прави, (да) направи’, не континуирал во македонскиот јазик со вакво значење, за разлика од срп. *дељати/дељати*, хрв. *djelati*, слн. *dēlati*, рус. *делать*, чеш. *dělat*, пол. *działać*, сп. и стсл. *дѣлати* (Derksen 2008: 102). Како континуант на **dēlati* во македонскиот, според *Етимолошкиот речник на словенските јазици* (ЭССЯ IV, 1977:

231-232), се смета глаголот *дела*, односно *делка* со значење ‘отсекува или откорнува парчиња (од дрво, камен итн.) со секира, нож итн.’, односно ‘обликува (дрво, камен итн.) на ваков начин: *делка нешто од дрво...*’ (Мургоски 2011: 224-225). Овој прасл. глагол претставува дериват од прасл. именска форма **dēlo* ‘дело, работа’ (ЭССЯ V, 1978: 7-8), која континуирала во словенските јазици со идентично или со приближно значење. Нејзиното потекло се лоцира во индоевропскиот корен **d^heh₁-* ‘стави, направи’, проширен со суфиксот -l- (Derksen 2008: 103).

Според анализираната карта на ОЛА, слични називи се среќаваат само на одредени јужнословенски ареали на српската, хрватската и на бугарската дијалектна територија.

мајсћор

Називот *мајсћор* како референт за ‘столар’ е запишан во тринаесет населени места на македонската дијалектна територија претставена на картата, од коишто во три се среќава во варијантата *мајсћур*.

Според Мургоски (2011), лексемата *мајсћор* во современиот македонски јазик може да се однесува на: 1. ‘човек што се занимава со некој занает’, 2. ‘сидар; механичар’, 3. ‘човек вешт и упатен во нешто’, 4. ‘форма на обраќање кон работник или иронично итн. кон непознат човек: *вози љолека мајсћоре!*’, и се смета за германизам (ibid., 625), од *Meister* ‘занаетчија; вешт човек, што има знаење’, како и полското *majster* (в. Boryś 2008: 311). Германската форма, пак, потекнува од лат. *magister* ‘учител’, т. е. од вулгарно лат. **maester*, како и српч. *мајстор* и нгрч. *мајстор* (-ος, -ας) ‘советник, вешт човек и сл.’. Според Скок (Skok II, 1972: 350-351), *мајсћор* претставува балкански збор со латинско потекло, во којшто лат. суфикс -ter е заменет со грч. -τωρ. Албанското *mjeshtë* ‘мајстор’ се смета за заемка од латинскиот (Orel 1998: 270), додека одредени извори (БЕР III, 1986: 617; РСЈ 2007: 670) укажуваат дека во јужнословенските јазици се работи за грчко влијание.

Материјалите на ОЛА покажуваат дека слични називи се јавуваат и на српската и бугарската дијалектна територија – на словенскиот југ, како и на украинската, белоруската и руската дијалектна територија – на словенскиот исток.

дограмација

Називот *дограмација* е забележан во осум населени места на македонската дијалектна територија, и тоа во седум од нив како единствен назив за ‘столар’.

Според *Толковниот речник* на Мургоски (2011), *дограмација* претставува дијалектен збор во македонскиот јазик, а води потекло од турскиот и означува ‘столар’ (ibid., 256), додека лексемата *дограма* означува ‘сталарија’, а *дограмацилак* ‘занает или работа на дограмација’ (ibid.). Доаѓа од тур. *doğramacı*, со истото значење – ‘столар, дрводелец, резбар’, која претставува изведена форма, *nomina agentis*, од тур. *doğramak* ‘сече, делка’ (Škaljić 1966: 222).

Според анализираната карта на ОЛА, овој назив се среќава и на бугарската дијалектна територија.

ћишлер

Називот *ћишлер* е регистриран во три населени места на македонската дијалектна територија, претставена на картата.

Во *Толковниот речник на современиот македонски јазик* (Мургоски 2011), лексемата *ћишлер* се забележува како дијалектен назив за ‘столар’ со потекло од германскиот јазик (ibid., 1318), од *Tischler*, со истото значење.

Освен на македонскиот дијалектен ареал, според материјалите на ОЛА, формата **tišler* како назив за ‘столар’ е позната на поширокиот јужнословенски ареал, застапена и на бугарската, хрватската (каде што се јавува и во варијантата *tišlar*), српската и црногорската територија. На одделни хрватски и словенечки ареали, оваа форма се забележува во значењето ‘бочвар, качар’, а исто така, во еден словенечки пункт означува ‘колар’ (Siatkowski 2004: 34-35).

* Подетално в. коментар на карта 19 (назив *дрво*).

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Во оваа легенда е обработено прашањето LSI 2010 ‘человек, который делает печи’, според *Прашалникој на Ойишлословенскиој лингвистички ајлас* во кој се опфатени одговори од околу 850 населени места на целата словенска територија. Називите за ‘човек што прави печки’, според овој прашалник, се претставени на картата бр. 7 во *Лексичкиот ѝом VIII* на ОЛА (2003: 39).

Во понатамошниот текст ќе биде разгледана географската дистрибуција на овие називи на словенската територија, а преку етимолошката анализа ќе биде претставена и семантичката мотивација на соодветните називи.

Литературните називи за ‘човек што прави печки’ кои се среќаваат во словенските јазици се следниве: рус. *печник*, блр. *пачник*, мулар, укр. *пічник*, пол. *zdun*, луж. *kachlestajer/kamenjař*, слч. *peciar*, чеш. *peřař*, слн. *pečar*, хрв. *pečar*, срп. *пећар*, буг. *майстор на печки, печкар*, мак. *тенекеџија*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се izdelуваат следните називи за ‘човек што прави печки’: *тенекеџија, кумбеџија, собаџија, ѝамѝурџија, колаџија*.

тенекеџија

Називот *тенекеџија* е доминантен на македонската дијалектна територија и е застапен во 22 пункта со фонетските варијанти: *тенекеџија, тенекиџија, ѝиникиџ’иа...* Лексемата *тенекеџија* е навлезена преку турскиот – *tenekeci*, а потекнува од називот за ‘лим, плех’ – *teneke* кој има персиско потекло (Skok I, 1971: 458). Се смета за балкански турцизам и се среќава и во албанскиот, ароманскиот и во грчкиот.

Според анализираната карта на ОЛА, називите изведени од истата основа доминираат, покрај на македонската, и на најголем дел од бугарската дијалектна територија, со што создаваат еден поголем заеднички ареал.

кумбеџија

На македонска дијалектна територија, претставена преку картата на ОЛА, во само еден пункт (Ракотинци) се среќава формата *кумбеџија*. И овој назив потекнува од турскиот назив *kümbet* со значење ‘купола, печка’ и има

персиско потекло. Овој назив се среќава и во два бугарски пункта.

собаџија

Во два македонски пункта (Пештани и Дихово), покрај називот *тенекеџија*, се среќаваат називите *собар* и *собаџија*. И овој назив во македонските дијалекти е навлезен од турскиот – *soba*. Инаку, овој назив со значењата ‘соба, одаја, просторија’, а потоа и ‘печка’ потекнува од унгарското *szoba* кое, пак, е поврзано со старовисокогерманскиот назив *stuba* кој означувал ‘соба во која се ложи печката’ (Skok I, 1971: 299).

Во однос на разгледуваната карта на ОЛА, овој назив се среќава и во четири бугарски пункта.

ѝамѝурџија

Називот *ѝамѝурџија* се среќава само во еден пункт (Витолиште) и е двоен назив со *тенекеџија*. Според Речникот на Мургоски (2005: 853), формата *ѝамѝур* потекнува од турскиот и има три значења: 1. пароброд, 2. воз, 3. печка. Во *Исѝоријата на македонскиот јазик* од Конески (1986: 217), формата *ѝамѝур* се поврзува со италијанското *varore* ‘пареа’. Оваа форма се среќава и во грчкиот – *βαπόρι* со значење ‘пароброд’.

колаџија

И називот *колаџија* се среќава во само еден пункт (Берово) како двојна форма со *тенекеџија*. Потекнува од **kolo* кој, според Скок (Skok I, 1971: 126), е прасловенски и сесловенски збор со основното значење на ‘тркало’.

Семантички импулси на словенската територија

Називите за ‘човек што прави печки’ на словенската дијалектна територија создаваат неколку компактни ареали. Тоа, пред сè, не се должи на внатрешнојазичниот развој и на лексичко деривацискиот процес туку на повеќе надворешно јазични фактори, кои придонеле за изборот на соодветните лексеми во словенските дијалекти и јазици. Покрај општествената и културната традиција, голем фактор при изборот на називите за ‘човек што прави печки’ била географската поставеност, односно временски-

те и климатските услови. Потоплата клима во јужните словенски краишта (пред сè Македонија и Бугарија) придонела изборот да падне на *тенекеџија*, човек кој изработувал печки од лесен материјал (лим/плех), додека како што се движиме кон север, материјалот и „изработувачот“ се менувале кон материјали што соодветствуваат на климата во тие краишта. Така, најголем ареал на словенската јазична и дијалектна територија заземаат називите изведени од прасловенскиот глагол **pekti* (*pečar, pečkar, pečkur, pečnik...*). На големи ареали се протегаат називите изведени од основата **zid-* (*zidar, zidnik, zdun...*), како и називите изведени од словенското *kamen* и латинското *caminus* (*kamenščik, kamenar, kamnar...*). Од латинското *murus*, преку германското *mauer* (со значење ‘сид’), во дел од словенските дијалекти се јавуваат лексемите од типот: *murar, murnik, muljar...* На дел од словенската територија се јавуваат називите: *kahlar, kahljar, kahlaš*, кои потекнуваат од германското *kachel* со значење ‘плочка/глазирана тула’.

Од ова може да се заклучи дека и културната историја и географијата претставувале силни надворешно јазични импулси, кои влијаеле при изборот на соодветните називи во словенските дијалекти.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Во оваа карта се обработува прашањето од *Лексичкиот ѝом VIII* на *Ойшѝословенскиот линѝвисѝички айлас (ОЛА)* од областа на професиите и општествениот живот, кое се однесува на називите за *бочвар* во словенските дијалекти. Називите за *бочвар* се предмет на обработка на прашањето LSI 2011 ‘человек, который делает деревянные бочки и кадки’, според *Прашалникоѝ на ОЛА*, а се обработени во картата бр. 8 (2003: 40-41).

Литературните називи за ‘бочвар’ во словенските јазици се: рус. *бондарь*, блр. *бондар*, укр. *бондар*, пол. *bednarz*, луж. *bětnar*, *sudar*, *bjatkář*, слч. *debnár*, чеш. *bednář*, слн. *sodar*, хрв. *bačvar*, срп. *bachvar*, *качар*, буг. *бъчвар*, *кацар*, мак. *бочвар*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се изделуваат следните називи чиј референт е ‘бочвар’: *бочвар* и *кацар*.

бочвар

Најчесто употребуваниот назив во македонските говори е *бочвар*, лицето што изработува бочви (‘голем дрвен сад со два газера стегнат со обрачи во кој се чуваат течности, најчесто вино; големо буре’), (во вкупно 11 населени места низ целата говорна територија) или проширен со суфиксот *-ин* (само во еден пункт, 110 Тречно, на крајниот југ). Се среќава и варијантата *бочкар* во 4 населени места на крајниот југозапад кои формираат ареал. Според Скок овој назив води потекло од вулгарно-латинското *buttia*, од *buttis*, со *tti* > *č* ... (Skok I, 1971: 86, исто и Давкова-Ѓоргиева, 2009: 186). Варијантата *бочкар* е од деминутивното *бъчка* (ibid.) Но, Фасмер (I, 1964: 202) не се согласува со тоа мислење, тој смета дека се наметнува идејата за тоа дека станува збор за заемка од германското **bukjō*, исто и швајцарското германско *büski* ‘бочва, каца’, англ. *buck* ‘каца за перење’, англосакс. *būc* ‘врчва, бокал’, англ. *bucket* ‘ведро’. Во *Речникоѝ на ѝрасловенскиот ѝ* се смета дека *бъчи* е заемка од германскиот (пред X – XI век), од старобаварското *butša*, *butsche*, денешното баварско *die Butschen*, *Bütschen* ‘мали садови со рачка и поклопка’ (SP I, 1974: 458).

Според материјалите од ОЛА, овој назив е по-карактеристичен за јужните словенски јазици, конкретно македонскиот, бугарскиот, српскиот, хрватскиот, а на север

се среќава многу ретко, во изолирани пунктови во полскиот, рускиот, белорускиот и украинскиот ареал. Таму преовладеал друг назив, *бондар*, изведен од заемка од германскиот (*büttner* > **bъдънаръ*, со метатеза во основата, сп. Siatkowski 2005: 171-173).

кацар

Вториот назив кој се употребува, исто така, доста често на македонскиот јазичен ареал е *кацар* (во 8 населени места, од кои во 3 конкурира со *бочвар*, а во 1 со *качар*) или варијантата *качар* (во 6 населени места, од кои во 3 конкурира со *бочвар*, а во едно со *кацар*). Овој назив многу поретко се употребува во јужните говори. Називот се изведува од *kada* (старословенското *kadъ*), со деминутивниот суфикс *-ca* > *kaca*. А од тука, пак, со наставката *-jar*, се добива формата *kačar* (Skok II, 1972: 12). Фасмер (II, 1967: 157) смета дека називот *кадъ*, *кадка* е заемка од грчкиот – *κάδιον*, *κάδος* со значење ‘врчва, стомна, кофа’ од староеврејското *kad*. Сп. повеќе кај Давкова-Ѓоргиева (2009: 190-192).

Од оваа основа, според материјалот кон картата од ОЛА, се изведуваат називи и во српските говори, во бугарските и во неколку руски говори, но со други суфикси.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Картата донесува преглед и анализа на македонските дијалектни називи за ‘чевлар’ врз фонот на истозначните називи на останатата словенска територија, опфатени со прашањето LSI 2017 ‘человек, который шьет и чинит обувь’, според *Прашалникоџ на ОЛА* (1965), а претставени на картата бр. 13 во *Лексичкиот џом VIII на ОЛА* од областа на професиите и општествениот живот (2003: 50-51).

На словенската територија наоѓаме три типа семантички (и морфолошки) конструкции чиј референт е ‘човек кој прави обувки’, зависно од тоа која информација е содржана во коренскиот (т. е. базичен) дел од конструкцијата; соодветната информација може да се однесува (а) на продуктот кој го создава дотичниот занаетчија, (б) на активноста која води кон создавањето на продуктот, (в) на супстанцијата/материјалот од кој се создава продуктот.

Македонските дијалектни називи сите спаѓаат во типот (а), кој впрочем доминира на словенскиот исток и југ, додека на словенскиот запад доминира типот (б).

Литературните називи за ‘чевлар’ во словенските јазици се: рус. *сапожник*, блр. *шавец*, укр. *швець*, пол. *szewc*, луж. *šewc/šejc*, слч. *obuvnik*, *šuster*, чеш. *švec*, *obuvnik*, слн. *čevljar*, хрв. *postolar*, *obućar*, срп. *обућар*, буг. *обуцар*, мак. *чевлар*.

Називите кои се застапени на македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовете на ОЛА, се: *кондурација*, *џаџучија* и *чевлар(ин)*.

кондурација

Називот *кондурација* е запишан во 12 населени места, т. е. точно во половина од истражуваните македонски пунктови. Сите тие, со исклучок на селото Плевна во Грција, на југоисток на денешната македонска јазична територија создаваат компактен ареал кој ја покрива речиси целата северозападна Македонија.

Овој назив претставува заемка од турското *kunduraci* (сп. Škaljić 1966: 425; Skok II, 1972: 234; Siatkowski 2005: 146), адаптирана со додавање на суфиксот *-(u)ja* карактеристичен за македонските *nomina agentis* од машки род, како и за машките сопствени имиња.

Надвор од границите на Македонија, називот *кондурација* го наоѓаме во неколку бугарски пунктови на

ОЛА, најчесто регистриран паралелно со називи од типот *обуштар*.

џаџучија

Називот *џаџучија* е регистриран во 5 населени места, од кои 4 на југоисток од денешната македонска јазична територија и 1 на југозападната периферија на таа територија; записите се во различна фонолошка форма: *џаџукчија*, *џаџучија*, *џаџучија*, *џаџучија*.

Овој назив претставува заемка од турското *rarişçi* (Škaljić 1966: 510) адаптирана со македонскиот суфикс *-(u)ja* (слично како во случајот *кондурација* – сп. погоре). Оваа заемка претставува балкански турцизам од персиско потекло (Skok II, 1972: 603) и се среќава и во други балкански несловенски јазици – грч. *παπούτσι* ‘обувки’, ром. *rarişi* ‘влечки’.

Надвор од македонската територија, називот *џаџучија* во материјалот на ОЛА го среќаваме и на бугарската дијалектна територија.

чевлар

Називот *чевлар* е запишан во 5, а *чевларин* во 2 населени места – сите тие претставуваат компактен ареал кој го опфаќа западниот дел на Егејска Македонија во границите на Грција, плус една енклава во јужниот дел на централна Вардарска Македонија. Записите се разликуваат по морфолошка структура – суфиксот *-ин* се појавува на јужната периферија – и по фонолошка структура во рамките на регуларните разлики меѓу фонолошките системи на дотичните населени места.

Македонското *чевлар* од *чевел*, *чевли* ‘обувки’, веројатно, води потекло од прасл. **čechlъ* ‘мантил, облека’ (SP II, 1976: 122; Siatkowski 2005: 142), чија етимологија се смета за неизвесна.

Називите од овој тип не ги среќаваме никаде, според материјалот на ОЛА, надвор од македонската територија.*

* Словенечкиот литературен назив *čevljar*, како и дијалектните варијанти на словенечката територија, претставуваат континуанти на прасл. **červъ* (SP II, 1976: 170).

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Картата донесува преглед и анализа на македонските дијалектни називи за ‘шивач, кројач’ врз фонот на истозначните називи на останатата словенска јазична територија, претставени на картата бр. 16 во *Лексичкиот џом VIII* на ОЛА од областа на професиите и општествениот живот (2003: 56-57), а опфатени со прашањето LSI 2021 ‘человек, который шьет одежду’, според *Прашалникој на ОЛА* (1965).

На словенската територија наоѓаме три типа семантички (и морфолошки) конструкции чиј референт е ‘човек кој шие облека’, зависно од тоа која информација е содржана во коренскиот (т. е. базичен) дел од конструкцијата. Соодветната информација може да се однесува (а) на активност која води кон создавање на саканиот продукт, (б) на тој што ја спроведува односната активност, или (в) на супстанцијата/материјалот од кој се создава продуктот. Македонските дијалектни називи спаѓаат во типот (б) што, веројатно, е поврзано со фактот дека се работи за туѓи заемки или поретко – во типот (а) кој инаку доминира на словенскиот запад и југ, додека типот (в) доминира на словенскиот исток.

Литературните називи за ‘шивач, кројач’ во словенските јазици се: рус. *портной*, блр. *кравец*, укр. *кравець*, пол. *krawiec*, луж. *krawc/šlodař*, слч. *krajčir*, чеш. *krejčí*, слн. *krojač*, хрв. *krojač*, срп. *krojač*, буг. *шивач*, *кројач*, мак. *шивач*, *кројач*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, регистрирани се пет називи: *џерзија*, *шивач*, *инајдер*, *кројач* и *франџорафџин*.

џерзија

Називот *џерзија* се појавува во 20 од вкупно 24 експлорирани населени места, практично низ целата македонска јазична територија.

Називот не покажува морфолошка диференцијација, додека фонолошкиот запис регистрира ситни разлики меѓу фонолошките системи на соодветните населени места. Тој претставува заемка од турското *terzi* ‘шивач’, кое потекнува од перс. *derzi* (в. Skok III, 1973: 462; Јашар-Настева 2001: 21). Овој назив на македонската територија е проширен со суфиксот *-(u)ja*, карактеристичен за повеќе македонски називи за професии од машки род.

Во материјалите на ОЛА, називот *џерзија* е регистриран единствено на македонската и на бугарската јазична територија. Најчесто, тој се појавува како единствен одговор, регистриран во даденото населено место, поретко паралелно со називите *шивач* или *инајдер*, еднаш паралелно со *кројач*.

шивач

Називот *шивач* е запишан во 5 населени места, 4 во југоисточниот дел на македонската јазична територија и 1 на југозападната периферија. Само еднаш, *шивач* е регистриран како единствен одговор, три пати покрај него е регистриран *џерзија* и еднаш *инајдер*.

Називот е дериват од глаголот *шие*, додека глаголската основа ја проширува суфиксот *-ач*, карактеристичен за *nomina agentis*. Македонското *шие* го континуира прасл. **šiti* (Derksen 2008: 487), чии истозначни паралели се наоѓаат во балтичките, литв. *siūti*, латв. *šūt*, како и во други ие. јазици – лат. *suere*, стинд. *sīvyati* итн. Нивното потекло се лоцира во индоевропскиот корен **siū-* (Skok III, 1973: 396).

Освен на македонската територија, *шивач* во материјалите на ОЛА се појавува и во низа пунктови во западна Бугарија. Спорадично, деривати од истиот корен наоѓаме и на словенскиот исток.

инајдер

Називот *инајдер* е регистриран во 5 населени места, при што во два како единствен одговор и во три покрај *џерзија* или *шивач*. Три од тие населени места се лоцирани во северниот, два во јужниот дел на македонската јазична територија.

Овој назив претставува заемка од нвгерм. *Schneider*.

Освен на македонската територија, оваа германска заемка се појавува и на српската јазична територија, како и на словенечката и на хрватската – каде што се регистрира како доста постара заемка, од срвгерм. *snidaere*, *snider* (в. Siatkowski 2005: 134).

кројач

Во едно населено место на македонската територија, покрај *џерзија* наоѓаме запис *кројач*, дериват од

глаголот *крои*, кој води потекло од прасл. **krojiti* ‘одделува, крои’ (сп. ЭССЯ XII, 1985: 180-182; Skok II, 1972: 207-208).

Називи од истиот корен се релативно чести во западниот дел на јужнословенската територија, а доминираат на словенскиот запад.

франџорафџин

Во едно населено место покрај *џерзија*, регистриран е називот *франџорафџин*. Се работи за грчка заемка – *φραγγορραφτης* (сп. Siatkowski 2005: 137), навлезена во македонскиот преку ароманската форма *franguarafiu*.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Предмет на анализа е картата на која се претставени македонските дијалектни називи за ‘готвачка’, врз фонот на истозначните називи на останатата словенска територија, опфатени во прашањето Sl 2035 ‘женщина которая готовит еду’, според *Прашалникој на ОЛА* (1965), и обработени во картата бр. 22 од *Лексичкиот џом VIII на ОЛА* од областа на професиите и општествениот живот (2003: 69).

Литературните називи за ‘готвачка’ во словенските јазици се: рус. *кухарка*, блр. *кухарка*, укр. *кухарка*, *куховарка*, пол. *kucharka*, луж. *kucharka*, слч. *kuchárka*, чеш. *kuchařka*, слн. *kuharica*, хрв. *kuharica*, срп. *куварица*, буг. *готвачка*, мак. *џоџвачка*.

Картата донесува анализа на македонските дијалектни називи за лице – најчесто жена – која подготвува храна. Секако за минатото, периодот по распаѓањето на прасловенската јазична заедница – а токму тој период е во фокусот на вниманието – ‘готвачка’ не може да се смета за назив на професија; таа е домаќинка која подготвува храна за своето семејство. За називи на професии може да се зборува во однос на готвачи и/или готвачки вработени во ресторани, хотели и сл., а тоа не е предмет на интерес.

Материјалите на ОЛА сведочат дека на целата словенска јазична територија доминира еден структурен тип на називите за готвачка, во семантичката и морфолошка (зборообразувачка) база, т. е. во коренот, вградена е информацијата која се однесува на активноста на подготвувањето на храната. Соодветните називи се деривирале од основите на прасловенските глаголски форми **variti* ‘вари, готви’ (Derksen 2008: 512) и **gotoviti* ‘готви, подготвува’ (ЭССЯ VII, 1980: 69-70) или – најчесто – од германската заемка **kuxati* < ствгерм. *kochōn* (Boryś 2008: 271).

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовете на ОЛА, се среќаваат неколку типа називи за ‘готвачка’: *џоџвачка*, *аичика*, *куќница* и *раџајца*.

џоџвачка

Називот *џоџвачка* е запишан во шеснаесет населени места на македонската дијалектна територија, распоредени низ целата територија. Називот редовно претставува един-

ствен одговор добиен од даденото населено место, не конкурира со ниеден друг.

Станува збор за дериват од глаголот *џоџви*, кој доаѓа од прасл. **gotoviti* ‘готви, подготвува’ и се поврзува со прасловенската придавска форма **gotovъ* ‘комплетен, завршен, подготвен’ (сп. ЭССЯ VII, 1980: 70-72; Boryś 2008: 175). Основата е проширена со суфиксот *-ач*, карактеристичен за *nomina agentis*, и феминативниот суфикс *-к-* (< *-ък-*) и наставката *-а*.

Сопред материјалите на ОЛА, на пошироката словенска јазична територија, називот *џоџвачка* се појавува во повеќе пунктови на бугарската дијалектна територија. Освен тоа, назив деривиран од истиот корен е регистриран во еден пункт на српската дијалектна територија во близина на македонската граница.

аичика

Називот *аичика* се среќава во шест населени места на македонската дијалектна територија запишан во различни фоно-морфолошки варијанти (*аиочија*, *аиочица*).

Називот претставува адаптирана заемка на тур. *aşçi* ‘готвач’ – форма којашто е позајмена и во турскиот јазик од перс. *āš* ‘јадење, подготвена храна’ (Škaljić 1966: 102).

На пошироката словенска јазична територија, според картата на ОЛА, називи од истото потекло се среќаваат во повеќе пунктови на бугарската и во еден пункт на српската дијалектна територија.

куќница

Називот *куќница* (во запис *куџњица*) се среќава во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Називот е изведен од прасл. **kŕtja* ‘дом, куќа’, мак. *куќа* (в. ЭССЯ XII, 1985: 70-74). Шатковски (Siatkowski 2005: 247) приведува слични формации и на српската и бугарската територија со примарно значење ‘домаќинка’, додека вторично ‘готвачка’. За асоцијацијата со ‘домаќинка’ веќе стана збор погоре во текстот.

раџајца

Називот *раџајца* се јавува во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Како интерпретација, најприфатлива е претпоставката на Шатковски (Siatkowski 2005: 248) дека називот произлегува од формата **ortajica* со општо значење ‘селанка’, сп. и прасл. **ortajъ* ‘орач, земјоделец, селанец’ (ЭССЯ XXXII, 2005: 209-211). Овие форми претставуваат деривати од основата на прасл. глагол **orati* ‘ора’, чии паралели се среќаваат и во балтичките – литв. *árti* ‘ора, обработува’, латв. *ārt* – исто, но и во други индоевропски јазици – лат. *arāre*, стгрч. *ἀρόω* – со истото значење (ЭССЯ XXXII, 2005: 106-109; Derksen 2008: 372-373).

Претставената анализа го потврдува појдовниот коментар дека ‘готвачка’ тешко може да се толкува како стар дијалектен назив за професија.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Во оваа карта се обработува прашањето од *Лексички-оџи џом VIII* на *Оџиџословенскиоџи линџвисџички аџлас* (ОЛА) од областа на професиите и општествениот живот, кое се однесува на називите на ‘овчар’ во словенските дијалекти. Називите за *овчар* се предмет на обработка на прашањето Sl 2036 ‘пастух, человек, пасущий скот’, според *Прашалникоџи на ОЛА*, а се обработени во картата бр. 23 (2003: 70-71).

Литературните називи за ‘пастир, овчар’ во словенските јазици се: рус. *пастух*, блр. *пастух*, укр. *пастух*, пол. *pasterz*, луж. *pastyr*, *pastyř*, слч. *pastier*, чеш. *pastýř*, слн. *pastir*, хрв. *pastir*, *čoban*, *čobanin*, срп. *џасџир*, *чобанин*, буг. *пастир*, *овчар*, мак. *џасџир*, *овчар*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовете на ОЛА, се izdelуваат следните називи чиј референт е ‘пастир, овчар’: *овчар*, *џасџир*, *чобан* и *крџар*.

овчар

Едниот од двата назива кои најмногу се употребуваат во македонскиот јазичен ареал, *овчар*, т. е. ‘човек кој чува животни, овчар’, е изведен од називот што го означува животното со суфиксот *-ar-ъ*. Се јавува како одговор во десет населени места распоредени низ целата јазична територија, а само во едно конкурира со два други називи.

Овој тип на назив, според материјалите на ОЛА, не е распространет на пошироката словенска територија. Се јавува главно на југ, најмногу во македонските говори, а го има и во бугарските и во неколку српски и хрватски говори. Иако се однесува само на еден вид животно, тој се употребува како општ назив за човек што чува животни, што е одбележано и во коментарот кон картата во *Оџиџословенскиоџи линџвисџички аџлас*.

џасџир

Вториот најзастапен назив е *џасџир*. Како и првиот, се јавува како одговор во вкупно десет населени места, само во едно заедно со уште два назива. Овој назив е покарактеристичен за западните говори, на исток се јавува само на едно место, во Берово, а и во јужните се јавува исто така само во едно (Кронцелево). Овој назив се

поврзува со глаголот *pāsti*, кој претставува индоевропски, сесловенски и прасловенски земјоделски термин, *pascere*, без паралели во балтичката група. Првобитното значење му било ‘чување стока’, а ова значење е зачувано и во општословенските и прасловенски именки **pāstīr – џасџир*. (Skok II, 1972: 614). И Фасмер (III, 1971: 214-215) го поврзува овој назив со глаголот *pasti*.

Материјалите на ОЛА покажуваат дека на словенската територија, најпродуктивен е коренот поврзан со глаголот *pasti*, кој функционира практично на целата словенска територија, се разбира, во различни варијанти, со различни суфикси.

чобан

Во две населени места на крајниот југозападен јазичен ареал се употребува називот *чобан*, а во други три кои се наоѓаат исто така на периферија – југоисток – *чобанин*. Овој назив претставува балкански турцизам од персиско потекло, перс. *šubān* покрај *šobān* > тур. *çoban* од областа на овчарството. Персискиот збор е сложенка, чијшто втор дел *-ban* значи ‘стражар’ (Skok I, 1971: 332; исто и Škaljić 1966: 178; Siatkowski 2004: 54).

Овој назив според материјалите од обработуваната карта во ОЛА, надвор од македонската јазична територија се среќава уште само на југ – во српските, неколку хрватски и бугарски населени места.

крџар

Како одговор во само едно населено место, Дихово, се јавува називот *крџар*. Овој назив не функционира како единствен, туку конкурира со два други – *џасџир* и *овчар*. Неговото потекло е тесно поврзано со *čreda*, назив кој се користи во хрватските, па и некои словенечки говори, со значење *сџаџо џовеџа*, *крџо*. Според Скок, зборот е потврден само во западните хрватски делови, а во источните српски, тој е истиснат од *крџо* и *сџаџо*. Зборот е индоевропски и балтословенски (**kerdā*), општословенски од прасловенскиот период, како овчарски термин. Потврден е во литванскиот – *(s)kerdžius* ‘овчар’, изведен од **kerdā* ‘грив’. Постојат споредби и во санскритот – *śārdhas* ‘стадо, чета’. Сепак, потеклото на овој назив не е сосема јасно, понатаму, исто така кај Скок, се вели дека е тешко да се објасни љ во **kьrdь* покрај **kerdā*, постои мислење дека

krd(o) е заемка од гот. или ствгерм. *kortar* ‘стадо’, но за можноста за словенската варијанта **kьrdь* говори келт. *cordd*. Според тоа, тој смета, дека е најверојатно мислењето на Брикнер (Brückner 1957) дека *krd* е варијанта од *čreda*, како што е на пример полското *kwiat* наспрема *cvijet*. *Krdo* уште се споредува и со арапското *herde* < ие. **skьdhis*, литванското *(s)kerdžius* ‘овчар’ (Skok II, 1972: 337-338).

Формата *крџо*, односно *крџар*, според материјалите на ОЛА, се употребува само во македонскиот (од истата основа и во еден полски пункт), додека другата форма *čreda*, се јавува и во хрватските говори, еден словенечки, но и пошироко на север, во некои украински пунктови.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Во овој текст ќе биде обработено едно прашање од *Лексичкиот VIII џом на Ойшисловенскиот лингвистички аџлас* (ОЛА) од областа на професиите и општествениот живот. Имено, се работи за називите за ‘тетратка’ во словенските дијалекти, т. е. во пунктовите опфатени во ОЛА – околу 850 населени места на целата словенска територија. Називите за *џеџрајка* се опфатени во прашањето L 2082 ‘тетрадь’, според *Прашалниот на ОЛА*, а се обработени во картата бр. 35 во *Лексичкиот џом VIII на ОЛА* (2003: 103).

Литературните називи за ‘тетратка’, кои се среќаваат во словенските јазици се следниве: рус. *тетрадь*, блр. *сшытак*, укр. *зошит*, пол. *zeszyt*, луж. *zešiwk*, слч. *písanka*, чеш. *sešit*, слн. *zvezek*, хрв. *bilježnica*, *teka*, срп. *свеска*, буг. *тетрадка*, мак. *џеџрајка*.

На македонскиот јазичен ареал, според пунктовите на ОЛА, се izdelуваат следниве називи: во 16 пункта се среќаваат единични и двојни форми од типот: *џеџрајка џеџр’ајка*, *џџр’ајка*, *џџр’ајка*, *џџр’ај...*, во 4 пункта на јужните говори се среќава формата *џеџџер*, во 4 пункта се среќава називот *џисанка*. Три од тие пунктови се наоѓаат во западните периферни говори.

џеџрајка

Лексемата *џеџрајка* го води своето потекло од старогрчкиот *тетрадион* со значење на ‘четвртина од пергамент’, според *тетрас* – четири. Според Фасмер (1986) формите од овој назив во рускиот јазик се сретнуваат уште од XI век. Истиот случај го имаме и во македонскиот и бугарскиот каде формата *џеџрајка* се појавува при директниот контакт со грчката култура. Според грчкото *тетрадион*, во латинскиот се јавува називот *quaternii* (група од четири), за потоа преку вулгарнолатинското *quaternus* (лист превиткан/составен од четири дела) да се рашири во романските јазици: итал. *quaderno*, шпан. *cuaderno*... како и франц. *cahier*, англ. *quire*.* Токму под француското влијание, според формата *cahier*, во полските дијалекти и во дел од белоруските се јавува формата *kajet*. Така, би можеле да заклучиме дека во оваа сфера на лексиката, грчкото и латинското влијание биле големи и, иако по различни патишта, од аспект на семантичката мотивација можеме да кажеме

дека, на пример, македонскиот назив (*џеџрајка*) и полскиот назив (*kajet*) имаат иста семантичка нишка во однос на соодветните називи.

Називите од типот: *t’etrad’*, *t’etrat’*, *t’etratka*, и други фонетски варијанти покрај на македонската, се среќаваат на бугарската територија, потоа на целата руска територија каде што освен овој, нема ниту еден друг назив. Истата лексема со формите *c’itrac’*, *c’etrac’* и сл. го зафаќа најголемиот дел од белорускиот дијалектен ареал, а преку соодветните фонетски варијанти (*tetrad’*, *t’itrad’*...) се распростира на мали делови од украинската територија.

џеџџер

Називите од типот *џеџџер* се јавуваат во неколку македонски пункта на грчка територија. Се работи за балкански турцизам **defter* која има грчко потекло – *διφθέρα* со основно значење ‘штавена кожа’ (Skok III, 1973: 451). Иако називите за ‘тетратка’, чија семантичка мотивација се темели на материјалот врз кој се пишува се доста ретки, сепак тие се доста интересни во однос на укажување на етапите на развојот на човековата писменост.

џисанка

Називот *џисанка* се јавува во еден пункт во скопско-црногорските говори (Љубанци), како и во три пункта во западно периферните говори. Покрај на македонската територија, форми од овој назив се среќаваат и на словачката, словенечката и српската територија. Семантичката нишка ‘намена на тетратката’ се пројавува и во формата *propis* која ја има во неколку унгарски и војводински пунктови. Според етимолошката анализа, и двете форми се изведени од општословенскиот глагол **pisati* (Skok I, 1971: 662). Слична е и мотивацијата на хрватскиот назив *bilježnica* кој потекнува од турското **beleg* (Skok I, 1971: 150). Тука може да ја подведеме и формата *škripta* која се јавува во западниот дел на словачката територија, а потекнува од латинското **scripta*, < **scribere* ‘пишува’. Од ова, повторно можеме да заклучиме дека оваа семантичка нишка ‘нешто во коешто се пишува’ имала голем удел во деривацијата на соодветните називи на голем дел од словенската дијалектна територија.

Други називи на словенската територија

Според географската дистрибуција и етимолошката анализа, на словенската дијалектна територија се јавуваат

голем број називи кои се поврзани со семантичката нишка ‘тетратка составена по пат на шиене/врзување’. Тука, пред сè, би ги вброиле формите од типот: *zošyt*, *šytak*, *zešyt*, *sešit* и сл., кои се среќаваат на голем дел од украинската територија, на делови на белоруската, на целата полска и чешка територија. Сите тие потекнуваат од општосл. глагол **šiti*, **šijō* и префиксот **sъ-* (Skok I, 1971: 396; Brückner 1985: 560) што наведува на тоа дека ‘тетратката’ била составена преку шиене на листовите. Слична е мотивацијата на формите од типот: *zvezek*, *svjeska*, *sveska* кои се јавуваат на словенечката, црногорската и српската територија. Имено, овие форми потекнуваат од општосл. глаголска основа **vez-* и префиксот **sъ-* (Skok I, 1971: 583) што повторно ни укажува на начинот на изработка на тетратката, овојпат преку ‘врзување’. Слична е и семантичката мотивација на формите *heft*, *hefta*, кои се јавуваат на лужичката и во делови од полската територија (кашупските пунктови). Оваа форма е преземена од германскиот назив за тетратка – *Heft*, чие потекло е од глаголот *heften* – ‘да се спои, да се зацврсти нешто’. Според горенаведеното, начините на кои се составувале листовите во форма на тетратка претставуваат богато семантичко јадро за изведување на овие називи во словенските дијалекти.

Од овој приказ на географската дистрибуција и од анализата на семантичката мотивација на називите за ‘тетратка’ во македонските и во словенските дијалекти (според материјалите на ОЛА), може да се заклучи дека словенските јазици, во рамките на лексиката од материјалната култура и писмената традиција црпеле длабоко од своето јазично наследство. Називите со кои се опишува начинот на кој е направена тетратката (со шиене, врзување, зацврстување) се широко распространети во словенските дијалекти (Полска, Чешка, Словенија, Србија...). На нешто помала територија се распространети и називите кои ја опишуваат намената на тетратката (средство во кое се пишува). На дел од словенската територија, иако географски раздвоени (Русија, Белорусија, Украина – наспрема Македонија) се распространиле називите наследени од грчката цивилизација, а на другиот дел (Полска) се распространиле истите називи, но наследени од римската цивилизација.

Така, анализата на семантичката мотивација на називите за *џеџрајка* во словенските дијалекти во рамките на ОЛА, ни укажува на распространетоста и богатството на семантичките јадра во словенските дијалекти/јазици. Исто така, оваа анализа ни укажува и на тоа дека лексичката разновидност не зависи само од јазичното наследство туку и од други, цивилизациски и културни околности.

* *Webster's New World College Dictionary*, 2010.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Во оваа легенда е обработено прашањето ‘молив’ од *Лексичкиот ѝом VIII* на *Оѝиѝословенскиот ѝинѝви-сѝиички аѝѝлас* (ОЛА) од областа на професиите и општествениот живот. Имено, се работи за називите за ‘молив’ во словенските дијалекти, т. е. во пунктовите опфатени во *ОЛА* – околу 850 населени места на целата словенска територија. Називите за ‘молив’ се опфатени во прашањето L 2083 ‘карандаш’, според *Прашалниот ѝом VIII* на *ОЛА* (2003: 105).

Литературните називи за ‘молив’ кои се среќаваат во словенските јазици се следниве: рус. *карандаш*, блр. *аловак*, укр. *оливець*, пол. *ołówek*, луж. *wołojnik*, слч. *ceruzka*, чеш. *tužka*, слн. *svinčnik*, хрв. *olovka*, срп. *оловка*, буг. *молив*, мак. *молив*.

Во рамките на дијалектната географска дистрибуција, на македонската јазична територија опфатена со 24 пункта на ОЛА, се среќаваат следниве називи: *молив*, *ѝлајваз*, *калем* и *кондил*.

молив

Називот *молив* се среќава во 13 македонски пункта, како единичен назив, и уште во 6 пункта, како двоен назив. Тој е распространет во централните македонски говори, а доминира во источните и јужните македонски говори претставени преку пунктовите на ОЛА. Самиот назив потекнува од грчкото *μολύβι*, од кој потекнува називот за хемискиот елемент *молибден*. Грчкиот назив *μολύβι* покрај ‘молив’ значи и ‘олово’. Како што може да се види од литературните називи, а и од картата бр. 36 на ОЛА, во скоро сите словенски јазици доминираат лексемите кои во себе го содржат соодветниот назив за олово. Кај сите овие форми, всушност, се работи за називите за графит, кој долго време бил сметан за дериват на оловото и, всушност, поради таа научна забуна, повеќето називи на средства за пишување го содржат поимот ‘олово’. Таков е случајот и со туѓите називи во другите словенски дијалекти каде што се јавуваат формите од типот *bleistift*, *bleifeder*..., изведени од германското *'blei'* (= олово).

Графитот, уште при неговото откритие во 1564 година, токму поради мекоста и црната боја, бил наречен ‘црно олово’, односно *plumbago*, според латинскиот назив за олово – *plumbum*. Дури по два века, во 1789 година е преименувано во графит (од грч. *γράφω* – пишувам) и е утврдено дека се работи за различни хемиски елементи, т. е. дека графитот припаѓа на јаглородните алотропи како јагленот и дијамантот, додека молибденитот и оловниот сулфид (*galena* се различни меки црни минерали. Токму т.н. *бело олово* (PbCO₃), всушност, се употребувало во изработка на пигменти кои се користеле во уметноста и козметиката.

ѝлајваз

Називот *ѝлајваз* со фонетските варијанти *ѝлавјаз(с)* и *ѝлавез(с)*, се среќава во вкупно 6 македонски пункта од кои во 3 како поединечен и во 3 како двоен назив. Овој назив доминира во северните и во периферните западни говори. И тука се работи за слична ситуација како со називот *молив*, но не се работи за научна забуна во однос на графитот, туку за употребата на оловните деривати, кои се употребувале за изработка на бел пигмент во сликарството и во козметиката. Овој оловен карбонат (PbCO₃) е наречен ‘бело олово’, а латинскиот назив е *cerussite*. Во македонските дијалектни пунктови, претставени преку ОЛА, овој тип називи (*ѝлајвас/ѝлавјас*, *ѝлавез*), всушност, се заемки од германскиот назив за ‘бело олово’ – *bleiweiss*. Слични називи (*blajvas*, *plajvaz*, *plajbez*, *klajbez plevajs*), изведени од германското *bleiweiss* се среќаваат и во неколку чешки пунктови, потоа на голем дел на словачката територија, во неколку словенечки пунктови, а исто така се среќаваат и во голем дел на хрватската, босанската и српската дијалектна територија. Според латинскиот назив за ‘бело олово’, во оваа група можеме да ги сместиме и формите кои се среќаваат на чешката територија: *ceruska*, *ceruza*.

Двата погорни називи би можеле да ги подведеме под две семантички мотивациони нишки. Едната се однесува на т.н. **црно олово**, односно графитот, а другата се однесува на оние форми кои потекнуваат од називите за вистински оловни деривати од типот на т.н. **бело олово**.

калем

Називот *калем*, со фонетска варијанта *калам*, се среќава во три македонски пункта во западните периферни говори. Се работи за многу стар назив, кој се сретнува и во персиските и во турските јазици, а потекнува од старогрчкото *καλάμι* со пошироко значење на *ѝрска*, *врвче*. Тоа покажува дека ова е едно од постарите средства за пишување и може, по својата семантичка мотивација, да се поврзе и со англиското *pencil*, кое потекнува од латинскиот збор *peniculus* – деминутив за *оѝашка*, *врвче*.

кондил

Називот *кондил* се среќава во два македонски пункта на крајната југозападна дијалектна територија, преставена според поделбата на ОЛА. Овој назив потекнува од грчкото *κονδύλι*, кое покрај значењето ‘молив’, во анатомијата го содржел и значењето на ‘зглоб’, а исто така има и значење на ‘нешто испакнато/врвче’.

Во овие случаи, со називите од типот *калем* и *кондил*, се работи за друг тип на семантичка мотивација, односно мотивацијата е дека се работи за ‘зашилено/остро средство за пишување’. Такво средство се употребувало пред да се појават средствата за пишување, базирани на олово и/или графит.

Сето ова покажува дека лексичката разновидност не е само производ на системскиот развој на лексиконот, туку често семантичките импулси доаѓаат од надворешни фактори, а пред сè од цивилизациските/општествените и културните влијанија.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Во оваа легенда е обработено прашањето L 2084 ‘чернила’, според *Прашалникоѝ* на *Оѝшѝословенскиоѝ линѝвисѝички аѝлас*, во кој се опфатени одговори од околу 850 населени места на целата словенска територија. Називите за *масѝило*, според овој *Прашалник*, се претставени на картата бр. 37 во *Лексичкиоѝ ѝом VIII* на ОЛА (2003: 111). Во понатамошниот текст ќе биде разгледана географската дистрибуција на овие називи на словенската територија, а преку етимолошката анализа ќе биде претставена и семантичката мотивација на соодветните називи.

Литературните називи за ‘мастило’ кои се среќаваат во словенските јазици се следниве: рус. *чернила*, блр. *чарніла*, укр. *чорнило*, пол. *atrament*, луж. *čornidlo/tinta*, *tinwa*, слч. *atrament*, чеш. *inkoust*, слн. *črnilo*, хрв. *tinta*, *crnilo*, срп. *масѝило*, буг. *мастило*, мак. *масѝило*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовете на ОЛА, се izdelуваат следните називи чиј референт е ‘мастило’: *масѝило*, *мурукуѝ/муреке*, *милан/мил’ан*, *каламар*, *боја*.

масѝило

Називот *масѝило* е доминантен на македонската дијалектна територија и е застапен во 15 пунктови. Лексемата *масѝило* потекнува од прасл. форма **mast* со значење на ‘боја’, а заедно со *maslo* (oil) се изведени од прасл. глаголска основа **maz-* ‘mazati – мачка’ (Skok I, 1971: 383; ЭССЯ XVIII, 1993).

Според анализираната карта на ОЛА, називите, изведени од истата основа доминираат, покрај на македонската, и на бугарската, на црногорската и на српската дијалектна територија, со што создаваат еден поголем ареал на јужно-словенската јазична територија.

муреке/мурукуѝ/мурак

На македонска дијалектна територија, претставена преку картата на ОЛА, во неколку пункта се среќаваат и формите *муреке*, *мурукуѝ*, *мурак*. Се работи за три пункта од западните периферни говори: Теарце, Вруток и Радожда. Називите *муреке*, *мурукуѝ*, *мурак*, потекнуваат од турскиот назив за мастило *mürekker* и претставуваат балкански турцизам од арапско потекло *muräkkäb* ‘составен, мешан’ (Skok I, 1971: 485). Се среќава и во Босна, Косово, Бугарија и Албанија.

мелан

Во јужните македонски пунктови на територијата на Р Грција – Кронцелово, Висока, Секавец и Плевна, се јавуваат разни фонетски варијанти од називот *мелан* (*мил’ан*, *мел’ан*, *мил’ан*). Формата *мелан* води потекло од грчкото *μελάνι* и го има основно значење на ‘мастило’.

каламар

Називот *каламар* се среќава само во еден пункт на крајниот југозапад во пунктот Тиолишта. Се работи за дериват од лексемата *калем* и најчесто означува ‘сад за мастило’. Лексемата *каламар* е од грчко потекло – *καλαμάρι* со значење ‘лигна’ кое е изведено од постарото значење на ‘сад за мастило’. Инаку, овој назив е во тесна врска со грчкото *καλάμι* со пошироко значење на ‘трска, врвче’.

Семантичка мотивација

Доколку ја погледнеме картата која ја отсликува целата словенска територија, прикажувајќи ги различните називи за ‘мастило’, може да ја забележиме компактната на ареалите и според културните влијанија, кои во себе ја носеле и соодветната семантичка мотивација. Така, називите за ‘мастило’ во словенските дијалекти може да ги подведеме под неколку семантички нишки. Во сите семантички нишки се провлекува основната семантичка мотивација ‘боење, мачкање’, како и ‘боја’ и видови на боја.

1. ‘мачка, бои’

Првобитната употреба на ‘мастилото’ не била поврзана со пишувањето туку со можноста на одреден материјал да се ‘намачка’ нешто, да се ‘обои’ нешто. Оттаму и поврзувањето на ‘мачкањето’ со подоцнежната употреба на одредени течни супстанции за пишување. Под оваа семантичка нишка би можеле да ги подведеме називите од типот: *масѝило* (од **mazati*), и *tinta*. Како што веќе наведовме, едниот поим потекнува од прасл. **mazati* со основно значење ‘мачка, намастува’, а другиот (*tinta*) потекнува латинското *tingō*, *tingere* со значење ‘бои’. Тука на некој начин би можеле да ги подведеме и формите *муреке*, *мурукуѝ* со потекло од *muräkkäb* ‘составен, мешан’.

2. ‘црна боја’

Употребата на црн пигмент, односно црна боја за пишување е една од оние семантички мотивации кои, иако преку различни називи, се распростираат на поголемата европска територија. Така, најраспространетите називи на источнословенската територија, а делумно и на другата словенска територија, се називите од типот: *чернило*, *чернила*, *črnilo*, *crnilo*, кои потекнуваат од прасл. и балтосл. придавка

**сѣтъ*). Истата семантичка мотивација е присутна и кај називите од типот: *аѝпраманѝ*, *atrament*, кои потекнуваат од лат. назив *atramentum* кој е изведен од *ater* ‘црн, темно обоен’. Воведувањето на *чернила*, *чернило*, за ‘мастило’ во словенските јазици мотивирано според латинскиот назив *atramentum*.

3. ‘црвена боја, оган’

Освен црната боја, како основна боја за мастилото, во јазиците се распространиле и називи кои се изведени од ‘темно црвена боја, изгорена боја’, која се користела како мастило. Во оваа семантичка нишка би ги вброиле називите од типот: *inkost*, *inkast*, *inkoust*, *ingjustri*, кои се среќаваат на словенската територија, како и соодветните називи во другите јазици: *ink* во англискиот, *encre* во францускиот и *inchiostro* во италијанскиот. Сите овие називи потекнуваат од лат. *encaustum* со значење на ‘пурпурно или црвено мастило’, кое се употребувало од страна на римските императори за потпишување на официјални документи. Иако тој тип мастило се користел првенствено за официјални документи, во текот на историјата го проширил своето значење.

Во однос на географската дистрибуција, компакните ареали на словенската територија, покрај јазичната ја отсликуваат и културната историја на соодветните народи. Може да се заклучи дека одредени словенски јазици, во рамките на лексиката од материјалната култура и писмената традиција, црпеле длабоко од своето јазично наследство. Така, на најголема територија се застапени називите од типот *чернило*, *чернила*, *crnilo* и *mastilo* кои водат потекло до прасловенскиот јазичен слој. На другите ареали, каде се среќаваат називите од типот *аѝпраманѝ*, *atrament*, *inkost*, *inkast*, *inkoust*, *ingjustri*, *tinta*, доаѓаме до сознанија дека културните влијанија имале примарна улога за навлегувањето на овие поими во соодветните јазици.

Анализата на семантичката мотивација на називите за *масѝило*, ни укажува на распространетоста и богатството на семантичките јадра, развивани во текот на историјата на цивилизациите. Исто така, оваа анализа ни укажува дека цивилизациските и културните фактори претставувале најсилни семантички импулси при изборот на соодветната лексема. Така, на пример, иако на полската територија од една страна имаме туѓ назив (*atrament*), а на руската, белоруската и украинската го имаме називот *чернила*, семантичката нишка која ги поврзува е идентична, а тоа е значењето на ‘црна боја’. Со вакви, понатамошни анализи на лексиката, од доменот на културолошката сфера, може да се дојде и до повеќе интересни сознанија за културната и јазичната традиција на словенските народи.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Во оваа легенда ќе биде обработено едно прашање од *Лексичкиот VIII џом на Ойшџословенскиот лингвистички аџлас (ОЛА)* од областа на професиите и општествениот живот. Имено, се работи за називите за ‘крадец’ во македонските пунктови опфатени во ОЛА – 24 пунктови од околу 850 населени места на целата словенска територија. Називите за *крадец* се опфатени во прашањето L 2153 ‘человек, который крадет’ вор – kradljivac, lupež, lopov, tat – złodziej, според *Прашалниот на ОЛА*, а се обработени во картата бр. 55 во *Лексичкиот џом VIII на ОЛА* (2003: 143).

Литературните називи за ‘крадец’ кои се среќаваат во словенските јазици се следниве: рус. *вор*, блр. *зłodзей*, укр. *зłodий*, *кpadий*, пол. *złodziej*, луж. *raduch/zložej*, слч. *zlodej*, чеш. *zloděj*, слн. *tat*, хрв. *kradljivac*, *tat*, *lopov*, срп. *лојов*, *кpadљивац*, буг. *крадец*, мак. *крадец*.

На македонската дијалектна територија, според пунктовете на ОЛА, кај називите за ‘крадец’ се јавува голема разновидност. Најчесто се јавуваат двојни називи (како словенски, така и позајмени). Најзастапена е лексемата *арамџа* (21 пункт), потоа *крадец* (со формите: *кpadач*, *кpadеш(ж)*, *кpadло*, *кpadачин*), во 10 пункта, и лексемата *ајдук*, *ајдуџин*, во 4 пункта.

арамџа

Како што спомнавме, најраспространета лексема на македонска дијалектна територија е лексемата *арамџа*. Таа се среќава во 21 пункт како единичен или двоен назив на целата јазична територија на Македонија и секако во македонските говори во Егејска Македонија – Република Грција. Тука се работи за балкански турцизам од арапско потекло (Skok I, 1971: 656) со основната форма ‘haram’ (недопуштено, забрането, незаконско). Формата (*h*)*aramija* е нотирана уште во 16 век, со значење слично на *ајдук*. Се среќава и на косовската територија, потоа во ароманскиот и во албанскиот со преземена форма директно од турскиот – *harami* и исто, со значење на *злочинец*, *крадец*.

Според анализираната карта на ОЛА, називот, изведен од турското *haram*, се јавува само во еден пункт на бугарската јазична територија, според ОЛА, и тоа во Ореховец (п. 850) во Серската Област во Р Грција.

крадец

Лексемата *крадец* со своите варијанти (*кpadач*, *кpadеш(ж)*, *кpadло*, *кpadачин*) е единствена лексема од словенско потекло која се јавува за означување на ‘крадец’ на македонската дијалектна територија, според ОЛА. Навлегувајќи во етимологијата на *krade/krasti* може да се установи дека се работи за сесловенски и прасловенски глагол. Според Скок (Skok, 1971), овој збор може да се поврзе со старогрчкото **klepsī* од кое потекнува интернационализмот *клеџџоман*, *клеџџоманија*. Исто така, интересни се и споредбите со балтичките јазици, кои може да наведат на значењето на прасловенскиот глагол. Имено, во латвискиот се среќава глаголот **kra* со значење: ‘стекнува, собира, става на куп’. Скок смета дека прасловенскиот корен има сличности и со грчките *κρύπτη* – ‘крипта’ и со *κρύψει* – ‘крие’. На тој начин, може да се повлече етимолошка паралела меѓу *кpadе* и *крие*.

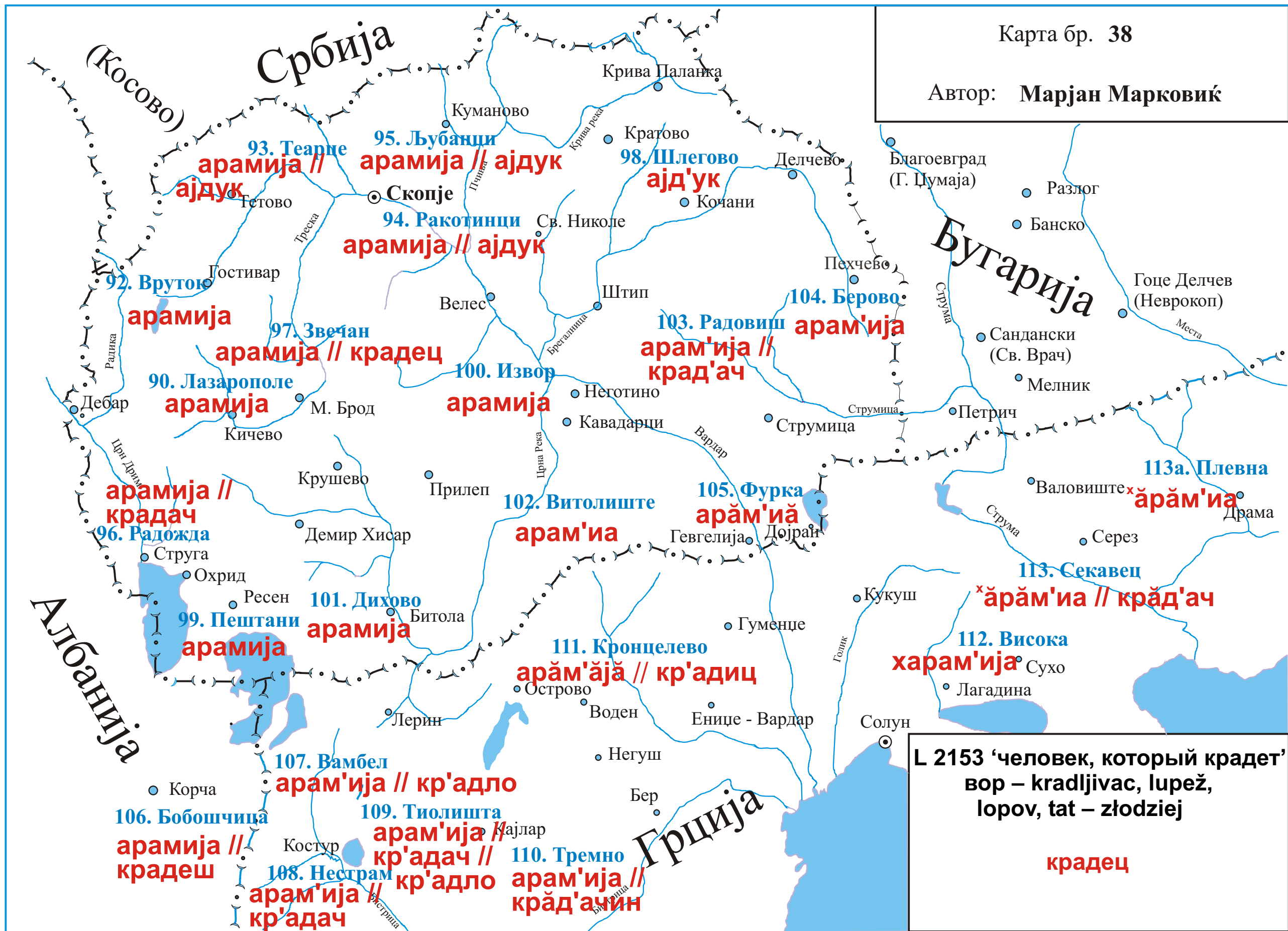
Според анализираната карта на ОЛА, називите, изведени од истата основа, преовладуваат на бугарската јазична територија, во неколку пункта на српската јазична територија, а се среќаваат и на хрватската и словенечката јазична територија.

ајдук

Лексемата *ајдук* со значење на ‘крадец’ се среќава во 4 македонски пункта, кои се распределени во северните македонски говори. Тука се работи за балкански турцизам кој потекнува од формата *haydud* во турскиот. Но, поинтересно е тоа дека овој збор не е турски, туку во турскиот навлегол од унгарскиот. Имено, првобитното значење на унгарското *hajdu* е ‘платен војник на турската граница во војната против Турците’. Од тоа, основно значење, подоцна се рашириле значењата за *разбојник*, *крадец*; во Војводина има значење на *чеџник*, *унгарски џеџак*, *војник*. *судски служа* и сл. На Балканот зборот *хајдук* добил пејоративно значење за означување на оние кои се бореле против Турците.

Според анализираната карта на ОЛА, називите, изведени од турското *haydud*, се јавуваат само во неколку пунктови на бугарската јазична територија, според ОЛА, а и во неколку пунктови во јужните српски говори.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Картата донесува преглед и анализа на македонските дијалектни називи за ‘просјак, питач’, во корелација со истозначните називи на останатата словенска територија, опфатени во прашањето L 2164 ‘человек, который просит милостыню’ според *Прашалникоѝ на ОЛА* (1965) и обработени во картата бр. 59 од *Лексичкиоѝ ѝом VIII* на ОЛА од областа на професиите и општествениот живот (2003: 69).

Литературните називи за ‘просјак, питач’ во словенските јазици се: рус. *нищий*, блр. *старац*, *жабрак*, укр. *жебрак*, *прошак*, пол. *żebrak*, луж. *prošer/pšosař*, слч. *žobrák*, чеш. *žebřák*, слн. *berač*, хрв. *prosjak*, срп. *ћпросјак*, буг. *просјак*, мак. *ћпросјак*, *ћићѝач*.

Со оглед на својата семантичка (и морфолошка) структура, ‘просјак, питач’ спаѓа меѓу називите на извршители на професии на определена активност. На споменатата структура се согласуваат коренот, кој ја именува соодветната активност, и суфиксот, кој спаѓа меѓу суфиксите карактеристични за *nomina agnetis*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се среќаваат називите: *ћпросјак*, *ћићѝач* и *божјак*.

ћпросјак

Називот *ћпросјак* е регистриран во девет населени места на македонската дијалектна територија (во две населени места паралелно со *ћићѝач*), а во едно се јавува и во варијантата *ћпросач*.

Називот е изведен од глаголот *ћпроси* 1. ‘пита нешто (од некого): проси пари’; 2. ‘се додворува или предлага брак’ (Мургоски 2005: 654), којшто го континуира прасл. **prositi* со значење ‘прашува’, од прасловенската и балтословенска основа **pros-*, со оглед на тоа што паралели се среќаваат во балтичките јазици – литв. *prašyti*, латв. *prāsit* (Skok III, 1973: 51; Derksen 2008: 421).

Според картата на ОЛА, надвор од македонската територија, дериватите од коренот **pros-* доминираат на словенскиот југ – на бугарската, хрватската и српската територија, како и во лужичките пунктови – на словенскиот запад, а се застапени и на украинската и поретко на руската дијалектна територија – на словенскиот исток.

ћићѝач

Називот *ћићѝач* е регистриран во седумнаесет населени места на македонската дијалектна територија. Во едно од нив се јавува назив проширен со втор суфикс *-ин-*: *ћићѝачин*.

Според *Речникоѝ на македонскиоѝ јазик* (Мургоски 2005: 560), лексемата *ћићѝач* означува 1. ‘лице што пита, особено лице што живее од питање’; 2. ‘многу сиромав човек, голтар’. Овој назив се поврзува со глаголот *ћићѝа*, којшто во македонскиот јазик означува 1. ‘бара храна или пари како милостина’; 2. ‘живее на ваков начин’, но дијал. и ‘прашува’ (ibid.) и го континуира прасл. **pytati* со значење ‘прашува’ (Derksen 2008: 425; Boryś 2008: 506-507), изведен од прасл. основа **pyt-*.

Дериватите од основата **pyt-* се ограничени само на југозападниот дел на македонската дијалектна територија. Според картата на ОЛА, овој назив не е регистриран на пошироката словенска јазична територија.

божјак

Во едно населено место на македонската дијалектна територија регистриран е називот *божјак*.

Називот се забележува и во *Речникоѝ на македонскиоѝ јазик* (Мургоски 2005: 51) со значење ‘питач’ и определен како архаичен. Овој назив води потекло од прасл. форма **bogъ* ‘бог’ (Skok I, 1971: 179-180; Boryś 2008: 36).

На пошироката словенска јазична територија, според материјалите на ОЛА, е регистриран во еден пункт на бугарската дијалектна територија, а неколку деривати од истата основа се појавуваат и низ западнословенската јазична територија.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

На картата се претставени македонските дијалектни називи за ‘војна’, регистрирани во македонските пунктови на *Ойшійословенскиоѝ линѣвисѝички аѝлас (ОЛА)*. Исто-значните називи на ареалот на словенските дијалекти, оп-фатени со прашањето L 2176 ‘война’ според *Прашалникоѝ на ОЛА*, се претставени во картата бр. 67 во *Лексичкиоѝ ѝом VIII* на ОЛА од областа на професиите и општестве-ниот живот (2003: 168–169).

Литературните називи за ‘војна’ во словенските јазици се: рус. *война*, блр. *вайна*, укр. *війна*, пол. *wojna*, луж. *wojna*, слч. *vojna*, чеш. *válka*, слн. *vojna*, хрв. *rat*, срп. *раѝ*, буг. *бойна*, мак. *војна*.

Називите за ‘војна’ кои се izdelуваат на маке-донската дијалектна територија, според материјалите на ОЛА, се: *војна*, *раѝ*, *бој*, *биѝка*, *мухарабе*, *кавѣа* и *луфѝ*.

војна

Називот *војна* е најраспространетиот на маке-донската јазична територија, застапен во две третини од населените места претставени на картата. Води потекло од прасл. основа **voj-*. Од истата основа се изведени низа деривати од типот *војник*, *војвода*, *војува*, *воин*, *воинсѝво* и сл. Според Скок (Skok III, 1973: 612), словенското **voj-* претставува превој од коренот **vi-* (**viti* ‘вие, се витка’) од којшто се деривирани уште голем број форми со различни значења, како на пр. *навива* ‘намотува’, ‘поддржува, охрабрува’, *вина* ‘престап, одговорност за сторена грешка’ итн. Ваквиот превоен степен веројатно не е само прасло-венски, туку и балтословенски затоа што се појавува и во литванскиот јазик – *vajóti*, наспроти *vyti*, *vejti* со значење ‘лови, следи’. Индоевропското потекло на овие форми може да се поткрепи преку веројатните паралели кои се среќаваат во одредени индоевропски јазици, како стинд. *vēti* ‘следи, брка, се стреми’, авест. *vayaiti* ‘гони’, стнорд. *veidr* ‘лов’, ствгерм. *weida* ‘лов’, грч. *ἔμασι* ‘брзам, се стремам’, ир. *fiad* ‘игра’, лат. *venor* ‘ловам’, но и *proelium* ‘битка’ изведено од **pro-voiliom* (сп. Фасмер I, 1964: 334–335; Brückner 1957: 629; Buck 1988: 1375). Се претпоставува (Boryś 2005: 709) дека станува збор за ие. корен **uej-* со значење ‘брка, гони нешто’.

Според анализираната карта на ОЛА, називи од истата словенска основа преовладуваат на целиот источно-словенски ареал, како и на западнословенскиот ареал, со

исклучок на половината од чешката дијалектна територија, каде што се застапени називите од типот на *válka*. На јужнословенскиот ареал, вакви називи доминираат само на словенечката дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, а се застапени и на поголемиот дел од бугарската дијалектна територија.

раѝ

Називот *раѝ*, според анализираната карта, е забележан во вкупно шест населени места на македонската дијалектна територија, од кои во три како единствен назив чиј референт е ‘војна’. Произлегува од прасл. основа **ort-*, како и стсл. рдѝ. Оваа форма се однесува и на српскиот и хрватскиот назив *rat* ‘војна’, којшто е познат и во некои од источнословенските говори. Во рускиот јазик, лексемата *ратъ* се смета за архаична и примарно означува ‘вооружени сили, војска, армија’, додека значењата ‘битка’ и ‘војна’ се секундарни. Потеклото на оваа словенска форма според одредени извори (Skok III, 1973: 112) се лоцира во индо-европскиот корен **er-* со суфикс *-t*, а како можни сродни форми се сметаат стинд. *rtik* ‘напад’, *sam-āraṇam* ‘борба’, грч. *ερίς* (*-idos* во генитив) ‘караница’, авест. *ərətiš* ‘енергија’, ствгерм. *ernust* ‘борба’, латв. *ērpuētiēs* ‘се лути’ (Фасмер III, 1971: 448).

Називите од овој тип, особено, доминираат на српската, хрватската, црногорската и босанската територија, претставени преку пунктовите на ОЛА.

бој

Називот *бој* е регистриран во три населени места на македонската дијалектна територија, според анализираната карта. Го континуира прасл. **bojь* (ЭССЯ II, 1975: 167), што се среќава и во другите словенски јазици, рус. *бой*, укр. *бий*, чеш. *boj*, пол. *bój*, слн. *bòj*, хрв. *boj*, срп. *бој*, мак. *бој*, буг. *бой*, со значење ‘војна’ или приближно на тоа (‘битка, судир’), додека во старословенскиот – лексемите оѝбон и рдзбон означуваат ‘убиство’. Нивното потекло се поврзува со прасл. основа **bi-*, чијшто примарен дериват го сметаме глаголот **biti* ‘бие’, стсл. бѝтѝ, а од истата основа се деривирале уште голем број форми во словенските јазици, меѓу кои и називите чиј референт е ‘војна’ – *биѝка* и *бој*. Се претполага ие. корен **bhei(ə)-*, **bhoi-*, **bhī-* (сп. БЕР I, 1971: 52; Skok I, 1971: 162), а во врска со оваа основа, сродство се наоѓа во ствгерм. *bīhal*, герм. *Beil*

‘секира’, ерм. *bir* ‘палка, боздоган’, грч. *φιτρός* ‘кол,клада’, ир. *benim* (од **bhināmi*) ‘реже, удира’, *biail* ‘секира’ (Фасмер I, 1964: 169). Во романскиот јазик го среќаваме називот *războiu* како словенска заемка.

Според материјалите на ОЛА, слични називи се среќаваат и на словенечката дијалектна територија, а се регистрирани и во одделни словенски пунктови на териториите на Романија, Австрија и Унгарија.

биѝка

Називот *биѝка* се забележува во едно населено место на македонската дијалектна територија. И овој назив е изведен од прасл. основа **bi-* (в. *бој*).

Според картата на ОЛА, називи од овој тип се среќаваат уште на бугарската дијалектна територија.

мухарабе

Називот *мухарабе*, според анализираната карта, се јавува на три населени места на македонската јазична територија во различни фонетски реализации. Навлегол преку турскиот јазик, а води потекло од арапското *muhārābā* (Škaljić 1966: 469).

Ваков назив се јавува уште во еден пункт на ОЛА, на источниот бугарски ареал.

кавѣа

Називот *кавѣа* е запишан во едно населено место на македонската дијалектна територија, паралелно со називот *војна*. Примарното значење на *кавѣа* во македонскиот јазик е ‘жестокото расправање, караница’ (Мургоски 2011: 483), а води потекло од тур. *kavga*, *gavga* < перс. *ḡavḡā*.

Овој назив не е запишан на ниту една друга локација, според материјалот на ОЛА.

луфѝ

Називот *луфѝ* се јавува само на едно населено место на македонската дијалектна територија во Р Албанија. Претставува заемка од алб. *luftë* со значење ‘војна’.

Според картата на ОЛА, ваков назив не се среќава на други словенски дијалектни ареали.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Предмет на анализа е картата на која се претставени македонските дијалектни називи за ‘зеница’, а во корелација со истозначните називи на останатата словенска територија, опфатени со прашањето L 1345 ‘зрачок’, според *Прашалникои на ОЛА* (1965), и обработени во картите бр. 8а и 8б од *Лексичкиои шом IX* на ОЛА, посветен на човекот (2009: 45-46).

Литературните називи за ‘зеница’ во словенските јазици се: рус. *зрачок*, блр. *зрэнка*, укр. *зіниця*, *чоловічок*, пол. *żrenica*, луж. *zernička/pupila*, слч. *zrenica*, *zrenička*, чеш. *zornice*, *rapenka*, слн. *zenica*, хрв. *zjenica*, срп. *зеница*, буг. *зеница*, мак. *зеница*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовете на ОЛА, се среќаваат називите: *човече*, *црнка*, *бебе*, *глејџе*, *гејџе*, *зеница*, *зрак*.

човече

Називот *човече* се среќава во дванаесет населени места на македонската дијалектна територија.

Овој назив за ‘зеница’ е изведен од лексемата *човек* која според Скок (Skok I, 1971: 336-337) е општосл. композитум од прасл. период (**čelovekъ* ‘човечко суштество, човек’) составен од два члена. Како што пишува и Дрвошанов* (2005: 50-54) првиот дел **čelo-* најверојатно се поврзува со прасл. **čeladъ* ‘семејство, род’, додека вториот член **vekъ-* е балтички збор, т. е. се идентификува со литв. *vaikas* ‘дете; син, момче’ (сп. и Boguš 2008: 99). Именувањето на ‘зеница’ со називи коишто означуваат мал човек е мошне карактеристична на македонската дијалектна територија (сп. со називите *бебе* и *гејџе*).

На пошироката словенска јазична територија, според материјалите на ОЛА, слични називи за ‘зеница’ особено се карактеристични за словенскиот исток. Тие се среќаваат во поголемиот дел на украинската, во половина од белоруската и во неколку пункта на руската дијалектна територија. На словенскиот југ слични називи се јавуваат на половина од бугарската дијалектна територија.

црнка

Називот *црнка* се среќава во пет населени места на македонската дијалектна територија, во едно од нив паралелно со називот *човече*.

Потеклото се изведува од ие. балтослов. и општосл. придавка **čьrnъ* ‘црн’ (Skok I, 1971: 277-278), а мотивацијата за доделување на називот е бојата на зеницата.

На пошироката словенска јазична територија, според материјалите на ОЛА, слични називи за ‘зеница’ се среќаваат во петнаесетина пунктови на руската и во еден пункт на хрватската дијалектна територија.

бебе

Интернационалниот назив *бебе* ‘infans’ (Skok I, 1971: 128-129) со значење ‘зеница’ се јавува во четири населени места на македонската дијалектна територија. Во две од нив се среќава со варијантата *бејџе*.

На останатата словенска јазична територија, според картата на ОЛА, слични називи за ‘зеница’ се среќаваат во три пункта на хрватската дијалектна територија.

глејџе

Називот *глејџе* се јавува во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Називот се поврзува со глаголот *гледа* којшто, пак, потекнува од ие. балтосл. сесл. и прасл. **glend-* со значењата ‘1. набљудува; 2. се грижи, настојува’ (Дрвошанов 2005: 50-54; Skok I, 1971: 568-569).

На пошироката словенска јазична територија, според анализираната карта на ОЛА, називи од истото потекло најмногу се среќаваат на словенскиот југ, поточно во околу десетина пунктови на српската и бугарската дијалектна територија, во два пункта на словенечката и во еден пункт на хрватската, босанската и црногорската територија. На словенскиот исток слични називи се среќаваат во дваесетина пункта на руската дијалектна територија.

гејџе

Овој назив за ‘зеница’ се среќава во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Станува збор за деминутивна варијанта од *гејџе* коешто според Скок (Skok I, 1971: 402-403) е општосл. назив од прасл. период со основно значење ‘infans, чедо’.

Пошироко на словенската дијалектна територија, според материјалите на ОЛА, слични називи за ‘зеница’ се среќаваат во два пункта на хрватската и во два пункта на словенечката дијалектна територија.

зеница

Називот *зеница* се среќава во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Називот *зеница* (лат. *pupilla*) со значењето ‘точка, крукче во средината на окото’ се среќава во сите словенски јазици. Според Сној (Snoj 2016: 876), прасл. **zēnica* етимолошки не е задоволително објаснето, можеби произлегува од ие. корен **g^heh₁(i)-* ‘(се) (про)зева, широко се отвора’. Ако претпоставката е точна, тогаш првичното значење на зборот би било ‘дел од окото што се отвора’. За разлика од ова толкување, Скок (Skok III, 1973: 656) смета дека поверојатно е потекло на овој збор од прасл. основа **zer-*, содржана во глаголот **zъrěti* ‘гледа’ (в. Derksen 2008: 552).

На пошироката словенска јазична територија, според пунктовете на ОЛА, слични називи се среќаваат на целиот словенски југ и спорадично на словенскиот исток. Поконкретно, се јавуваат на целата босанска, во десетина пунктови на српската и хрватската, во седум пункта на словенечката, пет пункта на црногорската, во еден пункт на бугарската и во три пункта на украинската територија.

зрак

Називот *зрак* се среќава во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Според Скок (Skok III, 1973: 660-661) станува збор за сеслов. и прасл. **zorkъ* и ги дава значењата 1. *radius solis* (сончев зрак) и 2. *воздух*, без балтички и други ие. паралели. Безлај (Bezlaј IV, 2005: 425-426), пак, за прасл. **zorkъ* го дава значењето ‘вид, поглед’ < **g^hór-ko-* кое е изведено од ие. основа **g^her-* ‘сјае, свети’.

Пошироко на словенската дијалектна територија, според материјалите на ОЛА, називи од исто потекло најмногу се среќаваат на словенски исток (на целата руска и на половина од белоруската и од украинската дијалектна територија), дел од словенскиот запад (половина од полската, речиси целата словачка и мал дел од чешката дијалектна територија), додека на словенскиот југ, спорадично, се јавуваат уште на словенечката дијалектна територија.

* Сп. и кај Дрвошанов (1981: 97-98).

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Во оваа карта се обработуваат називите чиј референт е ‘клепка’, односно ‘очен капак’, во македонските дијалекти, опфатени со прашањето L 1363 ‘глазное веко’, според *Прашалникој на ОЛА* (1966). Истозначните називи на поширокиот словенски ареал се обработени во картата бр. 9 во *Лексичкиот ѝом IX на ОЛА*, посветен на човекот (2009: 48-49).

Литературните називи за ‘клепка’ во словенските јазици се: рус. *веко*, блр. *павека*, укр. *повіка*, пол. *powieka*, луж. *wěčko*, *rowoko*, слч. *viečko*, чеш. *oční víčko*, слн. *veka*, хрв. *vjeđa*, срп. *очни кайак*, буг. *клепач*, мак. *очен кайак*, *клејка*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се izdelуваат следните називи чиј референт е ‘клепка’: *клејка*, *кайак* и *кужичка*.

клејка

Во вкупно шеснаесет населени места, распространети низ целиот дијалектен комплекс, се употребуваат називи од основата **klep-*. Најзастапен е *клејка* или множинската форма *клејки*, во осум населени места. Потоа се среќаваат: *клејало* во четири, *клејала* во едно, *клејалица* во едно (само оваа форма конкурира со *кайак*) и *клејарици*, исто така, во едно населено место.

Според *Толковниот речник на македонскиот јазик*, лексемата *клејка* примарно означува ‘влакненца по работ на очниот капак’, додека значењето ‘подвижен, кожен набор на окото, што го штити од повреда’, т. е. ‘очен капак’ се забележува како секундарно (TRMJ II, 2005: 527).

Називот претставува образување со суф. **-ъка* од прасл. глагол **klepati* (ЭССЯ X, 1983: 11), мак. *клеја* ‘остри (коса, срп) со ковање’, ‘удира во камбана’, ‘одсвонува (за камбана)’, ‘намигнува’ итн. (Мургоски 2011: 521), сп. и буг. *клѣня*, слн. *klepáti*, срп./хрв. *klèpati* ‘кова, удира, чука’, рус. *клепáть* ‘кова, заковува’, чеш. *klepat* ‘тропа’, ‘(се) тресе’, пол. *klepać* ‘чука лесно (со рака)’ итн. (ЭССЯ X, 1983: 7-9). Веројатна е и сродноста на словенските со балтичките форми – литв. *klàpterėti* ‘тропа, плеска’, латв. *klapstēt*, *klapškēt* ‘плеска’, ‘цапка, брбори’ (Фасмер II, 1967: 247, БЕР II, 1979: 438). Одредени извори (Bezlaј II, 1982: 40; Snoј 2016: 305), потеклото на прасл. **klepati* го лочираат во коренот **klep-*, добиен по пат на ономотопеја,

како имитирање на шумот при судир на два тврди предмети (сп. и Skok II, 1972: 95-97).

Од оваа основа, според материјалот кон картата на ОЛА, се изведуваат форми уште во украинските говори, во две населени места на територијата на Словачка и во бугарските говори, каде што позастапена е формата *клепач*.

кайак

Вториот најраспространет назив, *кайак*, се забележува како одговор во вкупно девет населени места во северните и во југозападните македонски говори. Во две населени места називот е дополнет со определбата *очен*, а во едно се јавува и во деминутивната форма – *кайаче*.

Формата *кайак* примарно означува ‘предмет, направа што служи за покривање, за затворање некаков сад, отвор итн.’ (сп. Мургоски 2011: 495; TRMJ II, 2005: 471), додека метафорично во македонскиот јазик се развило значењето на ‘клепка’, т. е. ‘очен капак’.

Претставува заемка од турскиот јазик, т. е. балкански турцизам, тур. *karak* од *kamrak* ‘покрива, поклопува (сад)’ (Дрвошанов 2005: 57; БЕР II, 1979: 214), застапен и во буг. *капак*, срп. *кайак*, нгрч. *капáкi*, алб. *karak*, ром. *saras*, аром. *сáраке*.

Според материјалите на ОЛА, ваков тип називи, пошироко на словенската јазична територија, се изведуваат уште на југ – во српските, босанските и во хрватските пунктови, често надополнети со определбата *очен*.

кужичка

Во само едно населено место, на крајниот југ, Тремно, е регистриран називот *кужичка*, кој конкурира со називот *кайак*.

Овој назив, регистриран во фонетската варијанта *кужичка*, претставува деминутивно образување од лексемата *кожа* ‘надворешна обвивка на телото на човекот’ (в. Мургоски 2011: 529; TRMJ II, 2005: 547). Оваа лексема е општословенска и прасловенска (ЭССЯ XII, 1985: 35-36), прасл. **kōža*, без потврдени паралели во другите индоевропски јазици (в. Skok II, 1972: 174).

Ваков назив, на пошироката словенска јазична територија, освен во ова населено место, според материјалите на ОЛА, се употребува уште во едно населено место на територијата на Словенија, но не е во деминутивна форма.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Предмет на анализа е картата на која се претставени македонските дијалектни називи за ‘усни’, во корелација со истозначните називи на останатата словенска територија, опфатени со прашањето L 1388 ‘губы’, според *Прашалникоџ на ОЛА* (1965), и обработени во картата бр. 17 од *Лексичкиоџ џом IX* на ОЛА, посветен на човекот (2009: 67).

Литературните називи за ‘усни’ во словенските јазици се следните: рус. *губы*, блр. *губы*, укр. *губи*, пол. *wargy*, луж. *hubje/gubje*, слч. *pery*, чеш. *rtu*, слн. *ustnice*, хрв. *usne*, *usnice*, срп. *усне*, буг. *устни*, мак. *усни*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, можат да се издвојат неколку типови називи: *бузи*, *усџа*, *дудаци*, *рилки*, *бџрни*, *муџка*.

бузи

Називот *бузи* е мошне фреквентен на македонската дијалектна територија, се јавува во девет населени места.

Потекнува од алб. *buzë* со значење ‘усна, раб, брег, карпа’ (од протоалб. *budjā* идентично со литв. *budẽ* со значење ‘точило, т. е. камен за острење’). И литванскиот и албанскиот назив се поврзуваат со ие. **bhudh-men* со значење ‘дно’ (Orel 1998: 43).*

Според картата на ОЛА, слични називи спорадично се среќаваат на српската и на бугарската дијалектна територија (најверојатно добиени од ром. *buză* кое е со исто значење ‘усна, остар раб, врв на карпа’, а кое, според Орел, исто така е добиено од алб. *buzë*).

усџа

Називот *усџа* (со варијантата *усни*) се среќава во пет населени места на македонската дијалектна територија.

Според Бориш (Boryś 2005: 671), потеклото е од прасл. **usta* кое пак е сродно со стпрус. *austo* ‘усни’, литв. *uostà*, *uostas*, ‘устие на река, залив’, латв. *uosts*, *uõsta* ‘залив, пристаниште’, лат. *õstium* ‘врата, устие, влез, пристап’, стинд. *õstha*- ‘усна’, авест. *aošta*- ‘усна’, што се поврзува со пие. **ōus-t-* /**əus-t-* од пие. **ōus-* ‘усни’. Според Скок (Skok

III, 1973: 549) самогласката *и* настанала од ие. двоглас *ai* во коренот **ous-* кој има значење ‘фаќам, опфаќам’.

Називи од исто потекло, според анализираната карта на ОЛА, се среќаваат речиси на целиот словенски југ со различна фреквенција. Спорадично се јавуваат и на словенскиот исток, во еден пункт на руската, и во два пункта на украинската дијалектна територија.

дудаци

Називот *дудаци* (со варијантата *дудак*) се среќава во четири населени места на македонската дијалектна територија.

Потеклото е од тур. *dudak* со значење ‘усни’ (в. БЕР I, 1962: 442).

Според картата на ОЛА, назив од исто потекло се јавува во еден пункт на бугарската јазична територија.

рилки

Називот *рилки* (со варијантата *рило*) се среќава во три населени места на македонската дијалектна територија.

Називот потекнува од прасл. **ryti* со значење ‘копа, рие’ (Skok III, 1973: 148).†

На пошироката словенска територија, според картата на ОЛА, називи од исто потекло се среќаваат во три пункта на црногорската територија.

бџрни

Називот *бџрни* се јавува во едно населено место на македонската дијалектна територија (паралелно со називот *усни*).

Според БЕР (I, 1962: 103), називот е добиен од прасл. **burna*, кое е сродно со литв. *burnà* ‘уста’, ие. **bhrnā*, а може да се спореди и со ерм. *beran* ‘уста’, ир. *bern* ‘клисура’ и грч. *φάρυγξ* ‘грло’.

На останатата словенска јазична територија, според картата на ОЛА, називи од исто потекло се среќаваат во шест пункта на бугарската јазична територија.

муџка

Називот *муџка* се јавува во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Можеби се работи за форма со италијанско потекло (итал. *musone*), дојдена посредно преку грчкиот јазик, поточно од нгрч. *μουσοῦνα* (Аргировски 1998: 190). Но, поверојатно е мислењето на Скок (Skok II, 1972: 473-474), дека овој назив е добиен по пат на ономотопеја.‡

Според картата на ОЛА, на пошироката словенска јазична територија, назив од исто потекло се среќава во еден пункт на словенечката дијалектна територија.

* За *бузи* и за другите називи за ‘усни’, сп. и кај Дрвошанов (2005: 31-34).

† В. коментар на карта 17 (*рилка*).

‡ В. повеќе во коментарот на карта 17 (назив *муџка*).

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

На картата се претставени македонските дијалектни називи за ‘брчки’, во корелација со истозначните називи на останатата словенска територија, опфатени во прашањето L 1305 ‘морщины’, според *Прашалникоџ на ОЛА* (1965), и обработени во картата бр. 23 од *Лексичкиоџ џом IX* на ОЛА, посветен на човекот (2009: 79).

Литературните називи за ‘плетенки’ во словенските јазици се: рус. *морщины*, блр. *марицџны*, укр. *зморики*, пол. *zmarszczeni*, луж. *fałdy/ropy*, слч. *vrásky*, *marski*, чеш. *vrásky*, слн. *gube*, хрв. *bore*, срп. *боре*, буг. *брџки*, мак. *брчки*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се среќаваат називите: *брчки*, *раски/решки*, *жуџри/суџри* и *жаџбурки*.

брчки

Називот *брчки* се појавува во шеснаесет населени места на македонската дијалектна територија (во едно населено место се јавува во еднинска форма). Во две населени места се среќаваат и називите *брчкоџина* и *брчкули*.

Називот, веројатно, се поврзува со прасл. **bъrkъ* со суфиксот *-џка*. Основното значење на **bъrkъ*, покрај кое се јавуваат и неколку други, е ‘мустаки’, но од него се изведува глагол (во бугарскиот) – *бџрџа* што значи ‘правам набори на нешто’ (ЭССЯ III, 1976: 125; БЕР I, 1962: 105).

На пошироката словенска јазична територија, според материјалите на ОЛА, овој назив е особено доминантен и на бугарската дијалектна територија.

раски/решки

Називот *раски* (или *решки* и сл.) се јавува во четири населени места на македонската дијалектна територија во различни фонетски варијанти.

Називот е деривиран од прасл. основа **rěz-* > **rězāti*, **rěžq* ‘сече, реже’, од кој се изведува и прасловенското **rězъ* со значење ‘сечило (на нож)’, а оттука и мак. *раска* што меѓу другото означува и ‘брџка’. Глаголот **rězāti* е во сродство со балтичките форми – литв. *rėžti* ‘сече’, латв. *riezt* ‘сече’, како и со стгрч. *ρίγννμι* ‘разбивам, разделувам’, ерм. *ergicanet* – исто, алб. *rrah* ‘крши, тепа’, а потеклото на

овие форми се лоцира во ие. **ureHg-* ‘реже, сече, разбие’ (в. Bezlaј III, 1995: 176; Skok III, 1973: 135). Веројатно и називот *жареџке*, регистриран во едно населено место, ја има истата етимологија.

Називите од овој тип не се застапени на пошироката словенска територија, според анализираната карта на ОЛА.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Картата донесува преглед и анализа на македонските дијалектни називи за ‘плетенка’, во корелација со истозначните називи на останатата словенска територија, опфатени во прашањето L 1298 ‘коса, заплетенные волосы у женщины’, според *Прашалникоѝ на ОЛА* (1965), и обработени во картата бр. 26 од *Лексичкиоѝ ѝом IX* на ОЛА, посветен на човекот (2009: 85).

Литературните називи за ‘плетенка’ во словенските јазици се: рус. *коса*, блр. *каса*, укр. *коса*, пол. *warkocz*, луж. *wopiš/cop/wopiška*, слч. *vrkoč*, чеш. *cop*, слн. *kita*, хрв. *pletunica*, срп. *їлейїеница*, кика, буг. *плитка*, мак. *їлейїенка*.

Според *Речникоѝ на македонскиоѝ јазик* (Мургоски 2005: 565), лексемата *їлейїенка* претставува ‘нешто што е плетено, особено коса’. Со оглед на мотивацијата на називот, словенскиот јазичен ареал е прилично диференциран. На словенскиот југ, речиси без исклучок, како мотивација доминира начинот на формирање на *їлейїенкиїе*. Истата мотивација, спорадично е присутна и на словенскиот исток.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се среќаваат називите: *їлейїенка*, *їашка*, *влошка*, *косици*, *коцел*, *курјук* и *їрци*.

їлейїенка

Називот *їлейїенка* се среќава во осумнаесет населени места на македонската дијалектна територија, во три од нив со варијантата *їлейїеница*.

Овие називи се поврзуваат со глаголот *їлейїе*, мотивирани од активноста која се изразува со оваа глаголска форма – ‘спојува две или повеќе нишки, конци, прачки, итн., во една целина со меѓусебно виткање една околу друга; прави (кошница, престилка итн.) со плетење: плете (коса) во плетенки...’ (Мургоски 2005: 565). Глаголот *їлейїе* води потекло од истозначното прасл. **plesti* [< **plet-ti*], *pletq*, како и срп. *їлесїи*, *їлейїем...*, пол. *pleść*, *plotę...*, рус. *плести*, *плету...*, итн., чие потекло се лоцира во ие. основа **plek-t-*. Паралели се среќаваат и во други индоевропски јазици – лат. *plectāre*, ствгерм. *flechtan* итн. (Skok II, 1972: 682-683; Boryś 2008: 440-441; Derksen 2008: 403-404).

На пошироката словенска јазична територија, според картата на ОЛА, називот *їлейїенка* е регистриран во два

пункта на западната бугарска територија, додека називот *їлейїеница* доминира на српската дијалектна територија.

їашка

Во пет населени места на македонската дијалектна територија (во два од нив како еден од два паралелни назива) се јавува називот *їашка*.

Овој назив се поврзува со лексемата *оїашка* со примарно значење ‘најзаден дел од телото на животно, особено таков што е во форма на изросток’ (Мургоски 2005: 510). Скок (Skok II, 1972: 559) како метафорично го забележува и значењето ‘плетенка’. Формата *оїашка* веројатно е изведена од прасловенскиот глагол **рахати* ‘вее’ (сп. БЕР IV, 1995: 897; Derksen 2008: 389), според Скок (Skok II, 1972: 585-586), изведен од ие. корен **pes-*, превој **pas-*, со паралела во герм. *Faser*.

Слични називи, деривирани од истата основа, според картата на ОЛА, се среќаваат уште и на словенскиот запад во лужичките пунктови.

влошка

Називот *влошка* се јавува во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Овој назив доаѓа од прасл. **volsъ* ‘коса’, сп. пол. *włos*, рус. *волос* итн., со потекло од ие. **uolk-o-* (Derksen 2008: 526-527).

Називите за ‘плетенка’ од прасл. **volsъ*, според материјалите на ОЛА, се среќаваат и на украинската дијалектна територија.

косици

Називот *косици* е регистриран во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Претставува деминутивно образување со суф. *-ица* од лексемата *коса*, ‘влакната што растат на главата од човекот’ (Мургоски 2005: 342), која ја континуира истозначната прасловенска форма **kosa*, со паралели во балтичките јазици – литв. *kasa* ‘плетенка’, стпрус. *kexti*. Прасл. основа **kos-* претставува превој од коренот **kes-*, којшто го вклучува глаголот **česati* (Skok II, 1972: 161).

На пошироката словенска јазична територија, според материјалите на ОЛА, називи изведени од истата основа

доминираат на словенскиот исток – на руската, белоруската и украинската територија, се јавуваат и на словенскиот запад – на полската територија, додека на словенскиот југ, застапени се и на бугарската и хрватската територија.

коцел

Во едно населено место на македонската дијалектна територија, покрај *їлейїенка*, запишан е и називот *коцел*.

Овој назив претставува заемка од грч. *κότσαλον*, *κοτσίλα*, според анализираната карта на ОЛА, а се јавува и во уште два гранични пункта на српската и на бугарската територија.

курјук

Во едно населеното место на македонскиот ареал, покрај *їашка*, запишан е и називот *курјук*.

Називот претставува заемка од турско потекло, од тур. *kuyrük* со значење ‘опашка’ (Škaljić 1966: 422).

Оваа турска заемка е регистрирана и на српската дијалектна територија, според анализираната карта на ОЛА.

їрци

Називот *їрци* се среќава само на македонската дијалектна територија, според материјалите на ОЛА. Запишан е во едно населено место паралелно со *їлейїенки*.

Единска форма од овој назив – *їрцел* е регистрирана во *Речникоѝ на македонскиоѝ јазик* (Мургоски 2005: 660), определена како архаичен збор со значење ‘плетенка’.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Предмет на анализа е картата на која се претставени македонските дијалектни називи за ‘тупаница’ кои се во корелација со истозначните називи на останатата словенска територија, опфатени со прашањето L 1520 ‘кулак’, според *Прашалникоџ на ОЛА* (1965), и обработени во картата бр. 33 од *Лексичкиоџ џом IX* на ОЛА посветен на човекот (2009: 101).

Литературните називи за ‘тупаница’ во словенските јазици се следните: рус. *кулак*, блр. *кулак*, укр. *кулак*, пол. *pięść*, *kulak*, луж. *pjasć/pěść*, слч. *päst*, чеш. *pěst*, слн. *pest*, хрв. *šaka*, срп. *јесница*, буг. *јумрук*, мак. *џуџаница*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се среќаваат називите: *џуџаница*, *јесница*, *јумрук*, *џрумбук*.

џуџаница

Називот *џуџаница* е најзастапен на македонската дијалектна територија, се среќава во осумнаесет населени места и го опфаќа речиси целиот западен и дел од јужниот и северниот ареал.

Според Младенов (Младеновџ 1941: 643) и Фасмер (IV, 1973: 121) основата е ономатопејска од коренот **tur-*, **top-*, односно се работи за тап звук што се произведува кога се удира во нешто. Со додавање на суфиксот *-ница* се изведува формата *џуџаница*.*

Според анализираната карта на ОЛА, на пошироката словенска дијалектна територија не се среќаваат називи како *џуџаница*.

јесница

Називот *јесница* се среќава во четири населени места на македонската дијалектна територија, а во едно населено место се јавува паралелно со називот *џуџаница*.

Според Скок (Skok II, 1972: 645) овој назив се поврзува со ие. сесл. прасл. *pěstь* ‘тупаница, стисната дланка’ (Faust). Понатаму, со додавање на *-ница* добиен е називот *јесница*.

* За *џуџаница* и за другите називи за ‘тупаница’, сп. и кај Дрвошанов (2005: 121-124).

На останатата словенска јазична територија, според картата на ОЛА, називи од истото потекло се среќаваат речиси на целиот словенски југ, пофреквентно на српската и словенечката дијалектна територија, во неколку пунктови на црногорската и бугарската и спорадично на босанската и хрватската територија. Освен на словенскиот југ, називи од истото потекло доминираат и на полската, словачката, чешката и лужичката дијалектна територија.

јумрук

Во едно населено место на македонската дијалектна територија се јавува називот *јумрук*.

Потекнува од тур. *yumruk*, со значење ‘стисната дланка, тупаница, удар’ (Škaljić 1966: 374).

На останатата словенска територија, според картата на ОЛА, овој назив е особено фреквентен на бугарската дијалектна територија.

џрумбук

Во едно населено место на македонската дијалектна територија се јавува и називот *џрумбук*.

И овој назив има турско потекло, поточно од тур. *tomruk* > *џомџрук* > *џромџук*, *џрумџук* (Јашар-Настева 2001: 199) со значење ‘дрвен оков за заробеници’, но со метафорично значење ‘тупаница’ (Škaljić 1966: 619).

На пошироката словенска јазична територија, според картата на ОЛА, називи од истото потекло се среќаваат во два пункта на бугарската дијалектна територија.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Предмет на анализа е картата на која се претставени македонските дијалектни називи за ‘зглоб’, коишто се во корелација со истозначните називи на останатата словенска територија, опфатени со прашањето L 1544 ‘запастье, часть руки между предплечьем и кистью’, според *Прашалникоџ на ОЛА* (1965), и обработени во картата бр. 41 од *Лексичкиоџ џом IX* на ОЛА, посветен на човекот (2009: 117). Во картата станува збор за зглобот помеѓу дланката и подлактицата, односно рачен зглоб.

Литературните називи за ‘зглоб’ во словенските јазици се следните: рус. *запастье*, блр. *запастце*, укр. *зап'астя*, *зап'асток*, пол. *przegub*, луж. *ručne zhidabło/rucne zegibadło*, слч. *zápěstie*, чеш. *zápěstí*, слн. *zapestje*, хрв. *ručni zglob*, срп. *зглоб*, *чланак*, буг. *китка*, мак. *зглоб*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовете на ОЛА, можат да се издвојат неколку типови називи: *зглоб*, *клуч*, *џлуш*, *кокал*, *зџлежен*, *киска*, *члан* итн.

зглоб

Називот *зглоб* се среќава во осум населени места на македонската дијалектна територија, а во едно населено место се јавува паралелно со називот *џлуш*.

Називот е изведен од прасл. **glabiti*, **glabja* со значење ‘соединува, составува, спојува (нешто од повеќе делови), зглобува’. Сродно е со литв. *glėbti* ‘опфаќа со раце’, *glóbtī* ‘прегрнува’, латв. *glēbt* ‘чува’, стпрус. *poglabī* ‘милува’, лат. *globus* ‘топка, сфера; грутка, група (китка, врзоп)’, а сето тоа од ие. **gleb(h)-/*glob(h)-*, поточно **glēb(h)-* ‘соединува, спојува повеќе делови’ (БЕР V, 1999: 568-569).*

На пошироката словенска јазична територија, според анализираната карта на ОЛА, називи од овој тип се карактеристични за словенскиот југ, особено за српската, хрватската, босанската и црногорската територија.

клуч

Називот *клуч* се јавува во пет населени места на македонската дијалектна територија, а во две од нив се јавува паралелно со називите *зџлежен* и *кокал*.

Потекнува од прасл. **ključъ* со значење ‘она што е свиткано, свиткан предмет’ кое е изведено од **kljukъ* или **kljuka* со -јъ со значење ‘закривување, кука’. Сродно е со литв. *kliūti* ‘се закачува на нешто’ *kliūtis* ‘пречка, сопка’, латв. *kļaut*, *kļauji* ‘се наведнува, се наклонува’, грч. *kleís* ‘клуч; резе, преграда, мандало’, лат. *clāvis* ‘клуч, резе, греда’ (БЕР II, 1979: 490). Според Бориш (Boryś 2005: 236), сето тоа се поврзува со пие. **klēu-* (**klāu-*) ‘кука, свиткан дрвен прат’ : ‘се закачува, замандалува, заклучува’.

Освен на македонската дијалектна територија, на останатата словенска јазична територија, според анализираната карта на ОЛА, не се среќаваат слични називи.

џлуш

Називот *џлуш* се јавува во три населени места на македонската дијалектна територија.

Овој назив се употребува повеќе како назив за зглоб кој ги спојува стапалото и потколеничната коска, но и како назив за тркалезниот дел на дрво на местото каде што израснала гранка, т. е. јазол. Потекнува од прасл. **gloudj-* кое е сродно со стнгерм. *klôt* ‘грутка, топка’, ствгерм. *klôz* ‘кофте, грутка’, а сето тоа се поврзува со ие. **gloud-* (БЕР I, 1962: 251).

На пошироката словенска јазична територија, според анализираната карта на ОЛА, не се среќаваат слични називи.

кокал

Називот *кокал* се среќава во две населени места на македонската дијалектна територија.

Станува збор за назив од грчко потекло, поточно од нгрч. *κόκκαλο(ν)*, стгрч. *κόκκαλος* од *κόκκος* ‘ядро, зрно, семе’ (БЕР II, 1979: 531-532).

Според картата на ОЛА, не се среќаваат слични називи за ‘рачен зглоб’ на пошироката словенска јазична територија.

зџлежен

Називот *зџлежен* се јавува во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Како и називот *џлуж* и овој назив е покарактеристичен за именување на зглобот што ги спојува стапалото и потколеничната коска. Потекнува од прасл. **gleznъ* со значење ‘глужд, потколеница’ (Skok I, 1971: 569). Се претпо-

ставува дека **gleznъ* го продолжува дословенското **gleǵn*, па врз основа на тоа може да се прифати споредба со стисл. *klakkr* ‘топка, дамка’, норв. и швед. *klakk* ‘топка’, ‘рид во поле’, ‘пета на чевла’, ствгерм. *klac* ‘дамка’ и сл. (ЭССЯ VI, 1979: 118-119). Според Скок (Skok I, 1971: 569) не се утврдени ниту балтички ниту индоевропски паралели.

На пошироката словенска јазична територија, според картата на ОЛА, називот *зџлежен* како назив за рачен зглоб се јавува само на македонската дијалектна територија.

киска

Во едно населено место на македонската дијалектна територија се среќава и називот *киска*.

Називот потекнува од прасл. **kystъka*, коешто е изведено со додавање на суфиксот -ъка на коренот **kyst-* со значење ‘сноп, врзоп, букет’ (ЭССЯ XIII, 1987: 276).

На пошироката словенска јазична територија, според анализираната карта на ОЛА, називи од истото потекло се среќаваат и во неколку пунктови на руската дијалектна територија. На бугарската дијалектна територија, пак, се среќаваат истозначни називи кои го содржат коренот *kyt-*, а за кој се смета дека е впечатливо семантички близок со коренот *kyst-* (ЭССЯ XIII, 1987: 277).

члан

Називот *члан* се јавува во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Потеклото е од прасл. **čelnъ* (се поврзува со ие. корен **kel-* проширен со додавање на прасловенското -нъ) со значењата ‘зглоб кај човек или животно; колено на стебло од дрво, растение’, а сродно е со литв. *kelỹs* ‘колено, колено на стебло’, латв. *celis* ‘колено’ (Boryś 2005: 99).

Освен на македонската дијалектна територија, според картата на ОЛА, називи од истото потекло се среќаваат и во неколку пунктови на српската, босанската и хрватската територија, како и во еден пункт на словенечката територија.

* За *зглоб* и за останатите називи за ‘зглоб’, сп. и кај Дрвошанов (2005: 173-177).

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Предмет на обработка е картата на која се претставени македонските дијалектни називи за ‘трага, стапалка’, во корелација со истозначните називи на останатата словенска територија, опфатени во прашањето L 1575 ‘след стопы’, според *Прашалникоѝ на ОЛА* (1965), и обработени во картата бр. 47 од *Лексичкиоѝ ѝом IX* на ОЛА, посветен на човекот (2009: 129).

Литературните називи за ‘трага, стапалка’ во словенските јазици се: рус. *след*, блр. *след*, укр. *слід*, пол. *stopa*, луж. *sled stopy*, *stopa*, слч. *stopa*, чеш. *stopa*, слн. *stopinja*, хрв. *stopa*, *šl'apaј*, срп. *ѝраџ*, буг. *следа*, мак. *сѝаѝалка*, *ѝраџа*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се среќаваат следните називи: *ѝраџа*, *сѝаѝалка*, *џира*, *ѝлјаѝ*.

ѝраџа

Називот *ѝраџа* се среќава во еднаесет населени места на македонската дијалектна територија (во две од нив во варијантите *ѝрѝџалка* и *ѝраџајнка*).

Според Скок (Skok III, 1973: 487-488), потеклото е од прасл. **tragъ* со значењата 1. ‘трага, стапалка, патека’, 2. ‘род, раса’ (кое има семантички развој како лат. *linea*, франц. *lignage*, односно ‘лоза (семејна), род’). Индоевропскиот корен е **tragh-* којшто е застапен во лат. *trahere* ‘повлекува, влече’, стир. *traig* ‘нога’ и сл.*

На пошироката словенска територија, според анализираната карта на ОЛА, називи од истото потекло се среќаваат само на јужнословенската јазична територија каде што исклучок е словенечката територија.

сѝаѝалка

Називот *сѝаѝалка* (со варијантата *сѝаѝка*) се јавува во десет населени места на македонската дијалектна територија. Во четири населени места се јавува паралелно со називот *ѝраџа*, а во две паралелно со називот *џира*.

Потеклото е од сесл. и прасл. **stopa* за кое се смета дека е преземено од прагерм. **stampa-*, споредено со срнгерм. и англосакс. *stampe* ‘стапка, подлабок сад за толчење’, а покрај тоа во срвгерм. *stampfen* ‘дробѝ, толчи’, стнорд. *stappa* ‘толчи, меле’, сродно со грч. *στέμνω* ‘толчи’, сето изведено од ие. **stemb* (Bezlaј III, 1995: 321). Називите од типот *сѝаѝалка/сѝаѝка* се изведени со додавање на суфиксот *-ка* (со кој се образуваат деривати што имаат значење на резултат) и проширениот суфикс *-алка* (К. Конески 2003: 53).

На пошироката словенска дијалектна територија, според картата на ОЛА, називи од истото потекло се среќаваат речиси на целата бугарска јазична територија, на дел од словенечката и во неколку пунктовите на чешката дијалектна територија. На словенскиот исток, пак, спорадично се среќаваат на руската и украинската територија.

џира

Називот *џира* е карактеристичен за осум населени места на македонската дијалектна територија.

Потеклото е од прасл. **dir’a* со значење ‘трага’, а изведено е од глаголот **diriti* со значење ‘оди по трага, следи’ (ЭССЯ V, 1978: 31).

Овој назив за ‘стапалка’ е најфреквентен на македонската дијалектна територија, но според анализираната карта на ОЛА, се јавува и во неколку пунктовите на бугарската, како и во еден пункт на српската дијалектна територија.

ѝлјаѝ

Називот *ѝлјаѝ* се јавува во едно населено место на македонската дијалектна територија.

Потеклото е од прасловенската глаголска основа **slēd-*, којашто има свои деривати во сите словенски јазици и соодветни паралели во балтичките јазици. Уште од прасловенскиот период постои именскиот дериват **slēd* со значење ‘трага’ (Марковиќ, Тополињска 2019: 103). Според Скок (Skok III, 1973: 284), оваа прасловенска основа се поврзува со индоевропскиот корен **sleidh-*, а според значењето се надоврзува на индоевропскиот корен **sek^w-* со истото значење – ‘следи’ (Mallory, Adams 2006: 291).

Според анализираната карта на ОЛА, на јужнословенската дијалектна територија слични називи се среќаваат и во десетина пунктовите на словенечката дијалектна територија. На останатата словенска јазична територија, називи од истото потекло се среќаваат и на руската, полската и лужичката дијалектна територија.

* За *ѝраџа* и за останатите називи за ‘стапалка’, сп. и кај Дрвошанов (2005: 160-163).

Предмет на анализа е картата на која се претставени македонските дијалектни називи за ‘табан’, во корелација со истозначните називи на останатата словенска територија, опфатени со прашањето L 1576 ‘подошва, нижняя часть стопы’, според *Прашалникоѝ на ОЛА* (1965), и обработени во картата бр. 48 од *Лексичкиоѝ ѝом IX* на ОЛА, посветен на човекот (2009: 131).

Литературните називи за ‘табан’ во словенските јазици се следните: рус. *подошва*, блр. *падэшва*, укр. *підощва*, пол. *podeszwa*, луж. *stopa/póduš*, слч. *stupaj*, *šl'apa*, *podošva*, чеш. *chodidlo*, слн. *podplat*, хрв. *taban*, срп. *џабан*, буг. *стъпало*, *ходило*, мак. *џабан*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се среќаваат два типа називи за ‘табан’: *џабан* и *сџаџало*.

џабан

Називот *џабан* е особено доминантен, се јавува речиси на целата македонска дијалектна територија, односно во седумнаесет населени места.

Потеклото е од тур. *taban*, а Шкаљиќ (Škaljić 1966: 593) ги дава следните значења 1. ‘долната страна на стапалото’; 2. стапка како мерка за должина; 3. ‘железниот дел од пушката помеѓу кундакот и цевката направен од посебен вид железо наречено *џабан*’. Сепак, како основно го дава значењето ‘рамен’.*

Според анализираната карта на ОЛА називот *џабан* е доминантен речиси на целиот словенски југ. Исклучок прават словенечката (каде што овој назив воопшто не се среќава) и бугарската дијалектна територија (каде што овој назив се јавува во четири пункта).

сџаџало

Називот *сџаџало* се јавува во три населени места на македонската дијалектна територија.

Според Скок (Skok III, 1973: 338), потеклото е од сесл. и прасл. **stopa* и значи 1. ‘трага, отпечаток од стапало, стапалка’, 2. метрички термин и сл. Со додавање на настав-

ката *-ало* е изведена формата *сџаџало*. Индоевропски е од превојот на перфектумот од коренот **step-*, наализирано **stemp-*, што значи ‘движење со нозете, газење, чекорење’. Според Безлај (Bezlaј III, 1995: 321), прасл. **stopa* делумно се преклопува со прасл. **stopa* за кое се смета дека е преземено од прагерм. *stampa-*, на пр. срнгерм., англсакс. *stampe* ‘стапка, подлабок сад за толчење’. Брикнер (Brückner 1985: 517) смета дека основен е коренот **tep-* ‘удира’ со непостојано *s-*.

На останатата словенска јазична територија, според картата на ОЛА, овој назив е особено доминантен на бугарската дијалектна територија, а се среќава и во два пункта на словенечката територија и во еден пункт на хрватската територија. Називи од истото потекло се среќаваат и во неколку пунктовите на руската и на белоруската и во три пункта на украинската дијалектна територија.

* За *џабан* и за останатите називи за ‘табан’, сп. и кај Дрвошанов (2005: 157-160).

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

Предмет на анализа е картата на која се претставени македонските дијалектни називи за ‘стомак/мев’, а во корелација со истозначните називи на останатата словенска територија, опфатени со прашањето L 1647 ‘живот човека’, според *Прашалникои на ОЛА* (1965), и обработени во картата бр. 50а и 50б од *Лексичкиои џом IX* на ОЛА, посветен на човекот (2009: 135-136).

Литературните називи за ‘стомак/мев’ во словенските јазици се: рус. *живот*, блр. *жывот*, укр. *живит*, пол. *brzuch*, луж. *brjuch*, *żiwot*, слч. *brucho*, *żywot*, чеш. *břicho*, слн. *trebuh*, хрв. *trbuh*, срп. *сџомак*, *џрбух*, буг. *корем*, мак. *сџомак*.

На македонската дијалектна територија, претставена преку пунктовите на ОЛА, се среќаваат називите: *мев*, *сџомак*, *корем*, *џрбу*.

мев

Називот *мев* е особено фреквентен на македонската дијалектна територија, се среќава во деветнаесет населени места (со варијантите *меф*, *мех*, *ме* и сл.). Во две населени места (паралелно со варијантите на *сџомак* и *мев*) се среќава и деминутивниот дериват *меше*.

Според Бориш (Boryś 2005: 322-323), потеклото е од прасл. **měchъ* [< **maiso*] ‘кожна вреќа, торба’ кое е соодветно на литв. диал. *maĩšas* ‘голема вреќа’, латв. *māiss* ‘вреќа’, стпрус. *moasis* ‘мев’, а може да се спореди и со стисл. *meiss* m ‘плетен кош за пренесување нешто’, ствгерм. *meisa* ‘направа за пренесување товар на грб’. Скок (Skok II, 1972: 421) смета дека преку балтичките споредби може да се објасни настанувањето на јат и согласката *h*, па според тоа јат настанал од ие. двоглас *oi*, а *h* од *s* < ие. **moisos* или **maisos* со значење ‘овца, овча кожа’. Но, вели дека балто-словенското значење не е првично, туку дека најстарото значење се чува во индоиранскиот: стинд. *mēśās* ‘овен, овца; руно од овца, кожа’, авест. *maēša-*, *maēšī* ‘овца’, па оттука првичното значење било ‘(штавена, обработена) овча кожа’, а потоа е изведено ‘вреќа, торба направена од таква кожа’.*

* За *мев* и за останатите називи за ‘стомак’, сп. и кај Дрвошанов (2005: 83-87).

На пошироката словенска јазична територија, според картата на ОЛА, називи од истото потекло се среќаваат во четири пункта на бугарската, како и во три пункта на српската дијалектна територија.

сџомак

Називот *сџомак* се среќава во осум населени места на македонската дијалектна територија со варијантите *сџомак* и *сџомах*.

Овој назив е позајмен од грч. *στομάχος*, а се среќава и во латинскиот – *stomachus*, итал. *stomaco* (сп. Дрвошанов 2005: 85; Siatkowski 2012: 197).

На пошироката словенска јазична територија, според картата на ОЛА, слични називи се среќаваат само на словенскиот југ, поточно во неколку пунктови на српската, и во еден пункт на босанската и на бугарската територија.

корем

Називот *корем* се среќава во шест населени места на македонската дијалектна територија, во три паралелно со називот *сџомак* и во едно населено место со називот *мев*.

Според Скок (Skok II, 1972: 152), станува збор за балканска форма со непознато потекло, додека Миклошич оваа форма ја поврзува со тур. *karın* ‘стомак’ (сп. и БЕР II, 1979: 633).

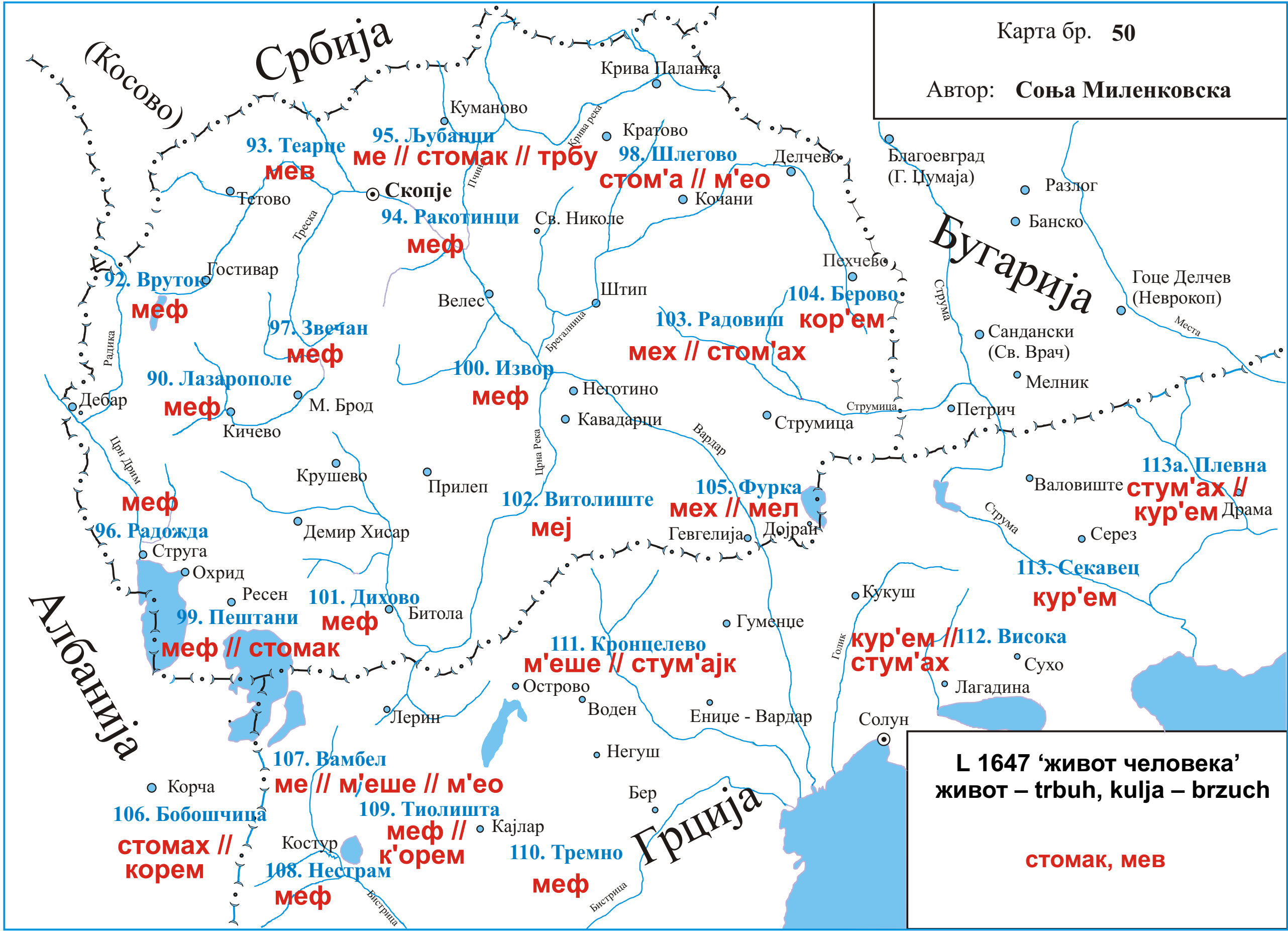
На останатата словенска јазична територија, според материјалите на ОЛА, овој назив е особено доминантен на бугарската дијалектна територија.

џрбу

Називот *џрбу* се јавува во едно населено место на македонската дијалектна територија (паралелно со *мев* и *сџомак*).

Според Скок (Skok III, 1973: 495) и Фасмер (Фасмер IV, 1987: 96), називите со коренот **trьb-* немаат утврдена етимологија, бидејќи е тешко да се реконструира прасловенската праформа. Фасмер исклучува сродство со *џорба* (наспроти тврдењето на Брикнер и Младенов), а сомнително му е и поврзувањето со итал. *trippa* ‘стомак’ (наспроти Маценауер). Скок, пак, називите со основата *trьb-* ги поврзува со чеш. *břicho*, пол. *brzuch*, рус. *brjuchо* и сл. кои потекнуваат од ие. **bhreu-s-* ‘отекува, се дуче’, герм. *Brust*.

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (според материјалите на ОЛА)

КОРИСТЕНА И КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- ОЛА: *Общеславјански лингвистически атлас. Серия лексико-словообразовательная. Выпуск 1. Животный мир*, 1988, ред. Р. И. Аванесов. Москва.
- Выпуск 2. Животноводство*, 2000, ред. J. Basara и др. Warszawa.
- Выпуск 3. Растительный мир*, 2000, ред. А. И. Подлужный. Минск.
- Выпуск 8. Профессии и общественная жизнь*, 2003, ред. J. Basara, J. Siatkowski. Warszawa.
- Выпуск 9. Человек*, 2009, ред. J. Siatkowski, J. Waniakowa. Kraków.
- Болгарские материалы*, 2013. Москва – Санкт-Петербург.
- Аргировски, М. 1998. *Грцизмиите во македонскиот јазик*. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“.
- БЕР I: *Български етимологичен речник*, I, 1962 [1971], ред. В. И. Георгиев. София: БАН.
- БЕР II: *Български етимологичен речник*, II, 1979, ред. В. И. Георгиев. София: БАН.
- БЕР III: *Български етимологичен речник*, III, 1986 [2012], ред. В. И. Георгиев. София: БАН.
- БЕР IV: *Български етимологичен речник*, III, 1995, ред. В. И. Георгиев, И. Дуриданов. София: БАН.
- БЕР V: *Български етимологичен речник*, V, 1996 [1999], ред. И. Дуриданов. София: БАН.
- БЕР VI: *Български етимологичен речник*, VI, 2002 [2012], ред. М. Рачева, Т. А. Тодоров. София: БАН.
- БЕР VII: *Български етимологичен речник*, VII, 2010 [2013], ред. Т. А. Тодоров. София: БАН.
- Биологический энциклопедический словарь*, 1986, ред. М. С. Гиляров. Москва: Советская энциклопедия.
- БТР: *Български тълковен речник*, 1963, ред. С. Бояджиев. Софија: Държавно издателство „Наука и изкуство“.
- Видоески, Б. 1998. *Дијалектиите на македонскиот јазик*, I. Скопје: МАНУ.
- Видоески, Б. 1999. *Дијалектиите на македонскиот јазик*, II. Скопје: МАНУ.
- Видоески, Б. 1999. *Дијалектиите на македонскиот јазик*, III. Скопје: МАНУ.
- Видоески, Б. 2000. *Фонолошки бази на говорите на македонскиот јазик*. Скопје: МАНУ.
- Вопросник Общеславянского лингвистического атласа*, 1965, ред. Р. И. Аванесов и др. Москва: Наука.
- Вражиновски, Т. 1998. *Народна митологија на Македониите*. Прилеп – Скопје: Институт за старословенска култура/„Матица Македонска“.
- Вражиновски, Т. 2000. *Речник на народната митологија на Македониите*. Прилеп – Скопје: Институт за старословенска култура/„Матица Македонска“.
- Гръцко-български речник*, 1957, ред. В. Бешевлиев. София: БАН.
- Давкова-Горгиева, С. 2009. *Дијалектниите именувања на јосајкиите во македонскиот јазик од јужнословенски и од балканистички аспекти*. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“.
- Дијалектен речник на македонскиот јазик*, <http://www.makedonski.info/>
- Дрвошанов, В. 1981: „Зеница“. *Литературен збор* 28/6, 97-98. Скопје: Друштво за македонски јазик и литература.
- Дрвошанов, В. 2005. *Анајомската лексика за човекој во македонските говори*. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“.
- Ем, Х. 1967. *Преглед на дендрофлората на Македонија*. Скопје.
- ЕСУМ IV: *Етимологичниот словник украинської мови*, т. 4, 1989, ред. О. С. Мельничук. Київ: Наукова думка.
- Јашар-Настева, О. 2001. *Турските лексички елементи во македонскиот јазик*. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“.
- Киш, М. 1996. *Дијалектната лексика од областа на расистичкиот свет*. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“.
- Конески, Б. 1986. *Историја на македонскиот јазик*. Скопје: Култура.
- Конески, К. 2003. *Зборообразувањето во современиот македонски јазик*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Лаброска В. 2017: „Називите за лисица и ласица на македонската дијалектна територија“. *Македонистиката меѓу традицијата и современите предизвици*, 249-258. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“.
- Марковиќ, М., Тополинска З. 2019. *Семантичка деривација на одбрани прасловенски корени (македонски – полски)*. Скопје: МАНУ.
- Марковиќ, М. 2014: „Етимолошка анализа на називите за ‘молив’ и ‘хартија’ во словенските дијалекти (според материјалот од Општословенскиот лингвистички атлас)“. *Пути и домени дијалектске лексикографије*, 203-208. Ниш: Филозофски факултет.
- МДА: *Македонски дијалектен атлас: Прелегомена*, 2008, гл. ред. У. Гајдова. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“.
- Младенов, С. 1941: *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*. София: Книгоиздателство „Христо Г. Данов“.
- Мургоски, З. 2005. *Речник на македонскиот јазик*. Скопје: Просветно дело.
- Мургоски, З. 2011. *Толковен речник на современиот македонски јазик*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- РМЈ: *Речник на македонскиот јазик*, 1996, ред. Блаже Конески. Скопје: Македонска книга.
- РСЈ: *Речник српског језика*, 2007, ред. Милица Вујанић и др. Нови Сад: Матица Српска.
- Симовски, Т. 1978. *Населението места во Егејска Македонија*, I. Скопје: ИНИ.
- ТРМЈ I: *Толковен речник на македонскиот јазик*, I, 2003, гл. ред. К. Конески. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“.
- ТРМЈ II: *Толковен речник на македонскиот јазик*, II, 2005, гл. ред. К. Конески. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“.
- ТРМЈ III: *Толковен речник на македонскиот јазик*, III, 2006, гл. ред. К. Конески. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“.
- ТРМЈ IV: *Толковен речник на македонскиот јазик*, IV, 2008, гл. ред. К. Конески. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“.
- ТРМЈ V: *Толковен речник на македонскиот јазик*, V, 2011, гл. ред. К. Конески. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“.

- ТРМЈ VI: *Толковен речник на македонскиот јазик*, VI, 2014, гл. ред. К. Конески. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“.
- Трубачёв О. Н. 1960. *Происхождение названий домашних животных в славянских языках*. Москва: АН СССР.
- Фасмер, М. 1964 [1986]. *Этимологический словарь русского языка*, том I. Москва: Издательство „Прогресс“.
- Фасмер, М. 1967 [1986]. *Этимологический словарь русского языка*, том II. Москва: Издательство „Прогресс“.
- Фасмер, М. 1971 [1987]. *Этимологический словарь русского языка*, том III. Москва: Издательство „Прогресс“.
- Фасмер, М. 1973 [1987]. *Этимологический словарь русского языка*, том IV. Москва: Издательство „Прогресс“.
- Шатковски, Ј. 2005: „Грчки лингвистички влијанија во Општословенскиот лингвистички атлас“, *Ареална лингвистика – теории и методи*, 229-243. Скопје: ИЦАЛ – МАНУ.
- ЭСБМ IX: *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*, т. 9, 2004, ред. Г. А. Цыхун. Минск: Белорусская наука.
- ЭССЯ II: *Этимологический словарь славянских языков*, т. 2, 1975, ред. О. Н. Трубачёв. Москва: Наука.
- ЭССЯ III: *Этимологический словарь славянских языков*, т. 3, 1976, ред. О. Н. Трубачёв. Москва: Наука.
- ЭССЯ IV: *Этимологический словарь славянских языков*, т. 4, 1977, ред. О. Н. Трубачёв. Москва: Наука.
- ЭССЯ V: *Этимологический словарь славянских языков*, т. 5, 1978, ред. О. Н. Трубачёв. Москва: Наука.
- ЭССЯ VI: *Этимологический словарь славянских языков*, т. 6, 1979, ред. О. Н. Трубачёв. Москва: Наука.
- ЭССЯ VII: *Этимологический словарь славянских языков*, т. 7, 1980, ред. О. Н. Трубачёв. Москва: Наука.
- ЭССЯ VIII: *Этимологический словарь славянских языков*, т. 8, 1981, ред. О. Н. Трубачёв. Москва: Наука.
- ЭССЯ X: *Этимологический словарь славянских языков*, т. 10, 1983, ред. О. Н. Трубачёв. Москва: Наука.
- ЭССЯ XI: *Этимологический словарь славянских языков*, т. 11, 1984, ред. О. Н. Трубачёв. Москва: Наука.
- ЭССЯ XII: *Этимологический словарь славянских языков*, т. 12, 1985, ред. О. Н. Трубачёв. Москва: Наука.
- ЭССЯ XIII: *Этимологический словарь славянских языков*, т. 13, 1987, ред. О. Н. Трубачёв. Москва: Наука.
- ЭССЯ XIV: *Этимологический словарь славянских языков*, т. 14, 1987, ред. О. Н. Трубачёв. Москва: Наука.
- ЭССЯ XVIII: *Этимологический словарь славянских языков*, т. 18, 1993, ред. О. Н. Трубачёв. Москва: Наука.
- ЭССЯ XXI: *Этимологический словарь славянских языков*, т. 21, 1994, ред. О. Н. Трубачёв. Москва: Наука.
- ЭССЯ XXV: *Этимологический словарь славянских языков*, т. 25, 1999, ред. О. Н. Трубачёв. Москва: Наука.
- ЭССЯ XXXII: *Этимологический словарь славянских языков*, т. 32, 2005, ред. О. Н. Трубачёв, А. Ф. Журавлев. Москва: Наука.
- ***
- Bezljaj, F. 1977. *Etimološki slovar slovenskega jezika*, I. Ljubljana: SAZU.
- Bezljaj, F. 1982. *Etimološki slovar slovenskega jezika*, II. Ljubljana: SAZU.
- Bezljaj, F. 1995. *Etimološki slovar slovenskega jezika*, III. Ljubljana: SAZU.
- Bezljaj, F. 2005. *Etimološki slovar slovenskega jezika*, IV. Ljubljana: SAZU.
- Boryś, W. 2005 [2008]. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Krakow: Wydawnictwo Literackie.
- Brückner, A. 1957 [1985]. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Buck, C. D. 1949 [1988]. *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Chantraine, P. 1968. *Dictionnaire étymologique de la langue grecque, tome 1*. Paris: Éditions Klincksieck.
- Derksen, R. 2008. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden, Boston: Brill.
- Machek, V. 1957 [1968]. *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*. Praha: Československá akademie věd.
- Mallory, J. P., Adams, D. Q. 2006. *The Oxford Introduction to Proto-Indo-European and the Proto-Indo-European World*. Oxford: University Press.
- Miklosich, F. 1886. *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Wien: W. Braumüller.
- Orel, V. 1998. *Albanian etymological dictionary*. Leiden, Boston, Köln: Brill.
- Rejzek, J. 2001. *Český etymologický slovník*. Vožice: Leda.
- Siatkowski, J. 2004. *Studia nad wpływami obcymi w Ogólnosłowiańskim atlasie językowym*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski Wydział Polonistyki.
- Siatkowski, J. 2005. *Słowiańskie nazwy wykonawców zawodów w historii i dialektach*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski Wydział Polonistyki.
- Siatkowski, J. 2012. *Słowiańskie nazwy części ciała w historii i dialektach*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski Wydział Polonistyki.
- Siatkowski, J. 2015. *Studia nad słowiańsko-niemieckimi kontaktami językowymi*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski Wydział Polonistyki.
- Skok, P. 1971. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga I. Zagreb: JAZU.
- Skok, P. 1972. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga II. Zagreb: JAZU.
- Skok, P. 1973. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga III. Zagreb: JAZU.
- Snoj, M. 2016. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC.
- SP I: *Słownik prasłowiański*, I, 1974, red. F. Sławski. Wrocław: PAN.
- SP II: *Słownik prasłowiański*, II, 1976, red. F. Sławski. Wrocław: PAN.
- SP III: *Słownik prasłowiański*, III, 1979, red. F. Sławski. Wrocław: PAN.
- Škaljić, A. 1966 [1989]. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
- Webster's New World college dictionary, 2010, ed. Michael Agnes. Cleveland, Ohio: Wiley.

СКРАТЕНИЦИ							
Јазици и дијалекти							
авест.	авестиски	мак.	македонски	стир.	староирски	Останати скратеници	
алб.	албански	нвгерм.	нововисокогермански	стисл.	староисландски		
алтај.	алтајски	нгрч.	новогрчки	стлитв.	старолитвански		
англ.	англиски	норв.	норвешки	стнорд.	старонордски		
аром.	аромански	општосл.	општословенски	стперс.	староперсиски	дем.	деминутив
англосакс.	англосаксонски	перс.	персиски	стпол.	старополски	дијал.	дијалектно
балтосл.	балтословенски	пие.	праиндоевропски	стпрус.	старопруски	лит.	литературно
блр.	белоруски	пол.	полски	струс.	староруски	мет.	метафорично
буг.	бугарски	прагерм.	прагермански	стсканд.	староскандинавски	суф.	суфикс
вел.	велшки	прасл.	прасловенски	стсл.	старословенски	f	женски род
гал.	галски	протоалб.	протоалбански	сттур.	старотурски	m	машки род
герм.	германски	ром.	романски	тур.	турски		
глож.	горнолужички	рус.	руски	укр.	украински	в.	види
гот.	готски	сесл.	сесловенски	франц.	француски	пр.	пример
грч.	грчки	слн.	словенечки	хол.	холандски	сп.	спореди
длуж.	долнолужички	слч.	словачки	хрв.	хрватски		
ерм.	ерменски	срвгерм.	средновисокогермански	чеш.	чешки		
ие.	индоевропски	сргрч.	средногрчки	швед.	шведски		
ир.	ирски	срнгерм.	среднонискогермански	шкотгел.	шкотскогелски		
итал.	италијански	срп.	српски	шпан.	шпански		
келт.	келтски	срперс.	средноперсиски				
кимр.	кимриски	стангл.	староанглиски				
лат.	латински	ствгерм.	старовисокогермански				
латв.	латвиски	стгерм.	старогермански				
литв.	литвански	стгрч.	старогрчки				
луж.	лужички	стинд.	староиндиски				

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ

(СПОРЕД МАТЕРИЈАЛИТЕ НА
ОПШТОСЛОВЕНСКИОТ
ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС - ОЛА)

МАНУ
СКОПЈЕ 2020